

Trischler Ferenc: Szt. Márton és a koldus

Az aradi delta Galériában hetedik alkalommal nyílt meg a nemzetközi kisplasztikai biennále, amelyen négy ország hetven művészének 84 alkotása látható. A legváltozatosabb anyagokból és stílusokban készült kisplasztikák szeptember közepéig tekinthetők meg. Lapszámunk illusztrációt a kiállítás anyagából válogattuk.

SÁNTHA ATTILA

Ötödik razglednyica

Túl az ember féletén,
hajnalban néha fel'jedek:
azt álmodom, a vész kitör
és én nem vagyok veled.

S hogy barikáddá lesznek a dolgok,
és visszatart egy óriás kavics,
vagy felszántják az utat,
mely hozzád visszavisz.

És falznak bent és kint,
nő az egérlabirint',
és zárják északot a déltől,
melleidtől ajkaim...

Lám, hordatják a téglát
a Munkatábor Nagyjai,
rakatják a falat,
mely tőled elkerít...

Hát ilyenektől félek
kedves, túl az életem felén,
hajnalban, mikor szorítlak
és szárad rám a hideg veríték.

- ◆ Születésnap köszöntő –
Fejtő Ferenc 95 éves
2. old.
- ◆ **Sigmond István** novellája: Apa kalapját
keresem mindenütt
3. old.
- ◆ **Kukorelly Endre** versei
4. old.
- ◆ **Kovács András Ferenc** limerickjei
5. old.
- ◆ **Lovas Ildikó**: Aranyos történet
(regényrészlet)
6. old.
- ◆ **Werner Aspenström**-versek
Tar Károly fordításában
7. old.
- ◆ Színház – **Nagyálmos Ildikó**:
„A tehetséget nem díjakban mérik”
8. old.
- ◆ A Titok – **Fodor Sándor** anekdotája ;
Brauch Magda: Kortárs költő briliáns
kötete;
Jánk Károly haikui
9. old.
- ◆ Kárpátaljai magyar irodalmi pillanatkép
11–14. old.

MÁTHÉ ÉVA

„Az író, a művész a lehetetlennel dolgozik”

Beszélgetés Kovács András Ferencsel

– A minap érdekes véleményt olvastam az irodalomkritikáról. Valaki azt írta, hogy a kritikus az a titkokat feszegető ember, aki a szépséget szétanalozálja, késsel, szikével hatol valamibe, ami él. Önnek mi a véleménye az irodalomkritikáról? Szükséges, hasznos vagy ártalmas, netán idegesítő?

– A kérdés igen összetett, mert mint minden íróember, én is bevalottan figyelek arra, milyen visszajelzéseket kapok, hogy értődnek a verseim. Amiképpen sokféle író létezik, azonképpen kritikus és kritikai módszer meg értékrend is többféle létezik. Minden bizonyos olyan kritikus is akadhat, amilyent az előbbi vélemény fest elénk, de nem hiszem, hogy ez jellemző vagy éppen fenyegető volna.

– Általában a költőnek jó az, ha kritika jelenik meg verseiről?

– Hát hogyne. Hiszen az a megfelelő visszajelzés, ami akkor is jólesik, ha lesújt a kritika. A kritikus félreértéseiből, tévedéséből is tanulhat az író. Tehát többféle kritikus létezik. Bizonyos időszakokban más-más megközelítési mód kerül előtérbe. Létezik a nagyon komoly, ésszerű kritika is, meg az is, amit a narcisztikus kritikának nevezek, mert az nemcsak arról szól, hogy az illető kritikus hogyan olvas verset, hanem arról is, hogy őt magát éppen mi más egyéb foglalkoztatja.

– Tehát önmagát is beleírja állásfoglalásába a kritikus?

– Pontosan azt írja meg, hogy ő hogyan olvassa a verset. De van olyan kritika is, amely megkerüli a vélemény- vagy ítéletmondást. Az új kritika nyelve meg is felel ennek a bújócskának. A kritikának nyilvánvalóan vannak nem mindig szándékolt, hanem korizlésből, a korszellemből is adódó hiátusai. A kritika nem figyel, nem is figyelhet mindenre. Mint mondtam, többféle kritika van. Az egyik a legfrissebb normáknak messzemenően megfelelő, szakszerű elemzés, a másik végtel az a fajta impresszionista kritika, ami részben a Nyugat hagyományát folytatja. Ez egyesek szerint kissé idejétmúlttá vált. Így is, úgy is nagyon halovány vagy silány dolgokat is az egekig lehet magasztalni.

– Ide kapcsolható egy olyan gondolat, amelyet a Nyelvünk és Kultúránk folyóirat 2003-as, első számában a Kanadában élő írónő, Simándi Ágnes fogalmazott meg, aki azt írta, hogy az emigrációban élő, nyugati magyar írók legnagyobb gondja a visszahangtalanság. Mi pedig most éppen arról beszélgettünk, hogy a kritika egyfajta visszhang. Innen, Marosvásárhelyről milyennek látszik a nyugati magyar irodalom?

– A nyugati magyar irodalom – külön téma. Én a Látó folyóiratnál dolgozom, és azt kell mondanom, hogy nálunk is elég ritka a nyugati magyar irodalomra való reagálás.

– Mint ahogy Magyarországon is ritka...

– Ott is ez a helyzet, de ebben sehol semmi szándékoltagság nincs. Hiszen az erdélyi vagy magyaror-

szági írók mértékadó könyveire is sokszor esetlegesen, s eléggé kevesen reagálnak manapság, gyakran pedig teljesen el is maradhat az érdembeli visszajelzés. A kritika kihagyásai tehát nem kizárólagosan a nyugati magyar irodalmat érintik. En a Látónál is megtapasztalom, hogy milyen nehezen szedhető össze a kritikai anyag. Kritikát írni azért nem semmi: ki kell alakítani egy nyelvezetet, értékrendszert, mértéket, látásmódot, ízlést, egyfajta nyitottságot...

A kritikus nem Isten

– No és vállalni is kell a véleményt...
– Az is hozzá tartozik, de olyanok írnak igazán jó kritikát, jó esszét, tanulmányokat, akiknek már megvan a sajátos irodalmi ízlésük, értékrendjük, körültekintő képességük és olvasottságuk. A kritikus nem isten, nem is mumus, ő pontosan olyan ember, mint mi, akik írunk, hiszen a kritikus is író, ő maga is az irodalomban él igazából. A kommentátoroknak a régi Alexandriában is nagy becsük volt. Visszatérve a nyugati magyar irodalomra, az azért túl-túl még ide látszik, vagy éppen Budapestre látszik. A nyugati magyar írók egyrészt most is Nyugaton élnek; másrészt Magyarországra költöztek, hiszen ma más a tér átjárhatósága, mint korábban. Lehet, hogy már a kritika sem úgy kezeli ezeket az alkotókat, mint nyugati magyar írókat. Hanem csak úgy, hogy ők is magyarul írnak és kortársaink.

Folytatása a 4-5. oldalon

Születésnap köszöntő

FEJTŐ FERENC 95 éves

József Attila költészete

(részlet az író-történész tanulmányából)

„Aki dudás akar lenni / pokolra kell annak menni / ott kell annak megtanulni / hogyan kell a dudát fújni.” Ezt a különös varázsú, megejtően édes mérgű népi strófát először a Külvárosi éj című kötet élére tette József Attila, aztán a Medvetánc válogatott verseinek lett a mottója, s ha valaki összegyűjti – mint ahogy fogja – József Attilának összes műveit, illessze majd kegyelettel a minden versek elé, halálisan szép jelmondatul.

„Aki dudás akar lenni” – recitálta egyszer elrévedve, mikor megírtam róla, hogy „jobb mottót, igazabbat s jellemzőbbet nem választhatott volna” – „pokolra kell annak menni” ... Félrehajtotta fejét, s jobb keze mutatóujját az ajkára tette: „Mintha én irtam volna; de mit is jelent tulajdonképpen?” Tűnődünk a zugló estében; mit jelent e „pokol”, miféle sorsot, ígéretet, balvégtet, hiányt; a proletáréletet-e, s az éhséget, az elnyomatást-e, a szegénységet, a külvárosi éjszakák nehéz és tömör ürességét, miféle tömény tüzet, a léleknek mely járattan tájait és sivar világát?

„A vers papírpénz – mondta váratlanul –, s a szenvedés az aranyfedezete.” Homályban gubbasztottunk, abban a barna, langyos alkonyi homályban, ahol a lélek ágában érezheti magát, s kinyújtózik. A két ujjával megtámasztotta fejét. „Nekem van fedezetem – mondta aztán büszkélkedve, komolykodva, kedvesen. – Színarany.” S ennek örült.

Most mondogatom magamban, szorongva s kihagyó lélegzettel: mintha valóban ő írta volna! Művészi szabályul és életszabályul, mintha csak ő költötte volna a kérelhetetlen s mégis önkényes törvényt („szabály szerint költi kényem”) – kihíva fejére a végzetet –, játékosan, felelőtlenül dúdolván, dudázva azt, ami tilalmas, ártatlan-könnyedén játszadozva, „mint gyermek” a pusztító elemekkel, míg komolyra, csinitalan dallamból komor gyászénekké nem fordult a szó, és szigorú angyalok rá nem koppantottak fehéredő körmeire.

Ebben a négysoros strófában látom összefoglalva életének és költészetének értelmét. Az „átkozott költő” romantikus pátoszához, a baudelaire-i költő dacosan rafinált hivatástudatához –

„Soyez béni, mon Dieu, qui donnez la souffrance
Comme un divin remède à nos impuretés
Et comme la meilleure et la plus pure essence
Qui prépare les forts aux saintes voluptés!...”

– mi köze van ennek a pásztori együgyűségű gyermeki dallamnak? Köze van hozzá tragikus voltában, kétszeresen tragikus voltában! Mert Baudelaire vagy Ady életérzése egyértelműen volt tragikus és pesszimista. A költő átkozott proféta, aki önmagát égeti el, tragikus hős, aki a pátosz koturnusában járkal és ágál, komor fenséggel, sátni göggel, a bukott s elitelt angyalok dacával... Az effajta élet igenli az ön-maga bomlását-romlását, segít magát taposni, mint szőlőt a kádban, s hiába éneklí néha, hogy „én vagyok az úr” – menthetetlenül érzi és tudja, hogy a vers az úr, a költői halhatatlan szépség, s az emberi test és idegzet a „cifra szolga”... Az élet pesszimistát kell

vállalnia a vers optimumáért. Pokolra kell mennie... de nem dudával, hanem wagneri nagyzenekarral. Pusztulni kell, de hangosan s tüneményesen. Sírní, de Jeremiás módjára, s még hallgatni is nyomatékkal. „Elhatároztam, hogy átkozott leszek...”

József Attila költészete – most egyben látva az egészet – azért tűnik kétszeresen tragikusnak, mert benne a gyanútlan bukott el és magasztaltatott fel – az ártatlanul, hetykén, vidáman fűtörészett dallam alig értett, szigorú szövege teljesedett be. A dallam csupa játék, kihívó gyengédség, büntetni való szeretetvagy, az élet idilli igénye, csupa lány kedvesség; s a szöveg, a versek szövege s az életé, komoly, nyers, emberi méltóságba gázoló, XX. századi magyar és költői pokol. Egy költő, aki a tájak és falvak, alkonyok s állatok idilli, édes, boldog dalolójának született – oly természetes előkelőséggel ízlésében, aminőt nem láttam kivéül senkiben –, tiszta, üde, tavaszi dallamokban, ez a pásztorénekes, ahogy Németh Andor is látta: csoknaisan rokokó kecsességű suhanc hiába próbálta hősies kedvességgel felmutatni s fenntartani magában az „áramló könnyűségű rétek” látomásait, japáni finomságú karcait az aluvó hangyákról, kényeszerű győzelmet aratott felette a túlerős külvárosi éj.

A drámában, amelynek hőse a „költő és kora” volt, a költőnek kellett vesznie, a szenvedés, amelyre – mint a halhatatlanság garancialevelére – még büszke volt, „mint gyermek” a vakbélgyulladására, végül elhatalmasodott, s nem is lehetett más-ként. Az ellenséges erők, amelyeket dudaszóval akart megszelídíteni, majd az emberi elmére, a belátásra hivatkozva utasítottak rendre, alatomosan, állítóztékben belészivárogtak, szövetségeseikre akadtak benne, hogy aztán puccszerűen elfoglalják, az ösztönök államcsíny-technikája szerint, lelkének minden stratégiai pontját. Kétszeres, mert gyermektragédia, egy harminckét éves gyermeké; mert a büntudat mozdonya egy ártatlan lelket tépett szét. József Attila költészete a tragikus párbajnak, a dallam és szöveg, a lélek s a külvilág, a költő és kora egyenlőtlen mérkőzésének példázata.

Nem én kiáltok

Nagyon korán, de nem azonnal találta meg a hangját. Csodagyerekként, friss, elragadó suhancként tört be az irodalomba, de a „csodát”: a Nincsen apám, se anyám kötet szabad, természetes, és finom ere-

detiségét sok-sok munka, tanulmány, gyakorlatozás, kétkötetnyi vers előzte meg. Az elsőnek (még gimnazista korában jelentette meg), a Szépség koldusának már a címe is a dekadens költészet felé mutat, a másik kötet címe, a Nem én kiáltok, a háború utáni kozmikus-expresszionisztikus irányzatokra utal. „Nem én kiáltok, a föld dübörög”: nem ő kiáltott még, hanem az irodalmi friss hagyományok és divatok szóltak rajta keresztül. József Attila ügyesen és gráciával próbál-gatta magára a használatból kimenő vagy még használatos költői öltözékeket, egy-egy mozdulata, elszólása, hangsúlya sejteti, hol bő a ruha néki, hol

Fejtő Ferenc, a nemzetközi híró történész, újságíró Nagykanizsán született, 1909-ben. Az egykori piarista diák a harmincas évek közepétől részt vesz a szociáldemokrata mozgalomban, majd Franciaországban él. Több könyve, számtalan tanulmánya, cikke jelent meg. Leghíresebb kötetei: *Érzelmes utazás* (1936); *A zsidó és az ő Úristene* (1997); *Rekviem egy hajdanvolt bírodalomért* (1990), *Magyarok és zsidók. Egy ezeréves különös házasság története* (1997); *II. József* (1997). 2001-ben Európa-díjjal tüntették ki.

meg szük, és sejteti az igényt, hogy majdan nem ké-szen kapott, hanem testére-lelkére szabott ruhában járjon. Olyan ez időben – s talán tudatosan –, mint a zeneszerző-növendék, aki mielőtt „magát próbálná”, módszeresen, köteleességszerűen végiggyakorlatoz-a nemcsak a régi korok, hanem egyes régi mesterek stílusát külön is, elsajátítva fortélyait, utánzással elleségeve titkaikat, tanulva hibáikon, okulva modorosságaiakon. Sokszor beszélgettünk arról, hogy a költészetet is sok kisikamlástól, kárba vesztett fáradságtól, izlésficamtól és stílusbeli művelet-lenségtől szabadítaná meg a zeneakadémiák min-tájára alapított költőakadémia, a rendszeres erőpróba. Hogy József Attila poeta doctus lett, a lírai formák és szabályok rigorózus, magával és másokkal szemben pedáns tudósa, a „lélek mérnöke” – kedves ellen-tétképpen első jelentékeny kötetének leegyszerűsített népi formaképleteihez –, abban nagy szerepe van a diákevek e játszi, virtuózkodó, tanulmányyszerű pró-bálgatásainak. Makón ma is őrzik a bravúros Szon-ettkoszorút, amelyet ifjú éveiben készített, a 15 szon-et, amelynek utolsója a tizenegy megelőző szon-et első soraiból állítottott össze. Alkaioszi és szapphói strófákkal, hexameterekkel kísérletezik, mint a régi gimnáziumok poétikai növendékei; ez az osztály s az önképzőkör a koraérett költőfiú „zenea-kadémiája”... De nemcsak a „külső” formákban gya-korolja magát, a „belső” formát, az életszemlélet, az érzések értelmezésének belső technikáját is figyeli, tanulja, utánozza legszorgosabban. Említettem már, hogy a „dekadencia” spleenes, fojtott vágyakkal s ideges rezdülésekkel tele hangján szólt meg először. Elvárásolt tropikus tájakon jár, hol a „kényes, büszke fák, a szépség fáit” illatokkal telnek, s lelkében, akár Tóth Árpádban, „halkan a vágy fuvalázik”, mint egy „bánatműteremben”. A szonett-fűzérhez Juhász Gyula tanítványául szegődik, majd

hirtelen átváltozással „ezerfárosnyi végzet”-et har-sog és:

Asszonyra várok, aki vággyal telve
Most szép forró kezével
Hajamba túrna s nagyon megölelne.

Sok versének témája, szerelmi pátosza, kontraszt-kezelése ilyenformán adys; másutt (Sacrilégium) a baudelaire-i sátánysággal kacérokodik, de kassakosan is tud: „Ki látja meg, hogy már látszanak / kilógó nyelv-ünkön az ígért utak” – csakhogy ő rímbe szedi Kas-sák asszociációit, s a fura vers végén preraffaelitámód jámbor realizmussal hökkent meg: *O, barátaim, hét napja nem ettem.* (Hét napja)

E korból való, szépszámú szabadversei csaknem kizárólag Kassák-utánérzések. A szegényemberlét tisz-ta, merev, erőyes és egyvonalú pátoszát (Értitek-e, Uvegöntők), apostoli-papos mozdulatait a magyar munkásköltészet e nagy kísérletezőjétől tanulja... De Juhász Gyulán, Tóth Árpádon, Adyn, Baudelaire-en, Kassákon túl vannak már sorok s egy-két vers, amely-ben József Attila kiált avagy szól.

Egyém mellett mi is rögök vagyunk most,
Minket a gyöngö, friss vetés szeret.
Jöjj kedvesem, tested lelkembe hullasd,
Bennünk a föld barázdát rejteget.
Az est sötét báránya ballagóba
Feketébb hulló selyemgyapja már...

(Rög a rögöz)

A Csudálkozunk az életem asszociációs bátorsága („Ha mosolyog, mosolya csupa csillag... harmatos er-dők az ő szeméi”), a magyar hangsúly s a jambus jóízű keverése, a vallomás naiv gyengédsége („az én kedvesem a füvek szíve”), az életem való csodál-kozás üdesége, a „szegényember szeretője”-nek nép-dallama:

de akármily gyönyörű lány lennék,
szegényember szeretője lennék

már József Attiláé, s a Megfáradt ember java Jó-zsef-vers. Nincs itt egy henye szó sem. A négy kez-dősorban tökéletes tájhangulat: a földeken hazain-duló komoly és hallgatag parasztok, a folyóparton he-ver a költő. A mondanivalója a versnek a fáradság határtalan gyengédsége és szeretetvágya. „Egyém mellett feksznék: a folyó meg én”: egyszerre fejezi ki a természettel való testvérsülést (mint a következő: „gyenge füvek alusznak”) s egyben a hiányt, a ma-gányosságot; hiszen „a folyó meg én” kapcsolat nem nélkülözi a szomorúság iróniát. A fáradság valóban egyszerre teljes elmagányosodás s lemeztelenülés: „se férfi, se gyerek, se magyar, se testvér”, s ugyan-akkor beleilleszkedés a természet békés, pihentető, regeneráló rendjébe. Ez a kettősség: a magány, el-bűjtött s csak közvetve kitörő s áthárítható vá-gyaival, s a béke, az esti csönd enyhülete csodálatos kifejezést nyer az utolsó strófában, ahol „a békesé-geket szétosztja az este”, mint...? A versből hiányzik, de bennünk okvetlenül megrezdül már az aszso-ciáció: mint az apa, családi vacsorán, a kenyeret. S a „gyengébbek” kedvéért a versképző ösztön hason-latátugrással erősíti fel a rejtett célzást: „meleg ke-nyeréből [ti. a békességnek] egy karaj vagyok”. Mert hiába van itt a békesség kenyeréről szó, bennünk az elfojtott hasonlat rezeget tovább, s a békében bánatot, a nyugalomban fájdalmat érzünk sajogni. „Harmattá vált bennem a gond és teher”, éneklí, s mi fordítva érezzük: a gond és teher vált benne harmattá. A ter-mészettel, a gyógyító, nagyszerű tájjal és magas ég-gel való azonosulásban zeng ki, hatalmasan s még- is csöndesen, a vers:

pihen most az ég is, a nyugodt Marosra
s homlokomra kiülnek a csillagok.

Az első tökéletes József Attila-vers... Nem is volna való a Nem én kiáltokba, s a költő be is fogadta a Nincsen apám-versek társaságába. Itt kell megjeg-yeznem azt is, hogy József Attila kötetei nem felel-nek meg egészen pontosan költői fejlődése szaka-szainak. Nem a periódus lezáródása, rendszerint kí-vülálló szempontok határozták meg a kötetek meg-jelenését. A Nem én kiáltok néhány verse azt a lelki-állapotot s modort fejezi ki, amely a Nincsen apám sűrűjére jellemző, mint ahogy a Nincsen apám-kor-szak még belefolytatódott a Döntsd a tőkétbe, ez a Külvárosi éjbe és így tovább. Másrészt nem is voltak egészen zárt periódusai. Még legutóbb is (Születés-napomra) fölelevenítette a húszesztendősi fiú su-hanchetykeségét, más versben meg a huszonnégy évesnek (habár elmélyítve) kimondottan népi dallam-használatát. Miközben új periódusát dolgozta ki, visszanyúlt a már „kész” kifejezési módokhoz, s egyben mindig tudott előre is utálni. S mégis – kivéve a Medvetáncot – már a kötetcíme is kitűnően jelzik fő szakaszait: a Nincsen apám, se anyám annak a versnek kezdősora, amely az első periódus lélek- és formakészségét szimbolikusan összegezi, a Döntsd a tőkét a marxista forradalmárság, „Sturm und Drang”-korszakát, a Külvárosi éj már részleges lehiggadását, elégiásodását jelenti, a válogatott Medvetánc után a Nagyon fáj pedig „a szorongatott teremtmény sikolya”.

ZÖLDI LÁSZLÓ

Tíz gondolat az eletről és halálról

Könnyebb jól élni, mint tartalmasan.

Úgy szeretnék új életet kezdeni, hogy a régit ne kelljen befejezni.

Az élet folyamatos jelen, a halál befejezett jövő.

Az élet élet-halál kérdése.

Én nem a haláltól félek, hanem az élettől.

A halál nem fáj annak, aki szembenézett az étellel.

Mostanában halálos veszélyben érzem magam. Fiatalabb korban életveszélyben voltam.

Leginkább a túlélésbe hal bele az ember.

Az életmű csupán az alkotó halála után körvonalazódik.

Kár, hogy csak a halálunk után lehetünk halhatatlanok.

SIGMOND ISTVÁN

Apa kalapját keresem mindenütt

— részlet —

Vigyázzban állunk, Apa menni készül. Az arcok megkeményedtek, a tehetetlenség lelassult mozgólatait némán veszteglő hangok kísérik. Apa összeszedte a legszükségesebbet, a kalap ott maradt a konyhaajtó kampóján. Hogy véletlenül, vagy szándékosan, sosem fog kiderülni. Anya nem segített csomagolni, állt, és nézte a kilincset. Ha Apa kinyitja az ajtót, akkor vége. „Ne engedjétek, hogy Apa kinyissa az ajtót!” – mondta Anya, de ezt csak a szeméből lehetett kiolvasni, hangosan nem merete mondani. Viszont felemelte az egyik kezét, s összeszorított ujjú tenyerét Apa felé fordította, pedig sosem látott megálljt parancsoló közlekedési rendőrt. Néhány perctől függött a sorsunk, vagy attól a néhány lépéstől, melyeket Apának meg kellett tennie az ajtóig. Ha apa elmegy, soha többet nem fogjuk látni. Ezzel mindenki tisztában volt. Anyát kivéve, persze.

– Ir majd nekünk? – kérdezte Anya, társalgási stílusban kérdezte, akárhá locsogni való kedve lett volna, közben kiszáradt, göcsörtös ujjai kifehéredve kapaszkodtak egymásba, a rend óre belehalt a megfeszült izmok rostjaiba.

– Nem – mondta Apa. – Nem tudok írni.

– Értem – mondta Anya, és nem értette. Nem tudta felfogni, hogy vannak olyan időszakok, amelyek a mi életünkben érnek önmaguk végéhez. Az Apa időszak ilyen volt.

– S akkor mi lesz? – kérdezte Anya.

Erre a kérdésre már csak a kalap válaszolhatott volna, ahogy lengedezett egy ideig a kampón, miután Apa becsukta maga után az ajtót.

Tél volt? Nyár volt? Nem tudom. Árnyék volt. Sok. És csend. Árnyékban a csend csak önmagához hasonlít. Az ajtónak sem volt hangja, amikor becsukódott. Hová lettek a hangok? Féltém megkérdezni. Anya a padlón térdelgett, az öklömmel szétlapítottam egy pókot a falon. Kicsit döngött a fal. Nem mondta senki, hogy hülye vagyok, máskor mindig rám szóltak, hogy a pók szerencsét hoz. És a csillagok is, szokta mondani Anya. Nem nagyon hittem, hogy a felhők mögött is vannak csillagok, ahogy azt sem hittem, hogy a szerencsénket én öltem meg a falon.

A kampó most is ott van. A helyén. A kalap eltűnt róla, elképzelnem sem tudom, hogyan. A konyhaajtót kívülről szegezték be, deréig érő bozótton kellett áthatolnom, hogy elérjem a keresztléccel leszegezett bejáratig. A zöldre festett ládat is befedték a gyomok, a lakat hiányzott róla, de ott maradt ülőalkalmatosságként az udvarra nyíló konyhaablak alatt. Odabent pókhálóerdő. És egyetlen pók. Az elsárgult függöny egymásba troyt mintái között átszivárog egy sápadt fénynyaláb, a kimúlt pók égbe görbült, mozdulatlan lábain találkozik a fény a semmivel. Az elmúlás értelmet kapott, az értékrendet nulla alatt is jegyzik valahol.

Vakok mozdulnak ilyen óvatosan, s a félelmet keltő szellemek a gyermekmesékben. Nézem a rozoga széket, ami embert már nem bír meg, a múlt lekopott róla, a súlytalan jelen meg figyelmet sem érdemel, és nézem az asztalt, amit nem tudott lesántítani az enyészet, egyszer majd összeroppan önmaga súlya alatt. Ez lesz a dolga. Az elporladt padlódeszkák behorpadtak imitt-amott, az idő silányítja bennük az erőt, s a viasz is megelégette a senkinek sem szóló csillogást, az elrozsdásodott lavór a fémkerekes mosdó alatt rostokol, egy-két pókhálóerdőt szelnek át lassan mozduló karjaim, aztán mintha hangot hallanék a mérhetetlen csendben, szögletesen mozdul a fejem, jobbra, hátra, fel, „Van itt valaki?” – kérdezem. S ahogy mozdulatlanul fülelek, belemerevedem a pókhálókkal benépesített konyhai tájba, hangom belesüpped a penészfoltos falakba, a tapéta foszlányokban lóg alá, a dohos levegőben királykodva tesped az elmúlás.

Kilépek az udvarra, s leülök a zöld ládikóra, a konyhaablak alá. Innen át lehet látni a szomszédba. Ajtajukon keresztléc. És függöny a konyhaablakon. Az udvart belepte a gyom. A kaputól vezető ösvényt kókadozó burjánérdőkkel ültette be az idő. A csűr ajtaját most is csikorgatja a szellő. De az egyszerre csaholó kutyák tetemét magukévé tették a gyökerek s az alatt gunnyasztó rögös világ. A kiszáradt diófa elszintelenedett ágai között keresgél az emlékezet. Nem emlékszem, hogy melyik ágon csüngtünk egyszerre hárman is. Vagy eltűnt az ág? Hogy is hívták az öreg-asszonyt odaát? Egy veréb átrepült az udvaron. Utána nézek. Repül, mondom magamban. Ezek ilyenek. Szürkék és repülnek.

Behunyt szemek mögött életesebb a kép.

Ez Apa. Elszánt és nem beszél. Vállán tarisznya. Nincs arca. Vagyis hogy nem látom az arcát. Pedig szembe fordult velem. A mozdulatait viszont követni tudom. Három lépés választja el az ajtótól. Az első lépést már megtette. A másodiknál vissza fog nézni. Nem teheti meg, hogy ne nézzen vissza. Ránk. A

családra. Nem nézett vissza. Valaki halkán sikolt. De oly halkán, hogy csak ő maga hallhatta. Akkor én voltam. Még hátra van az utolsó lépés. Már a kilincset tette a kezét. S még mindig nincs veszte minden. Például ráugorhatnánk. Csak hogy Apára nem lehet ráugrani. Apa nem olyan.

– A téhenre vigyázzatok! – mondta. Vagy nem mondta? Valamit csak mondott. Mit mondott?

– Selyemcukrot hozzon! – Ez Dilibözi volt, kapott egy taslit. Nem csattant, a hajfonat felfogta a zajt. Az ikrek hallgattak, szájuk nyitva volt, nem értették, miért néz mindenki csendben maga elé.

Az ajtó is akkor szót jobban, amikor Apa kinyitotta. A kilincs nyöszörgött talán. Kívülről szépen csukta be, vagyis hogy lassan, alig hallatszott, mintha gondolkozott volna közben. Apa. Vagy az ajtó?

Hatan maradtunk a konyhában. Nézzük a becsukott ajtót. Hátha megszólal. A rendőr is ott volt. Anyám kezében. Már csak limlomként volt jelen az elsatnyult izmok között. Ilyen egyszerű a vég?

Elérkezettnek láttam az időt, hogy elinduljak a temető felé, a faluvégre. Lassan álomba szenderült a vidék, az ellombosodott árnyékok elkezdtek feketére festeni a falut. Kutyákat még lehetett hallani imitt-amott, de fáradt csaholásuk belecsendesedett a szürkületbe. Vagy kutyacsaholás sem volt, csak az emlékek hozták elő?

A temetőőr egy fatönkén ült a temetőkert félig behajtott kapuja előtt. A köszönést nem fogadta. Lehet, hogy morgott valamit maga elé, de ezt csak a bajszja hallhatta.

– Mit akar itt? – kérdezte barátságatlanul, s kinyúlt a kerítéshez támasztott kasza után. Szemében nem volt sem részvét, sem kegyelet, tulajdonképpen érdeklődés sem, ilyenkor mondani kell valamit, hát mondott valamit. Az örök mindig mondanak valamit, félnek, azért.

Nézem a kaszát, ahogy a lenyugvó nap egy csillogat küldött az élére, tisztavirágnál is rövidebb életűt. Régi kasza volt, fékevesztett csillogás egy öreg jószágától nem várható, de füvet vagy embert vágni lehet vele biztosan.

– Ez egy másik falu? – kérdezem meghökkenve, merthogy soha senki nem villantotta rám a kaszát eddig.

– Mit beszél maga? mit akar itt? – Már állunk mindketten.

– Emlékezni, sírni, nem is tudom – válaszolok. A temetőőr visszaereszkedik a fatönkre.

– Sírjon a kapu előtt!

– Nem fogja nekem előírni, hogy hol sírjam ki magam. Bent akarok, és kész!

– Bent nem lehet. Ilyenkor már nyugovóra tértek a halottak, nyolc után nincs látogatás!

– Mi az, hogy nyugovóra tértek? Maga itt ócska relikviaként riszálja az agyát, közben orrfacsaró szagot áraszt. Elfelejtették eltemetni, bátyó?

A temetőőr nem tudott felállni, merthogy teljesen ráhajoltam, meg is ölelhetők volna egymást, de erre, érthető okokból, egyikük sem érzett indítást.

– En magát nappal sem engedném be a kapun – tüzelt a temetőőr, nem mondta, inkább rekedten sutogta, mintha egy féltve őrzött titkot közölt volna velem. – Az ilyenek gyalázzák meg a sírköveket! Na, sipirc! – mondta, és már nem sutogott.

– Csimasz! – mondtam meggyőződéssel. – Péne szgomba!

– Virágtolvaj! – ordított fel a temetőőr. – Még hogy én vagyok bűdös?!

Hogy a kasza is megcsillant, a jelzős minősítések további számbavételéről le kellett mondani, egy gyors mozdulattal szétártam a kaput, s berohantam a sírok közé. Túlzás volna azt állítani, hogy ezt követően kergetőztünk, mert a kifejezés egymás játékos követését jelenti, s noha a gyakori irányváltás miatt sosem lehetett pontosan tudni, hogy melyikünk van elől, a játékoságot kizárták a temetőőr már-már hörgésbe fuladt hangjaitól, a „kurva anyádat!”, vagy „hogy rohadtál a ganéba!”-szerű sztereotípiák. Letegezett, állapítottam meg, ilyenek ezek, estefele már tegeződnek.

A családi sírkö mellett biztonságban érezhettem magam, lehasalva ugyan, és mozdulatlanul, s már-már teljes sötétségben, de a vigyázzban álló sírkövek rendezetlen hadállásai kivehetőek voltak holdfényben is, mintha a halottak védelmére találták volna ki őket az örök ellen, ahogy mozdulatlanágukban is teljesítették az örökletig tartó szolgálatot, s ha úgy adódott, sorfalat álltak az élők védelmére is, lám, a temetőőr visszavonult.

Olyan sűrű ez is, mint a többiek, csak sűrűbben látott esőt, mint könnyeket. A sírhalom felszíne jóval a cementpárkány alá süllyedt, a gondolatnak nem lehet ilyen súlya, az idő könnyökkelhetett rá ilyen kegyetlenül. Arcom száraz, a könnyek csendben kushadnak a helyükön, miért éltek, kérdezem. Apát nem kellett volna elengedni semmiképpen. A sírkövön nevek. Az enyéim nevét festették rá sorban egymás alá. Előbb ágyat kaptak mindannyian. Azon az egyetlen ágyon a mindenkor haldokló várta a székeret. A többi padlón kapott helyet. Sorban felkerültek az ágyra, magyarázkodás senkinek sem volt szüksége. Apát nem kellett volna elengedni semmiképpen. Az ő neve után csak egyetlenegy szám olvasható, ebből az derül ki, hogy megszületett. Odafesthettek volna azt a dátumot is, amikor becsukta maga után az ajtót. Azt a napot, órát és pillanatot. Amikor lengett a kalap a konyhaajtón meredező kampón. S a bénító csend ránk zuhant, alája szorultunk, nem volt kiút, levegő sem nagyon. Az ablakon keresztül még megnézhetük volna Apát, de senkinek sem jutott eszébe elhúzni a függönnyt. Az ajtó is kinyithatta volna valaki, de a rendőr anyám kezében halott volt, s a bátorságot Apa magával vitte, egy szemernyit sem hagyott. Miért éltek, kérdezem ismét és megint, ha nem tudtátok Apát visszatartani, hogy a feltámadást itthon várja meg. Nem kellett volna elengedni semmiképpen. Ki kellett volna találni valamit, hogy Apa ne menjen el. Újra kellene kezdeni az egészet. Ahogy Apa meglátta Anyát, ahogy Anya meglátta Apát, innen, ettől a pillanattól kellene újraélni az életet, az övéket és az enyémet, és az enyémet, és az enyémet, és az enyémet! S apát megtartani, visszatartani végleg!

KIRÁLY LÁSZLÓ Három magyarítás A megölt költők földje

(Ljubomir Levčev)

A Sarkkör és a Ráktérítő között, a szenvedély s a töprengés között, minden mennytől mérhetetlen távol, virágzó föld tündököl: a megölt költők dús, gyönyörű földje.

És érkeznek-szállnak a verssorok. Sötéten telepsznek rám. Összeomlok alattuk, miközben valami ősi rend szerint egy kaszás sugárnyalábokat szeretne lekaszálni. Dehát ti éltek! – kiáltja rémületen, kiábrándultan egy dögkeselyű.

Farkas vizslatja örök sebeink. Föld van alattam, és föld van bennem. Álmatlanság rémordítása. És a vérem háborgó folyója marja-mossa szívem szakadó partjait. – Ilyenkor hallom, ahogy a világ megölt költőinek földjén verselek.

Hogyan ér véget egy hadsereg

(Nichita Stănescu)

Először a tábornok, akit latinul Imperatornak neveznek. Azután a századosok, akiket latinul centurióknak neveznek. Utánuk a díszfelvonuló sebek. S a díszfelvonuló sebek után a hadizsákmány: a barbárok lelkében megölt idő. A barbárok lelkében megölt idő után maguk a barbárok. A barbárok után a barbár-asszonyok. A barbár-asszonyok után a kölykök. A kölykök után a játékok. A játékok után maga a játék.

Azután az idő illúziója.

S az idő után az illúzió illúziója: a meggyűrűzött orrú szó.

Régi diáknóta

(Bulat Okudzava)

Ki szövetségünkre kardot ránt, méltó a legszörnyűbb büntetésre. Élete előttem semmit ér, szétírt gitárt se adnék érte. Rést ütni élő láncunkon – vadul szomjazza ez a kor. Fogózzunk össze, barátaim, magunkban elesnénk valahol. Túl-ingatag igazságok közt, térve idegen lakomákra, szűztiszta tollpíhét tisztítunk itt, dicséretet sohase várva. Mielőtt eszement, bőszt szultánunk messze útra úz, kényre-kedvre, fogózzunk össze, barátaim, fogózzunk össze, istenemre. Nem hűvös pohár csalogat majd, ha várunk az oszlás óráira. És a menny nem nekünk nyit kaput. Nem gondol ránk, csak Ofélia. Míg föl nem harsan a pillanat, hogy indulni kell rendre-rendre – fogózzunk össze, barátaim! Fogózzunk össze! Istenemre!

Németh Pál: Átjáró

KUKORELLY ENDRE

Szabad azon a helyen

Sok, ami nálunk végzet lenne s vétek,
szabad azon a helyen, melyet Isten
emberbölcsőnek oly édenivé tett
(Dante, Babits)

Miért úgy, mi billeg úgy, billegtetni
az úján az ott, egy gilisztát mozgat,
pöndöríti és húzigálja, miért igyekszik,

fenének illatozik, kék, zöldell,
habzik és fehér, miért gyémánt,
csillog, vízcsepp, zeng, zubog,

zuhog, mért fénydörög. Minek annyi
valahány tonna cseresznyevirág. Úgy
léptem át idefelé jövet,

amikor hallani véltem, mintha egy
vödör esővíz járóló bugyogna fel,
úgy léptem át reménykedő sóhajtozásain.

39

Kihajigáltak a Mennyekből épp
harminckilenc zavarba ejtő angyalot.
Komolyan estek, kisebb szárnycsapással,
nem hősiezen csapkodtak kicsit,
mert bátrak lennének ők nem-röpülni,
és nem üzengetni úgy senkinek,
vagy valami még-jobbat nem csinálni,
és nem hiszem, ha nem tudom, az izmuk
megfeszítésével hogy fennmaradnak,
vagy leérnek-e, és ahogy leérvén
megszűn' netán az angyalgás, a lánc mert
elroppan, és befürödnek, lehet,
a lehetetlen, gömbölyű anyagba.

Ha kimozdulna

Ha kimozdulna, éppen esni fog,
nem is nagyon, ez most csak kismosás,
csodálnám (hogya élne) hogy mozog,
csodálnám érte; mennyi változás!

Szeretne otthon lenni ott, ha nem
piszkálnák érte miért épp van, és
nem mondanák meg, mi miként legyen.
Ha lehető lehetne a levés.

Végül tehát: csodálnám, hogya élne,
s magából egy kis vészterhes magot
ha nyárvegről el tudna tenni télre,

megérve így az Esőtlen Napot.
Lekismosva lenne piszok s piszokság,
boldog börtön leandne, büszke fogság.

Folytatás az 1. oldalról

– Érdekelne a véleménye arról is, hogy létezik-e különálló magyarországi és határon túli, jelesül erdélyi, felvidéki, vajdasági, kárpátaljai magyar irodalom, vagy ezek mind együvé tartoznak? Gondolom, hogy a kritikusok is néha figyelembe veszik ezt, mint szempontot, és nekik is van egyfajta véleményük erről.

– Kritikus válogatja. Minden bizonyos szem előtt tartják, vagy éppenséggel egyáltalán nem figyelnek erre. Elfogulatlan, jó, szigorú kritikusok nem mindig, veszik figyelembe egy mű származási helyét. Szerintem nem is kell, mert ha túl sok specifikumot, sajátosságot sorolunk fel valami mellett, akkor pusztán a *couleur locale* alapján meglehetősen közepszerű vagy gyenge művek is óriási nimbuszt kaphatnak attól, hogy Erdélyben, a Hargita aljában írják őket, holott esetleg alig, vagy nem képviselnek semmilyen esztétikai, irodalmi értéket. Mert elsősorban nem holmi ideológiai értékrendnek kell hogy megfeleljen a vers, a próza, a bármilyen művészi alkotás, hanem főleg esztétikai, grammatológiai, nyelvi értékeknek. Minden mű másképp használja a nyelvet, de minden irodalmi mű nyelvfüggő, hiszen a nyelv által s a nyelvben teremődik meg. Ezért nem értem, nem tudom, hogy van-e külön anyaországi vagy határon túli irodalom.

Alázattal viszonyulni a nyelvhez

– Németh László azt írta egykor, hogy: „külön sorsnak külön irodalom kell”.

– A vidékiség ismérve mindenütt és bármikor kísérelhető. A sajátosságok rossz, közhelyes eltúlzása bárhol felbukkanhat. Ugyanakkor nagyon jó prózát, szép verseket lehet írni akár a Hargita alatt, akár Budapesten, Pécsen, Berlinben vagy Párizsban. Persze, rosszakat is lehet...

– Tehát az irodalomban a végvári vitézség nem érdem, ami miatt egy fércmű felkerülhet egy magas polcra... Voltak olyan korok, amikor ez megtörténhetett.

– Nemcsak voltak, de vannak ilyen korok... Abból, hogy erdélyi, netán kárpátaljai vagy vajdasági magyar író vagy, tehát ebből a valóban olykor tragikus, máskor meg tragikomikus kisebbségi helyzetből nagyon jól meg lehet élni, de egy alkotó embernek, igazán komoly írónak nem szabad ezt tennie. Nem szabad visszaélni vele. Aki elsősorban az erdélyiséget, felvidékiséget, kisebbségét hangsúlyozza, az nem mindig irodalmat, hanem valami görcsös megélhetési pótcselekvést művel. Csakis a maradandó mű mondja meg, majd az időben, hogy ki kicsoda. Ilyet pedig az igazán tehetséges író – ismétlem – bárhol, bármikor írhat, akár valahol Európában, akár az óceánon túl is. Ez nem idő- és térfüggő, hanem nyelvi jelenlét kérdése, vagyis írófüggő dolog. Mindebből következik, hogy nincs más, mint hogy valóban higgyek egy úgynevezett egyetemes magyar irodalomban, még akkor is, ha ezt a gondolatot is lejáratták párszor az utóbbi tizenhárom-tizennégy évben. Egyszóval: ezzel is szemforgatóan lehet visszaélni. Kisebbségi specifikumok persze vannak, bár nem tudom, hogy jó-e ez a gyújtófogalom, mert minden ember más-keppen szűri át ezeket a saját tudásán, sorsán, egyéniségén. Ezen túl, vagy ezzel együtt én mindig egészen, egységesnek látom a magyar irodalmat. Számomra a specifikumok inkább abból adódnak, hogy miként viszonyulunk a nyelvhez, amit használunk. Ilyen téren megvannak a műfaji specifikumok is, hiszen egy költő kissé másképpen nyúl a nyelvhez, mint egy prózáíró. Óriási különbségek viszont ilyen téren sincsenek. Ugyanakkor nem szoktam olyasmin gondolkodni, hogy amit írok, az egyetemes magyar vers, vagy jellegzetesen erdélyi magyar mű lesz-e? Ez hülyeség. Hova jutnánk, ha írás közben ezen gondolkodnánk? Számomra mindig is nyilvánvaló, hogy amit írni próbálok, az a magyar irodalom egészéhez tartozik.

– Ide kapcsolható egy másik téma is, amiről szintén szokás vitatkozni. Állítólag készül egy olyan szótár, amelyben nagyon sok olyan kifejezés szerepel (több, mint az eddigi szótárakban), amelyeket Erdélyben másképpen használunk, mint a budapestiek, és számunkra az, ahogy mi nevezünk valamit – etalon, ami a létünkben, a hagyományainkból adódik. Magyarán: megdölni látszik az elv, miszerint csakis az az irodalmi nyelv, amelyet Budapesten vagy Szegeden használnak.

– Az egyes magyarországi régiókban is sok a sajátosság. A magyar nyelvet az összes rétegződésével együtt csodálatosan gazdagnak, állandónak és változóknak, folytonos mozgásában is egynek és oszthatatlannak tartom. Lényegesnek viszont azt tartom, hogy alázattal kell viszonyulni a nyelvhez. És használni kell a nyelvet. A nyelv nemcsak öntőforma, hanem öntésre ingerlő forma. Nem tudom elképzelni a lételem nélküle, úgy, hogy ne ebben a nyelvben létezzek. Mint ahogy Kosztolányi mondja: magyar

„Az író, a művész

vagyok, merthogy magyarul írok. És magyarul álmodom, magyarul gondolkodom, érvényesen és életbevágóan csak magyarul tudom kimondani, megformálni a világ dolgait, megfogalmazni csak magyarul tudom igazán a ráeszméléseimet. Ez a természetes. Ez nem valamiféle megmaradási hőstett, hanem ez az én mindennapi életem. Ha egy másik életben majd francia vagy angol leszek, és éppen író szeretnék lenni ismét, akkor a francia vagy angol nyelvben is így szeretnék létezni. Az időszakos, nagyobb fokú nyelvromlás sem kimondottan magyar sajátosság, hiszen leginkább annyit romlik, amennyit javulgat, mivel mozgásban van, mivel időközben, s egyszersmind mozgékonyabbá, hajlékonyabbá, színesebbé is válhat. Szegényülés és gazdagodás párhuzamos, szimultán a nyelvben. A magyar nyelv rettegett romlása sem vidékhez kötődő specifikum, hiszen a határon túl éppúgy romlik, vagy javul, mint Budapesten vagy Debrecenben. És ez sem csak közösség-, hanem egyénfüggő jelenség is. Néha azért is jó Erdélyben verset írni, mert itt a nyelv talán kicsit archaikusabb, kicsit rétegzettebb, talán gazdagabb még, más árnyalatai vannak. De minden nagy írónknak a nyelve más és más. Stílusában, máig hatóan a magyar irodalmi nyelv alapját azért a nyugatosok rakták le, az általuk használt nyelv volt a minta, a forma. De még annál is sokfélebb a nyelv. Én szerencsésnek tarthatom magamat, amiért Szatmárnémetiben születtem, és az ottani színházban nőttem fel. Ugyanakkor nemcsak Szatmár városi nyelvét hallottam, hanem a környező vidékek nyelvét is. Időnként hosszú időt töltöttem másutt, édesanyám révén főleg Kolozsváron, illetve Marosárpatakon, mivel édesapám onnan származik.

A szó megjelenítő értéke a fontos

– Ez már mindjárt három vidék, és még hol vannak a későbbi lakhelyei...

– Kamaszkori nyaraimat szüleimmal együtt Gyergyóban, Csikban, Udvarhelyszéken, illetve főképp Bálványoson töltöttem. Rengeteget jártam a Székelyföldön. A kolozsvári egyetem után Keresztúr fiúszékbe kerültem tanítani, tehát megismertem Székelykeresztúrt és környékét, a Küküllő, a Gagy és a Nyikó mentét. Tehát a meglévő „nyelvismeretemre” ezek a rétegek is rávetődtek. Mindennek talán nyoma van a verseimben is, hiszen népnyelvi motívumokat és archaikus kifejezéseket is elég gyakran használlok. Egyetemista koromban is inkább a régi magyar irodalomban és a felvilágosodás irodalmában voltam otthonos, és éppen az érdekelt, hogy miként alakult a nyelv, milyen ízei vannak, hogy érvényesen, színesen és minél pontosabban írjuk le azt, amit gondolunk, amit elképzelünk, a lehető, amit formálni szeretnénk. No és minél szebben formáljuk azt a nehezen kimondhatót, hiszen ilyen esztétikai pontosítás is közrejátszik. Akadnak ugyan, akik azt vallják, hogy „csak a drága jó határon túli ősmagyarok beszélnek szépen, mert ők viszont megőrizték az édes anyanyelv eredeti ízeit”. Azt hiszem, hogy akik ezt így vélik, talán még soha nem beszélgettek el istenigazából egy nagyon sok kölcsönszót s rengeteg román szót használó, nehezen, idegenesen fogalmazó erdélyi emberrel, lett légyen az szórványmagyar vagy akár székely atyafi. Ugyanis ha ezt megtennék, akkor rögtön meglátnák, hogy ez az édes anyanyelv néha nagyon romlott is tud lenni. A nyelvnek saját élete van, ami a községek és az egyének nyelvi életéhez, mindennapi nyelvhasználatához köthető. Persze a nyelv alakulását a politikai vagy kulturális divatok, a törvények és az ideológiai fűrészpör-nyelve, a hírközlés vagy a propaganda reklámyelve, a nyelvi slendriánság, de a nyelvi invenciózusság is befolyásolhatja. Ebben is élünk, ebből is dolgozunk. De ez nem szétforgácsoltságot jelent számomra, hanem sokféleltséget. En az szeretem, ha minden téren érvényesül a sokféleltség nyitottsága. Sem a nyelvhez, sem a mi nyelvi helyzetünkhöz nem szabad görccsel, kisebbségi érzéssel közeledni. Persze létezik egy akadémikus norma is, de az is változik, amint látható, hiszen lehetőleg többször átírják a magyar értelmező szótárakat is. Nem a szó ősa vagy újdonsága, hanem plaszticitása, s megjeleníteni tudó értéke a fontos. Az, hogy könnyedén, oldottan, pontosan használjuk.

– Ha valaki nem, akkor ön nem ír görcsösen. Hanem könnyedén, szinte villódzóan, sziporkázóan, egyszóval szépen ír. Ugyanakkor a kissé kesernyés humor is a stílus eszközei közé tartozik. Ennek kapcsán szeretném, ha áttérnénk egy másik témakörre: a közérzetre, közhangulatra. Ezen belül pedig az erdélyi közérzetre. A költő hogyan látja: itt és most

mi hogy érezzük magunkat? Túlságosan szomorúak vagyunk? Szomorkodunk? Nem kellene ezt tegyük? Ha rossz a hangulatunk, akkor mit kellene tennünk ellene, és mit tehet a költő?

– Én igyekeztem a nyelv és az írás közelében tartani ezt a beszélgetést, de ettől, úgy látom, elkanyarodtunk. Talán jobb lett volna az iménti témaköröknél maradni, mert a közhangulat, sajnos, egész Közép-Európában, a Balkánon és a Balkán közelében olyan, amilyen. Ezen néha már elszomorodni sem érdemes. Ugyanis már ezer évet boldogan végigsomorkodtunk. Volt is elég, amin. Csakhogy a bánatok és katasztrófák között mintha beletespedtünk volna a közép-európai tájba, megrenyhültünk rátartóságainkban is, büszke önátlatásainkba s nagyotmondásainkba is mintha belebutultunk volna, mint aki semmiből semmit nem tanul, csak göggel bölcsködi, miközben fölhevülve bög, hogy egyfolytában leckepezt kellett fizetnie. Noha meg kellene tanulni végre mindent, megvonni végre hibáinknak és erényeinknek is a mérlegét. Talán csak a tényekhez, talán csak az értékekhez kellene másképp viszonyulni. És értékközéppontúan kellene élni, alkotni. Ami pedig az erdélyi közhangulatot illeti, sajnos, bizonyos külső politikai erőknek is köszönhetően semmivel sem jobb vagy rosszabb, mint a magyarországi közhangulat. Mára már pontosan olyan, sőt: ami kisebbségi kilátásainkat illeti: még olyanabb, hála azoknak, akik semmit sem tanultak, vagy mindent elfelejtettek a diktatúrából, hála az újonc cezaromániának, a megalomániás vezérkedőknek, és az újra „ordas eszméket” harsogó, szimbolikus politikizáló, populista demagógoknak. Politikai manipulációkkal terhelt, szélsőségekre hajlamos, szándékoltan a szélsőséges irányba tolt, gyűlöletet szító, ideológiák-verte idők ezek – hazugságokkal, ámitással, öncsalással teljesek. A fennhéjázó butaság szelleme újra kiengedődött a palackból: őt érezni a levegőben, ő a dühöngő közhangulat is.

Csak az olvasót válthatja meg az irodalom

– Az irodalom befolyásolhatja-e a közhangulatot? – Hová gondolt? Az irodalom már régen nem – vagy csak alig. Különbön sem lehet azt befolyásolni, a közhangulat egy adott tény, s az író azt teheti, hogy leül, és jó mondatokat ír. Vagy jó verseket ír. Aztán, hogy a közhangulat mennyire hagyja rajta a bélyegét, az akár politikai verseken is, az már egy más kérdés. Az írónak egy dolga van, azért hívják írónak, költőnek, hogy jól írjon, jól költöns és nem biztos, hogy a rögtöni hatás érdekében. Különbön is, a kétes értékű és kétes irányultságú, izlésű politikai konjunkturalovagok korát éljük: ők pedig aligha olvasnak egyebet, mint saját üzeneteiknek és díszbeszédeknek összegyűjtött kiadását. Az irodalom másképpen hat: csak az olvasóit válthatja meg esetleg.

– Ön ezt a véleményét eléggé markánsan meg is fogalmazta a verseiben.

– Igen, néha el szoktam mondani ezt is... De ugyanakkor mikor ilyesmikről írok, mindig azt érzem, hogy bekoszolódom általuk. Akarva, akaratlanul eléggé mocskos, nemszeretem dolgokról kezdünk beszélgetni. Inkább irodalomról, a nyelvről kellett volna. Én különben nem hiszek a költő többszörösen kinyilvánított, biflázott, ismételt, mára már meg is kopott vateszi szerepében, amit néhol még mindig elvárnak tőle. Avult felfogás. A költő akkor lehet jó vatesz, ha jó költő is egyben. Akkor esetleg lehet vatesz is. De minek? A huszadik század végére, a huszonegyedik elejére ebből a szerepkörből rengetegen kikoptak. Kiűrtették. Ahogy az asztalosnak, az ácsnak az a dolga, hogy a fát alakítsa, az írónak, költőnek az a dolga, hogy a nyelvet fúrja-faragja, azzal foglalkozzon. Azért felelős, meg a tehetségéért. Nem hiszem, hogy bármi más jellegű kalandorkodásba óhatatlanul bele kellene keverednie. Néhány gesztustól eltekintve nem hiszem, hogy a Nyugat költői talán az egyetlen és csodálatos Adyt kivéve, ilyesmivel bajmóldottak volna. És ez így van rendjén. Ez egy kicsit arisztokratikusnak tűnhet, de én így látom. A költő nem pap, nem hordószóknak, csak a nyelv szolgája, cselédje, s a költészet sem szolgáltatólénya semmi talminak.

„A szubkulturális és az olcsó populáris tucatárúk korát éljük”

– Akkor váltunk témát. Ön egy kiváló erdélyi színész, Elekes Emma, és egy jelentős rendező, Kovács Ferenc gyermeke, s mint ön is említette: a szatmári színházban nőtt fel, ugyanakkor rövid ideig Marosvásárhelyen társulatot is vezetett. Bizonyára van

a lehetetlennel dolgozik

véleménye arról, hogy hol tart ma az erdélyi magyar színjátszás. Mi az erős oldala, mi a gyenge pontja?

– Erről nagyon nehéz igazán véleményt mondani. Úgy érzem, már nincs meg a megfelelő rálátásom. Némely hazai és magyarországi színházi berkekből az hallik, hogy állandó válság van, és egyesek állandó megrövidítési görcként szeretik beállítani azt, ami más, ami új a kultúrában és a művészetekben történik. Ilyen globális válság azonban nincs, ez csak konzervativizmus, a rossz rutin és a megmerevedett kiegészítés hagyományos ijedezése, ijesztgetés, szóval. En például az irodalomban sem érzek semmiféle válságot, mert akkor nem írnék. Igaz, azt sem tudom elképzelni, hogy milyen volna, ha nem írnék. A színházzal sincs nagyobb baj, mint bármikor máskor, boldogabb, bővebb időkben is. Amióta színház van, azóta folyton válságról is beszélnek. A színház nem, csak a társadalom értékrendje, ízlése lehet válságban. Vannak egészen leromlott gusztusú korszakok. Most éppen ilyen korszak van. Csupán a látásmódok cserélődnek. Új generációk jönnek. 1989 után Közép-Európában egészen más elvárásokkal jelentkező társadalmak alakultak ki, mint amit azelőtt megszoktunk. Bármiféle szentenciózusság nélkül azt gondolom, hogy mindent egy kicsit nyíltabban, liberálisabban kellene kezelni. A nyíltságra, szabad- elvűsre nagy szükség volna a művészetek, a kultúra megítélésében. Ez az, amit alig látok. A politikum, az ideológiák mindent a maguk szolgáivá akarnak nyomorítani ismét – a költészetet „kinyilatkoztatásoktól” egészen a színházi alkotásig. Meg aztán a színházhoz pénz is kell – erős anyagi függésben a művészet, a színház is silánnyá, ízléstelelenné degradálható. A tömegizlés, a szubkulturalitás és az olcsó populáris tucatárak korát éljük. A talmi tömegizlés, a butaság, a műveletlenség diktatúráját. A kor művészet- és értelmiségellenes. Bunkók diktálják a táncot. Persze, hogy a színházak válságok sorozatán keresztül bukducsolnak. Ezek érthetőek is, gondoljunk csak az információrobbanásra, a médiára, teljesen új- strukturalódiák a kultúráról alkotott képünk. Már akinek új- strukturalódiák. Ez sem kötelező. De valóban érez- hetően kevesebben járnak színházba. A fiatalabbak megindultak ugyan, de ők mást várnak a színház- tól, mint – szelösen fogalmazva – a hatvan és nyolcvan közöttiek. Tehát a színházi látásmód változik, azzal együtt, hogy mi változunk. Ez rendjén is volna. Úgy látom, hogy ezek a jó, korszerűbb irányba igyekvő mozgások az erdélyi színjátszásban is megvannak, részben a magyarországi színjátszásban is érvény- sülnek. A régi színháznak, a teljesen szövegköz- pontú, szaválásra beállított, lemerevített színháznak a csillaga mintha leáldozóban volna. Ebben semmi tragikum nincs. Csupán mozgás van. A húszas, har- mincas, negyvenes éveiket taposók inkább a látvány- központú, inkább a „teátrálisabb” színházra vágy- nak. Nem szeretik a túlbeszélt színházi előadásokat. Per- sze semmiképpen sem arra gondolok, hogy valaha is Shakespeare vagy Molière vagy Csehov vagy Ör- kény érvényét veszíti. Tudjuk, hogy '89 előtt a színház másról szólt, mint ma. Itt, Erdélyben különösen másról szólt, mint ahogy másról szólt Kassán, másról Sza- badkán.

Megsejtetni, hogy miben létezőnk

– 1989 előtt bizonyos dolgokat csak a színházban lehetett elmondani. Küldetése volt a színháznak.

– Pontosan. Sajnos, azaz nagyon helyesen, most már mindent el lehet mondani, de nem biztos, hogy minden esetben a színházat, a művészetet kell meg- terhelni ezekkel az okvetlenül közszolgálati szintű mondanivalókkal. Most minden elmondható, elannyi- ra, hogy sajnos, gondolkodás nélkül ki is mondanak, el is mondanak mindent. Lepcseve zeng kicifrázott hülyeségektől az egész harsogó társadalom, a poli- tikai fórumoktól az ilyen-olyan körökig, gittegetekig, szóval ilyesmiktől hemzseg és csámcsog az írott és elektronikus média. De hadd járjon! Ez sem nagy baj... Csak olykor ne volna annyira gusztustalan, annyira vérgőzősen indulatos, agyzsigerileg ag- reszív. Szóval jó színházat kell csinálni. Olyan érte- lemben kellene jó színház, hogy valamelyest artiku- lálni tudja azt, amit érzünk, azt a fenséges botrányt, ahogy létezőnk, azt a bizonyos emberpróbáló lélek- veszejtő közhangulatot, amiről szót ejtettünk. A színház ilyen értelemben élet-halál kérdése, létkérdés. Nem lehet az, hogy a világ fantasztikus kérdéseket tesz fel nekünk, és a színházi rendező és a színészek nem válaszolnak ezekre a kérdésekre. A színház – jó értelemben véve – a kérdés, a rákérdés színháza. Ahogy kérdezni tud – az már maga a válasz. A színház igazi ismérve az, ha megsejtet valamit arról,

hogy most éppen miben létezőnk, mi foglalkoztat ben- nünket, s hogyan menthetnénk meg lelkeinket? Kér- déseket kell feltenni, és azokat meg kell válaszolni, mintegy fölmutatni a világ számára. Szerintem mindig is ez volt a színház lényege. Az Oidipusz király óta a keresés, az esendőség, a hübrisz, a bűnhődés, a megváltás voltak a központi témák. A színházaknak megvannak ezek a sorsszerű, ősi vonatkozásai. Eze- lőtt két évvel alkalmam volt Görögországban járni, s eljutottam az athéni Dionüosz-színházba, majd Epi- daurosban is jártam, ahol az ókori világ egyik legé- pebben megmaradt színháza található. Az athéni azért különleges, mert tudtommal a legrégebb görög színház, ott játszották az általunk ismert három nagy görög drámaíró darabjait is, a másik viszont azért ér- dekes, mert Epidaurusz Aszklepiosz isten szent he- lye, egy gyógyhely volt, vagyis a színházi aktust gyó- gyító terápiaként is művelték. Mert a jó színház nem- csak kérdéseket tesz fel, hanem gyógyító terápiát is jelenthet.

– A katarzis lélekgyógyító ereje a mi időkben is közismert, és igény van rá. De ez csak akkor köve- tkezik be, ha jó a darab, ha jó az előadás.

– Tulajdonképpen azóta is erről van szó: ismerd meg a másikat, hogy megismerhesd önmagadat, hogy jobban magadra találj a létező világban.

„Az a csúc, amikor írok”

– Váltunk témát. Most éppen milyen alkotói kor- szakban van? Vagy ön mindig a csúcson van, mint ahogy ezt az egyre sokasodó verseskötetei alapján hinni lehet?

– Valóban a kötetek keletkeznek, jönnek, mert én mániákusan, rögeszmeszerűen dolgozom. Másként nem tudok. Talán ettől lélegzem. Nem tudom, nem is vagyok hivatott arra, hogy megírtam a korszakaimat. Talán nincsenek is korszakaim. Egyetlen korszakom van, az, hogy írok, hogy verset írhatok. Persze, az íróember is hol fent, hol lent érzi magát, de még soha nem éreztem magam a csúcson. Az a csúc, amikor írok. Vannak olyan emberek, akik azt mondják, hogy na most aztán a csúcson vagyok, voltam. Akik mindig tudják, hol vannak. Én úgy vagyok, hogy nem tudom, hogy hol vagyok. Én mindig az édes seholban, a mun- kában, az írásban, a nyelv formálásában vagyok. Ne- kem kevés a bizonyosságom, s túl sok a kételyem,

azzal együtt, amit csinállok, vagy amit egyáltalán nem csinállok. Az én életvitelem az, hogy írok. Nem is élet- vitelem, hanem írásvitel. Nem is tudnék másban létezni. Régebben más lehetséges sorsokat is elképzelttem magamnak. Jó lett volna tengerésznek, világutazó- nak, földrajztudósnak, állattanásznak, festőművés- znek, régésznek, egyiptológusnak, sinológusnak, csil- lagásznak vagy asztrofizikusnak lenni... Vagy akár rendezőnek, vagy akár színésznek is... De ma már minden és mindenki lehetek, azért, mert írok. Hiába is kérdi ilyen szépen, hogy most éppen fut-e a szekér, nem tudok rá pontosan válaszolni. Nagy szeretettel megírom ezeket a könyveket, nekihevíve, néha könnyen, máskor kínlódva, de azért, amikor kínlódom, inkább félreteszem a munkát. Valóban, igyekszem nagyon sok kétellyel, kevés bizonyossággal, de azért alázattal is dolgozni, mivel ezt másképpen nem is lehetne tenni, hiszen a nyelvvvel dolgozunk, a való, a lehető világnak a materiájával. Finomítsunk: le- hetséges, hogy az író, a művész a lehetetlennel dol- gozik. Különben a beköszöntött 21. század semmiben sem ismer lehetetlent, csak a lehetőségeket kedveli, azt, ami van, ami konkrétum, ami lenyúlható és bir- tokolható, akár csekély ráfordítással is, lépten-nyo- mon nyomulva, mindenben keresztül, a 21. század trendje eleve agresszív, szellem- és költészetellenes, mikor a nemtudás, a szürke semmiség is valamivé, sikeressé menedzselhető, lehetőleg az értékeket be- taposva a balga nihilbe, szóval a 21. század, most legalábbis úgy tűnik nekem, hogy egy könyörtelenül buta, bár kétségtelenül sikerorientált század lesz. Si- ker, siker, siker! Ez visszhangzik higan a fülekben. De a siker lehet méltó, megérdemelt, és lehet rop- pant talmi, megrendezett, olcsó, alpári is... A siker egy nagy hisztérika. Ugy hiszem, Ady írja ezt, pe- dig ő nagyon sikeres ember volt. Ezért is leírhatta. Persze manapság is hisztérikusan művelik a sikert. Ez nagyon talmivá teszi az egészét, olykor az iro- dalmat is fölhígítja. Ne legyünk sikerorientáltak. Értéorientáltak legyünk. Ujra el kellene olvasni Homéroszt és Horatiust és Dantét és Doszto- jevszkijt és Cervantest és Baudelaire-t és Borgest és Rilket és Kavafiszt és Proustot és Camus-t és Pessoa-t, és utána ismét el kell gondolkozni azon, hogy mi a siker, mi az irodalom és így tovább... Csak így tovább.

KOVÁCS
ANDRÁS
FERENC

Gondolkodók és gondtalanok

(Kettős limerick nyomulónak)

1.

Al-Khonfúz feszt Ibn al-Arabit

Bizgette: mondjon csak valamit!

„Hamar fény, Al-Khonfúz,

Hajnakra alkonyt húz...

Hagyj már, hogy hallgassak darabig!”

2.

Al-Khonfúz feszt Ibn al-Arabit

Becsmérelte, mint halk maradit!

„Hars huzat sarkon húz!” –

Hirdette Al-Khonfúz...

S bölcsnek is hitték egy darabig.

Indonéz háziasszony

Volt egy nej, ismerte Dzsakarta:

Elöl is, hátul is akarta...

S hogyha volt andungja,

Dugni ment Bandungba –

Vagy csak a mosatlant vakarta.

Tuvaluk Nauruban

(Kiribati néprege)

Tuvaluk uralták Naurut,

S lesték, hogy mit kíván ma uruk?

A Legfőbb Tuvalu

Pálmahátú falu

Földjén ült, s kínoztá a hurut...

Krákogott: „A lét, lám, tuvaluk,

Nem ér egy pálmahátú falut,

Sem egy kis Naurut,

Ha elvisz a hurut,

Hisz a lét huzatos ruhaluk!”

Operett-betét

Kolozsvár sosem lesz Kandahár!

Van benne sok lángész, kan dalár,

Bősz ítész, bennfentes,

Közember, szent, hentes,

Hangadó, hangász meg hangtanár!

Poéták egymás közt

Shelley zeng: „Élvezlek, John Keats!

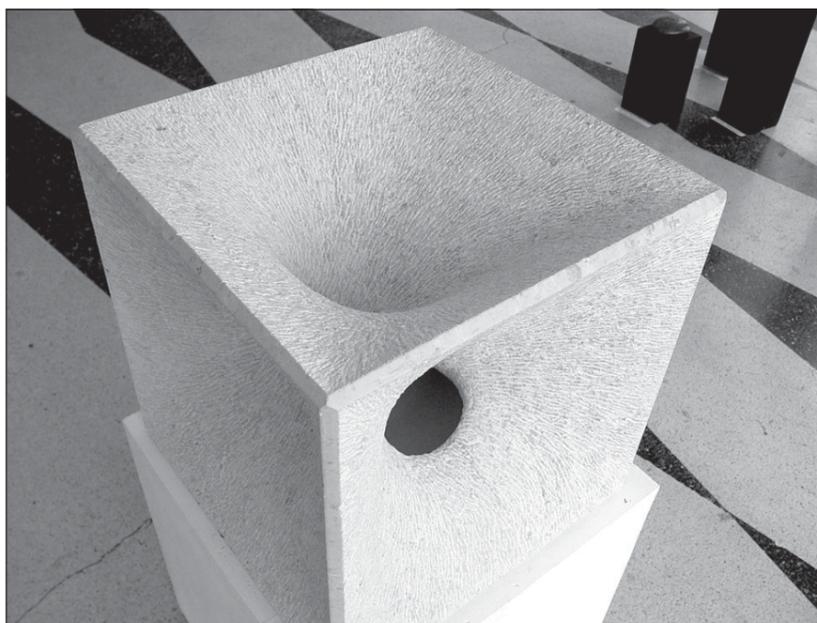
Verseddel bérceket zsongítsz!”

Keats erre fellihog,

S így felel Shelley-nek:

„Percy, te érveket csonkítsz!”

(Haver volt Shelley meg John Keats.)

Böszörményi István: Napfolt

LOVAS ILDIKÓ

Aranyos történet

Nem szeretek semmilyen fémet, csak a tiszta és átlátszó anyagot.

Az ötvenes évek első felében már igen sok időt fordíthattam arra, hogy magammal törődjek. S meg is kívánta úgy a testem, mint a lelkem. Alig múltam harminc, de fogam nem volt már egy sem. Halottat meg ezernél is többet láttam. Jó, lehet: annyit nem. De ötszáznál többet mindenképpen. 1953 januárjában érkeztem haza. Furcsa érzés volt utcán menni, épületeket, házakat látni magam körül. És csend volt, az is nagyon furcsa volt. A szél hiányzott, az a kemény, kegyetlen tengeri szél. De nem akarok én erről túl sokat mesélni, csak megemlítem, hogy megérthesse, miért fordítottam olyan sok időt magamra. Majdnem elestem az utcán, hogy nem kellett egyensúlyt tartanom, mint a szigeten: a széltől, a váratlan gumibot ütéstől. Alig tudtam hazáig tapogatózni.

A lakásban a férjem kiugrott az ágyból, azt se tudta, megöleljen-e, higgyen-e a szemének. Igen tartózkodó voltam. Hidegen viselkedtem, azt mondanám, távolságtartóan. Nem engedtem, hogy megcsókoljon. Nem volt egyetlen fogam sem. Megértette, azt hiszem. Mégis maradt köztünk egy fehér sáv, egy hideg tartomány, amin már nem tudunk átlépni egymáshoz. Szinte tökéletes volt a házasságunk, jól működött, de az a reggel, hogy elfordítottam tőle fogatlan szám, nem múlt el közülnk. Mintha megszegtem volna az ígéretemet, ilyesmit éreztem ki a viselkedéséből. De hogyan tehettem volna másként? S akkor még nem is gondoltam arra, csókolt-e más nőket, míg én a szigeten voltam. Kérdezni persze nem volt se akaratom, se merszem. A természet ellenében élni három évig?

Azt, hogy árulásnak vette elfordulásom, abból gondolom, hogy többet nem hallottam vizelni. A háború után, hogy összeházasodtunk, sokszor hallgatóztam, szinte megkívántam a testét, ahogy reggel zajos hangossággal távozott belőle a méreganyag, a sok kávé, az előző napi zellersaláta. Annak illata sokáig betöltötte a fürdőszobát. Hamar rájöhett, mit érzek, hisz hetente többször is visszahúztam a szobába, magamra, hogy kijött a fürdőszobából. Ez volt a mi legintimebb titkunk. Erről a barátnőimnek se fecsegettem, mit is mondhattam volna: ha pisál a férjem, hát úgy megkívánom, hogy pillanatig se kell várnia?

De ennek vége szakadt azon a januári reggelen, amikor elfordítottam tőle üres szám. Végigsimított a fejemen. Nem is tudtam addig, hogy annyi hajam kihullott. Csak az érzésből, az ujjaimból, amelyek szinte üresen siklottak a fejbőrömön. Rengeteg hajam volt, úgyhogy ez így nem pontos, még mindig sok maradt, mondjuk háromszor annyi, amennyi magának van, de a régihez képest, a régi mozdulathoz viszonyítva üresnek éreztem az ujjait. Nagyon sokkal később, amikor már neki szinte semmi haja nem maradt, harminc évvel később értettem meg, hogy ő azt nem érezte, hogy neki kopasz is lehettem volna, mert szeretett. De félrehúztam a fejem. Ott álltunk egymással szemben a félhomályban, először láttuk egymást három év után és én előbb elfordultam, aztán a fejem is elhúztam.

Mert ilyen hiú állat az asszony.

A telvek kikezdték a hónaljamat és a szeméremem. A szigeten csak hetente egyszer mosakodhattunk, akkor is a tengerben. Többé nem nőtt vissza a szőr olyan szép csomókban, itt-ott hiányos, fehér foltok emlékeztettek a viszketésre, véres fájdalomra, amit a vakarózással okoztam magamnak. Érdekes. Hogy a priccsen

vakarózással eltöltött éjszakák alatt hányszor gondoltam a férjem testére, kezének érintésére, csókjaira. De hányszor. S egyetlen egyszer se jutott eszembe, másként lesz majd, ha hazamegyek. Beleveszni, azt szerettem, beleveszni a bolyhosságba, így mondta. De amikor abból a félhomályos, kényszeredetre sikerült találkozásból végre este lett, nem tudtam úgy magamhoz engedni, mint azelőtt. Arra gondoltam, csalódott lesz.

Azt hitte, alapvető szokásaim változtak meg a szigeten, sok ilyen történetet lehetett akkoriban hallani, persze nem a szigetről, hisz arról nem beszélhettünk senkinek, a ránk állítottak gondoskodtak arról, hogy egyetlen szóval se tegyünk említést a helyről, de erre most nem akarok kitérni. Sok olyan történetet lehetett hallani, hogy nők, akik egy ideig távol voltak a családjuktól, sok más nő társaságában töltöttek éveket, többé már nem lelik örömeiket a házasságban. Durvának, lélektelennek találják. Nem tudom, hogy így volt-e. Az persze tagadhatatlan, hogy nem lehetett volna kibírni az egymásnak nyújtott légység nélkül, de abban semmi emberi nem volt, nem jelentett többet annál, ahogyan a kutyák összebújnak januári éjszakákon a kukák tövében. S éppen olyan is volt. A férjem viszont nem tudhatta ezt. Beszélni pedig nem bírtam erről.

Nem sokkal hazaérkezésem után jutott eszembe, miután meglelt a műfogsorom, hogy amíg én a szigeten voltam, ő mással lehetett. Nem

volt bennem féltékenység, de talán rosszabb volt annál. Reggelente hányingerem volt, szinte érezni véltem a másik nő szagát. Azét, akinek tán a fogai közt maradt a vacsorából valami, mert nem veheti ki az összes fogát és csutakolhatja fényesre, tán vizeletcsöppek maradtak a bugyiján, mert nem ritkult meg a szőrzete, tán csípós a hónalja is, de mégis: az a ribanc alatta sikongott, amíg én a köveket törtem.

Es ez nem ment ki a fejemből. Erre gondoltam akkor is, amikor pedig minden szerelmemmel öleltem őt. Láttam a férjem égnek meredő fenekét a másik nő lepedőjén, láttam magam a lepedő nélküli priccsen, a kőtöréstől sunnyogó fájdalommal tagjaimban.

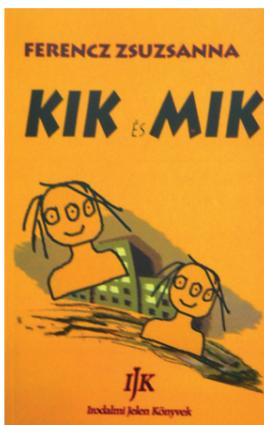
Persze egyetlen szót se szóltam erről. A férjem mintha irtózáttal figyelt volna. Nem tudtam, hogy ő is valami nővel lát engem. Ez legalább közös gondolatunk volt.

1960-ban ismertem meg Ilonkát, azt a szabadkai nőt, aki ugyanúgy Budapestről származott, mint én, s ugyanolyan furcsa körülmények között került el onnan, mint én Szarajevóból. Mondhatom, de ne beszéljen erről, még megsértődhetnek az emberek, azoknak a zsidóknak is nehéz volt, akik a táborok közelébe se kerültek. Abban az évben kezdett a férjem a Jugoszláv Lexikográfiai Intézetben dolgozni. Ilonka is ott dolgozott, ugyanolyan véletlenséggel került oda, mint a férjem. A postán várakozott, levelet szeretett volna küldeni Szabadkára, amelyben döntésre kényszeríti az állatorvost, aki miatt eljött Zágrádba, pontosabban: akinek a felesége miatt, szóval jelentősége volt a levélnek, azonban a salter mögött ülő nő meghirdette az ebédszünetet. Ilonka rendkívül jól beszélt horvátul, de hiába győzködte a nőt arról, hogy a levél feladásával nem várhat harminc percet, ezért dühösen elküldte a postai alkalmazottat az anyja piccsájába. Ezt hallotta meg a sorban

mögötte álló Krleža, s rendkívül megörült, hogy egy talpraesett magyar nővel találkozhatott, mert éppen ilyen munkaerőt keresett. Rendkívül fontosnak tartotta, hogy mély és gyümölcsöző legyen a kapcsolat Vajdasággal, amit nemes lélekkel csakis olyan munkatárssal tudott elképzelni, aki a felsőhegyi iskolában is éppen olyan jól el tud beszélgetni a tanárokkal, mint másutt. Mondjuk Zsedniken. Ilyen ember volt. A maguk egyik eléggé híres gondolkodója, Krleža szeretettel említi emlékirataiban, aki személyesen ismerte nemcsak őt, hanem Titót is (akárcsak én), azt mondta róla, hogy *Krleža mindig a lehetlent próbálta megvalósítani*. Ebben egyet kell értenem azzal a korombeli gondolkodóval, s azt is hozzá kell tennem, hogy a Jászi köréhez tartozó fiatalok egyszerűen nem alakulhattak másmilyenre, s ha egyszer sikerült megmenekülniük a Monarchiában nyomasztó (nemzeti) öntudattól, akkor annak minden előnyét kamatoztathatták. Az persze más kérdés, hogy mindig és mindenhol, mindenkor gyanakvással méregetik őket. S ha már itt tartok, akkor azt is meg akarom mondani magának, hogy miután elolvastam a Triesztről szóló szövegét (talán második levélváltásunkat követően), az jutott eszembe, hogy megemlíthette volna azt a trieszti történést (Magris?). Fontos, hogy az egymást értők tudjanak egymásról, látja, hogy levelével először jelentkezett nekem Szabadkáról, két dolog miatt álltam rá arra, hogy beszélgesünk: az egyik Ilonka, a közép-európai filmes szinte-lánya, a másik meg Kosztolányi, akit annyiszor és olyan méltatlanul meghurcoltak politikai nézetei miatt, de én éppen a férjem baráti körében végighallgattam baráti beszélgetésekből tudom, s higgye meg, akik még ismerték azokat, akikről beszéltek, azok szavában hinni lehet, szóval én tőlük tudom, hogy igenis létezett az a szellemi kapcsolat, ami nemes hitű lázadóvá tette ezeket az embereket. S az igazság, az igazságosság oly távol esik mindettől. Ennek megértéséhez nekem

Kelemen István: Torzó

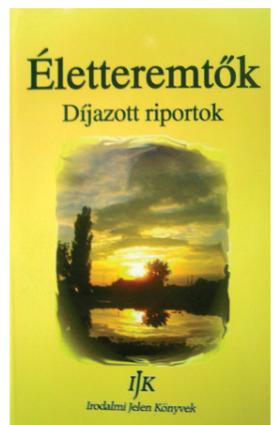
Ferenc Zsuzsanna: Kik és Mik

Magyarul nem mondhatjuk: „történetezni” – és ebben a könyvben mégis ilyesmiről van szó. Történetezésről, kisé-örkényi alkalomról a sajátos, aforisztikus, lírai, s egyben keserűen szellemes, finom gúnnyal megfogalmazott, szinte mindent megkérdőjelező, kétkedő és viszonylagosító világgép és önkép felrajzolása.

A 181 rövidprózát magába foglaló könyv előszavában Bodor Pál így jellemzi a kötetet: „Igen, kicsit sértegeti sé- máinkat. Igen, még a szerelem is karikatúrában jelenik meg e könyvben”.

Éleletteremtők

A Nyugati Jelen napilap és a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete által meghirdetett Simándi Böszörményi Zoltán 2003-as, immáron harmadik országos riportversenyére beérkezett pályamunkákból válogatott írások sorskérdéseket fe- szegetnek. A legfőbb téma a hazai ma- gyarság élete a maga változatosságában, az anyanyelvben, kultúrában.

egy szigeten kellett eltöltenem három évet. Hogy megértsem, mi különbözteti meg a forradalmárt a nemes hitű lázadótól, és a politikus gondolkodót az írótól. Nem mintha jelentősége lenne az életem szempontjából. S nem mintha ezért küldtek volna oda.

Krleža meghívta az irodájába Ilonkát, s kérdéseket tett fel neki, mint nekem ő később elmesélte. Megfelelhetek a válaszai, mert munkát kaptam az intézetben. De valami más is közrejátszott a munkahely megszerzésében, aminek aztán közvetetten, de hozzám is köze lett. Ilonka akkor jött vissza a tengerpartról, ahol az állatorvost akarta elfelejteni. Április vége volt. Krleža megkérdezte tőle, milyen volt az Adrián, mire Ilonka azt válaszolta: bosszantó. Egyfolytában, minden éjjel csattogott a fülemüle, átkozott hím – tette hozzá Ilonka –, éppen azt nem engedte, ami a célom volt, hogy elfeledkezzek az összes kib... férfiról. Igen, mondta a nagy író, ezt magam is tapasztaltam.

Talán olvasta az 1940-ben írt Nokturno u Crikvenici című szövegét, abban utal is erre: *U daljini blista Senj, javljaju se prvi slavuji, noc je.* Talán azért is értette meg Ilonkát, ezt az igen szabados szájú inkább bácskai, mint pesti lányt, mert ő maga is igen szentimentális hangulatban töltötte ott az időt. A tengerparton gondolom.

És munkahelyet adott neki. Néhány nappal később hívatta a férjemet, aki szintén ott kezdett dolgozni az intézetben. Néhány alkalommal magam is találkoztam Krležával, de leginkább a férjem mesélt róla, sokat és hosszan beszélgettünk, de ez most nem tartozik ide, hacsak annyiban nem, hogy ez hozott újra közel egymáshoz bennünket: figyelmesen hallgattam a történeteit. De ez már más módon volt. Igazából nem volt köze ahhoz az egységhez, testi és lelki azonosságához, amit oly kevés házaspár tapasztalhat meg, s amit tőlünk elrabolt a sziget.

De talán nem is a sziget, inkább az én hiúságom.

Hiába, no, hiú állat az asszony.

Iszonyatos féltékenység kínozott abban az időszakban. Már nagyon megszoktam magam, szépnek is éreztem, azért alakulhatott így. A műfogsorom nem kivehetőre cseréltettem, nagyon sokba került, de így legalább nem kellett azon izgulnom, hogy akármikor a hús után indulhat kifelé a számból. A hajam is fényes volt újra, s remek frizurát találtam, vagy inkább a divat nekem, mintha a kommunizmus áldozataivá vált asszonyok kihullott hajához alakult volna, de ezt így nem mondanám, mert megbántódhatnak sokan, főleg az olyanok, akiknek fogalmuk sincs a szenvedésről. És másban is megváltozott a divat. A fürdőruhában. Sokkal kisebbek lettek a bugyik, s nem illett már láttatni azt, amitől a férjem annak idején teljesen elveszítette az önuralmát, így értse, ahogy mondom. Majdnem tíz évvel azután a januári hajnal után elmentem a kozmetikushoz, s legyántáztattam a lábam. Egészen combtőig. Így már nem volt nyoma a tetvek munkájának, meg is nőtt az önbizalmam. És akkor hatalmába kerítette a féltékenység. De annak aztán semmi köze nem volt ahhoz a hányingert okozó érzéshez, amit a sziget után évekig éreztem, a másik nő szaga után kajtatva.

Megöregedtem? Ezzel a kérdéssel kínozta a férjemet nap nap után. Kellenék-e még valakinek, ha elválnánk? S lestem az arcát. Akkoriban már prosztata problémái voltak, s újra hangosabban vizelt. S bennem lángra lobbant újra a régi vágy. Magamra ugyan nem húzhattam, vagy igen, de több idő kellett volna. Ez nem jutott eszembe. Féltékeny lettem. Leskelődtem utána. Így ismertem meg Ilonkát. Összeütköztem vele az intézettel átellenben. Rögtön tudta, mi bajom van. Nem csoda, hiszen őt is ugyanaz mardosta. Csak éppen fordítva. Az állatorvost képzelte el a felesége karjaiban. Nagyon hamar összebarátkoztunk. Én nyugtattam, hogy nem valószínű, amit elképzelt, annyi év házasság után már nem. Ő pedig megesküdött, hogy a férjemnek senkije sincs.

A férjemnek nem meséltem erről a barátságról, mert nem tudtam volna magyarázatot adni arra az egyszerű kérdésre, mit kerestem korán reggel az intézettel átellenben. Mert az, hogy Ilonkával való megismerkedésemről egy hazugságot kanyarítsak, eszembe se jutott. Nem tudok hazudni, talán emiatt nem is szeretek.

Ilonka hazament Szabadkára és megszerezte az állatorvost. Amikor legközelebb Zágrába jött, örömmel találkoztam vele, jólesett anyanyelvemen beszélgetni olyasvalakivel, aki a legtöbbet tudta rólam. Mert neki mindent, de érte úgy, ahogy mondom, éppen mindent elmeséltem. Ott ültünk kedvenc helyünkön a Tomislav park lépcsőin, amikor látva nem múló gyötrődésem, féltékenységgel párosuló hódítási próbálkozásaim (nem mintha bárki is meghódítható lenne azzal, ha a válással ríogatjuk, azzal kacérkodunk), azt ajánlotta, csináltassak magamnak aranyfogát, arra mindenki bukik, így bizonyosan az én férjem is újra behódol.

Nem tudtam, hogy még szeretett.

Kicsit idegenkedtem az ötlettől, eszembe jutottak a szigeten eltöltött évek, és megvallom, más is: az a rengeteg... és annak ellenére, hogy az én rokonaimat nem oda hurcolták, mégis: abszurdnak, visszataszítósnak találtam a javaslatot, akárha azokat dicsőíteném, akik miatt kihullottak a fogaim. De Ilonka azt mondta, mindenki ezt csinálja, lecsiszoltatják szemfogukat a nők és aranyból húzatnak rá koronát. Majdnem elájultam az undortól, de vonzott is az ötlet, azt hiszem, nem voltam teljesen magamnál. Csak arra tudtam gondolni, hogy a számban csillogó arany hozzám láncolja ismét a férjem, mint a gyűrű, igen, talán erre gondoltam: a szemfogam lesz újabb jegygyűrűnk.

Talán vérszomjasak a nők, nem?

Vagy csak annyi történt, hogy túl sokat foglalkoztam a testemmel és a lelkemmel, eleinte úgy éreztem, megérdemlem: rengeteg halottat láttam, ötszáznál is többet, s hirtelen koszlott meg rajtam a szépség. Aztán meg már nem tudtam másként érezni. Ez maradt az életemből: hallgattam a férjem, aki Krležával töltött idejéről beszélt, s bár érteni véltem mondatait, követtem a gondolatait, valahogy mégis kevésnek éreztem magam. Máshová tartozott ő és máshová én. Úgy éreztem. Amikor a nagy író eljött hozzánk, a főztömet dicsérte és nem társalgómat. Vagy ha társalgómat bókolt, megjegyezte: milyen kár, hogy nem írsz te is. S már el is fordult tőlem, hogy drámatörténeti kérdésekről beszéljessen a férjemmel.

Az aranyfog megoldásnak tűnt.

Szilveszter éjszaka szélesen mosolyogtam a férjemre. Eppen úgy, ahogy két héttel előbb Ilonka tanácsolta. Éreztem, ahogyan a számban feszülő fém versenyt villog a hajamba szórt fényes porral, a ruhakivágásom V-alakja mentén ragyogó flitterekkel.

Akár az a másik kurva, megérdemlitek egymást – semmi többet nem mondott a férjem se akkor, se később. Viszont a házasságunknak jót tett a számban végbevitt újítás, újra egymásra találtunk, s bár arra továbbra is ügyelt – amennyire betegsége engedte –, hogy reggeli vizelésének zajait ne ossza meg velem, a testemmel élénken foglalkozott.

Jó évek voltak. Amikor már semmi nem számított, néha kopaszodó fejére illesztettem a kezem, és szerettem. Olyan erősen, ahogyan csak azok szerethetnek, akik sok mindent csináltak végig együtt: háborút, börtönt, kiszolgáltatottságot, nélkülözést. Mondtam is neki, hogy így szeretem. És azért, mert nem hagyott el, fogatlanul, tetvektől rágottan se. És azért, mert tetszett neki az aranyfogam, olyan kéjesen hatott rá.

Hiú állat az asszony, hiába.

Azt mondta akkor, miközben rondán öreg, kopaszodó fején nyugtattam a kezem és szerelmet vallottam neki, hogy azt a kéjt az érdeklődés váltotta ki belőle: kíváncsi volt, milyen lehet egy nőkhöz vonzó nővel. Mert amikor hazajöttem a szigetről, s elfordítottam tőle a szám, elhúztam a fejem, miközben a hajam simogatta, és este már nem úgy engedtem magamhoz, mint azelőtt, észbe se jutott, hogy szegényből teszem. Nem látta, de ha látta, akkor se vette észre, hogy megritkult a hajam, nincs fogam, tetvek rágták hajlataimat. Szeretett. Viszont azt gondolta, én annyira hozzászóltam a szigeten a női öleléshez, hogy már nincs nyemre az ő közeledése. De aztán elhessegette magától ezt a gondolatot, ami – saját kínzó képzeletem árán tudom – lehetetlenség, ez volt köztünk az a fehér sáv, hideg tartomány. Viszont sokszor látott engem Ilonka társaságában, s nem tudta mire vélni (vagy nagyon is), hogy nem beszélék erről a barátságról, nem hozom szóba azt, hogy az egyik munkatársával barátkozom. De még akkor is hessegette. Egészen addig, míg meg nem látott bennünket a Tomislav park lépcsőin, egészen közelbűjva egymáshoz, ahogyan Ilonka szájában matatok: megérintettem az ő aranyfogát, mert Ilonka, látva elborzadásom, azt hitte, az anyagtól idegenkedem, és erősködött, érintsem meg.

Ott álltunk, ő már egészen közel a halálhoz, s együtt töltött egész életünk után kiderült, hogy távolabb nem élhettünk volna egymástól. És nincs másik életünk. Erre gondoltam, s elrémültem.

Té mocskos, perverz állat! – ezt mondtam neki akkor. És iszonyú fájdalmat éreztem. Mert igaz, hogy soha nem mondtam el neki, de csak róla hittem, hogy megérthette volna a szigeten töltött évek alatt néha megtörtendő gyöngédségeket, a nyüzszítő állatot az asszonyokban. Férgektől nehéz testük szárnyalását.

Hát mit szól ehhez?

Nem, mégse mondjon semmit...

WERNER ASPENSTRÖM

Röfögések és szavak

Kéjesen dörgölődik a fekete disznó a csizmámhoz.

Kövéren is szerencsés, a szalmaalomra a kis fekete disznó lehuppant, amikor megvakartam.

Jó volt gyerekkorom óljában, jók voltak a tréfás kert iszapjában a tavasz előtti röfögések és a szavak És abban a pillanatban?

És abban a pillanatban nagy fájdalmat okoztam, itt ezen a bőbeszédű helyen

A tuskó

A lefejezett tyúk körbevergődik a faskamra padlóján.

Fejéből vér csöpög a tuskóra, magába szívja

és vörös lesz.

Így változnak a záporosó színei fatuskóvá, fafaragványyá.

Nyúlj el messze vágyakozóan kék virág! Somj oda a fejszéved! Kéken világít a tuskó a faskamrában!

A hold sárga, hasadt sajt vagy szent napkorong, amit az ember tűzifává hasít! Csapj oda, fejezd le, nyakazd! Kamelonná változott a mészáros tőke.

Fekete is! Fektesz gyászszalagot és fekete karszalagot

a tőkére, fogd, markold, két kézzel ragadd meg a fejszenyelet és hasítsd, verd szét, nyakazd a fekete tyúkot, a fehérét!

Jégjelentés

Ha Ekelőf él és Sigtunaban ablakánál áll ez év február 19-én délután

egy embert látott volna kinn a tengeröblben amint tábori székén ülve villantóját csapkodja és egy másik embert, aki perzsa gyapjúsapkában közeledik.

Délelőtt Ekelőf egy új könyvben lapozott, 1452-ben született az a toszkániai ember, aki azon buzgólkodott, hogy leírja és ábrázolja mindazt amit ő mondott.

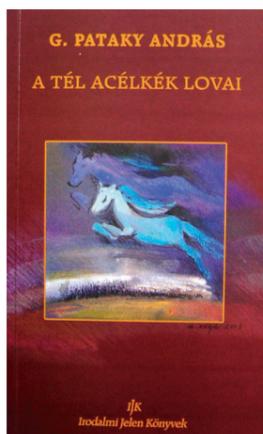
„Írd le az esetlen tacskót és a krokodilpofát” Fázékonyágát tekintve a perzsa gyapjúsapkás ember tudni akarta milyen vastag a jég.

Vágyakozott az olvadás és a langyos hónapok után, amikor a tyúktaréj virága beborítja a város romjait és fedetlen fejű hangyák ujjonganak az erdőben. A tábori széken ülő ember nem választott, mert elfoglalt volt, megfejteti akarta a halak szavát. A harangtorony négy óraütése emlékezetébe idézte a kávéillatot.

Mindkét ember eltűnt.

Ekelőf magára maradt a tengerszorosban. Amikor behunyjuk a szemünk vagy már nem vagyunk képesek hosszan nézni valamit önmagát felejtve játszik, magát írja a szél.

TAR KÁROLY fordításai

G. Pataky András: A tél acélkék lovai

Az ötvenöt éves korában elhunyt szerzőnek ez az első és egyben utolsó verseskötete – bizonyíték arra, hogy az irodalmi centrumoktól távol is lehetséges egy izgalmas költészet létrehozása. A hetvenes évek neoavantgárd törekvései erős hatást gyakoroltak a szerzőre.

Szőcs Géza: Az al-legóriás ember

„Néha ellátogatok szülővárosomba, a messzi Erdélybe. Ilyenkor/kardélre hányom apámat, öcsémet, nagybátyámat:/ aki éppen elérhető a családból.”

Színház

„A tehetséget nem díjakban mérem”

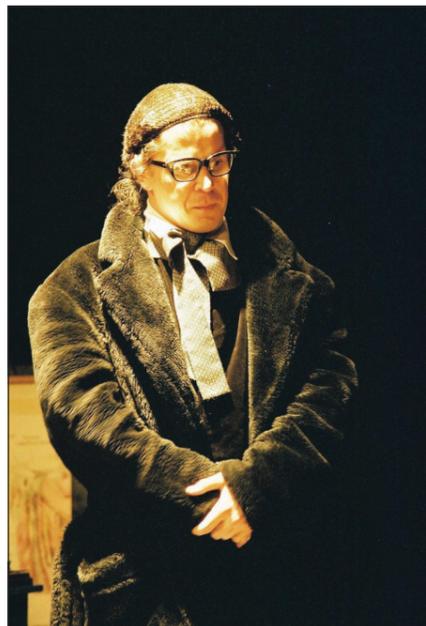
A székelyudvarhelyi születésű Jászai-díjas Balázs Attila, a Temesvári Csiky Gergely Színház művésze tíz éve végzett a marosvásárhelyi Színművészeti Akadémia Szentgyörgyi István tagozatán. Az alábbiakban a kezdetek kezdetéről, az elmúlt időszakról, színészi pályafutásáról, színházról beszélgettünk.

– 1990-ben felvettek a főiskolára és elvégeztem az akadémiát (az intézmény maradt, csak a neve változott meg időközben). Első állomásom Temesvár volt, négyen – Bandi András Zsolt, Mátyás Zsolt, Csicszer Lajos és jómagam – érkezünk tervekkel, elképzelésekkel, s ha már egy fecske nem csinál tavaszt, gondoltuk, négy biztosan fog. Tíz év alatt sok minden történt Temesváron, s ha az élet árja máshová is elsodort, mindig visszatértem ide. Szerencsés voltam az utóbbi években, hiszen alkalmam volt más színházaknál játszani: Bukarestben, Kolozsváron, Budapesten...

– A temesvári színház mennyire változott ahhoz képest, amikor idejöttél?

– A színház pozitív és negatív változásokon ment keresztül tíz év alatt. A repertoár kibővült, s azóta a színházunkat jegyzik a különböző fesztiválokon, az erdélyi magyar színházak közt már kivívott valamilyen státust, és most már elvárások vannak a temesvári színházzal szemben. Negatívumként a közönség apadását hoznám fel, láthatóan kevesebben jönnek színházba.

Kisebb darabokkal kezdtünk, aztán egyre növekedtek az elvárások, nőtt a szereplők száma is. Az egyik sarkalatos pont: a Lorenzaccio. Ettől kezdve felfigyeltek a színházra. Más produkciókkal is sikerült

Részlet a *Lecke* című darabból

bizonyítani, az elért siker nem véletlen volt, hanem igenis egy út kezdete, s jelenleg annak a folytatását éljük.

– Lezárult egy szakasz az életedben. Mi következik?

– Pályámat a Lorenzaccioig mérem, felezőidő ez, és a darab egy mérföldkő öt év után. Lehet, hogy minden tizedik évben vonalat kellene húzni. Jelenleg vakáción vagyok, s nem tudom, mi lesz a következő produkció.

– Szó volt arról, hogy a *Hamlet* után a temesvári színház ismét felújítja a Lorenzacciót. Sor kerül erre?

– Szó esett róla, viszont a körülmények nem kedveztek. Nagy kihívás lenne, lemérhetnénk, azóta mennyit változtunk.

– Sokan – főleg az idősebb generációból – arra panaszkodnak, hogy nehéz, érthetetlen darabokat tűz műsorra a temesvári színház. Egyetértés-e a jelenlegi műsorpolitikával?

– A színház műsorpolitikáján lehetne javítani, vannak olyan pontok, ahol az esetlegesség uralkodik: mit, hogy, és mikor játszunk. A gazdasági helyzetből és a műsorpolitikából adódnak nehézségeink. Temes-

vár sokaknak ugródeszka volt, tavaly mégis úgy éreztem, összejött egy fiatal csapat, ami most szétbomlani látszik... Szerintem változtatni kellene a műsorpolitikán is, és összegezni kellene a történeteket. A színház választás előtt áll, ezért nem tudom, mi lesz a jövőben.

Sikereim, és kudarcaim által kötődöm a temesvári színházhoz, mert lassanként, akarva-akaratlanul, temesvári lettem, és erről nem mondom le olyan könnyen. A változást ezen belül látom, ha lehetséges, viszont ha nem sikerül, más módon próbálok meg változtatni.

– Tíz éve végzett egy fiatal, lelkes csapat a marosvásárhelyi Színművészeti Főiskolán, s nemrég a kisvárdai határon túli magyar színházak fesztiválján jöttetek össze...

– Tizennégyen végeztünk, de Kisvárdán csupán tízen találkoztunk, akik többnyire a színészi pályán vagyunk. Többen Vásárhelyen, Kolozsváron, Váradon és Temesváron játszanak. 1990-ben valamiféle gátszakadás volt, sokan várokoztak a bejutásra, és a diákok létszáma akkoriban összesen kilenc körül volt az egész főiskolán. Mi tizennégyen robbantunk be. Rögtön a mélyvízbe kerültünk, éles helyzetekkel néztünk szembe. Nehéz évfolyam lehettünk, hisz többnyire nem az iskolapadból csöppentünk oda. Nem irányíthattak úgy, mint a kisdíákokat. Végül jó kis közösséggé kovácsolódtunk, s így, tíz év múltán is tudunk egymáshoz szólni, megálljuk helyünket az életben. Három napon keresztül, míg együtt voltunk Kisvárdán, nem fogytunk ki a mondanivalóból. Őszintén tudunk beszélni sikereinkről, kudarcainkról,

magánéletünkről, s ez mindenkinek jól esett. Megfordult a fejünkben, hogy megtarthatnánk a tizenegy éves találkozózt is, mert biztos lenne akkor is beszél-nivalónk. Tíz éve tervezzük, hogy együtt játszanánk valamit, mivel nem adódott meg a közös munkalehetőség egy színházban, s valahogy le kellene vezetni a felhalmozódott energiákat. Együtt álmodjuk ezt a dolgot, egy álmotársulatban, amely egy hivatásos színházban nem jöhetett létre. Valószínű, ha egy színházhoz kerültünk volna mindannyian, mindez szétbomlott volna, de így megmaradt a közös álom, ami valamiképpen összetart bennünket.

– A temesvári színház társulata tavaly és idén sem vett részt saját előadással a kisvárdai fesztiválon. Mi ennek az oka?

– Nem volt alkalmas darab erre a rendezvényre. A körülmények nem voltak megfelelőek, egyszerűen nem jött össze.

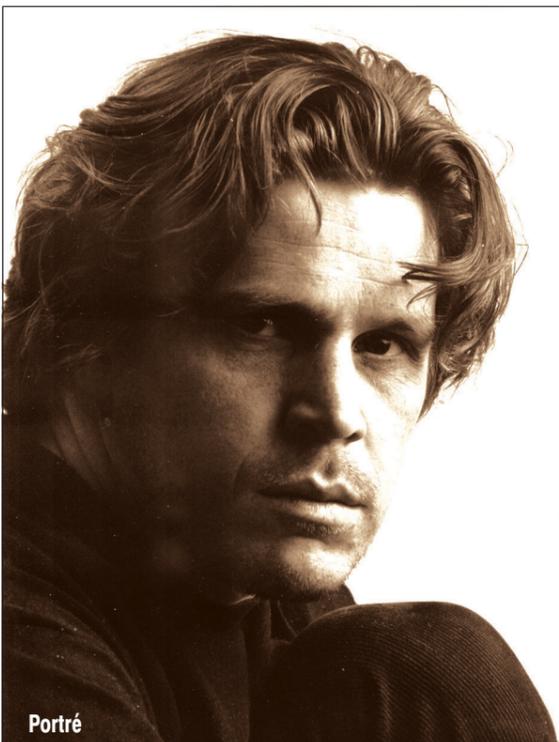
– Számos díjat kaptál a tíz év alatt. Mit jelentenek neked ezek az elismerések?

– Az elmúlt tíz esztendő legjelentősebb „ajándéka” a Jászai-díj, aztán

megemlíteném az UNITER pályakezdő díját, a kisvárdai fesztivál férfialakítás nagydíját, a Soros Alapítvány díját, a stúdiószínházak fesztiváljának díját, kritikai lapok díját, pályaszakasz díjat... A kitüntetések inkább köteleznek. A tehetséget nem díjakban mérem, hanem inkább szerepekben. Remélem, megmaradtam küzdőnek és álmodozónak, aki annak idején idejött, terveit volt, s a továbbiakban is vannak. Fontosabb ez nekem az elismeréseknél, s mondhatom, hogy egy díj rövid életű, mint a taps, viszont egy jó darab estéről estére visszatér. Sokkal szebb elismerés a néző őszinte megnyilvánulása, mint egy oklevél. Nekem érdekesebb a közvetlen viszony az emberekkel.

– Milyen a temesvári közönség? A színházzal együtt az is változik?

– Az alkalmi szerveződések adja a dolgok esetlegességét és szépségét. Emiatt meg kell különböztetni

Portré

Tükörben

Részlet a *Hamlet* című darabból

a közönséget a közösségtől, ugyanis a teremben azok vannak jelen, akik tetszésüket fejezik ki egy előadás iránt. Akik nem jönnek el, azok ellenszenvüknek adnak hangot. Hiányolom a diákság jelenlétét. Akiknek jelentett valamit a színház, azoknak most is jelent. Ahhoz, hogy neveljünk magunknak egy közönséget, közelebb kellene kerülnünk a fiatalokhoz, s mindenképp, hogy a közönség velünk együtt fejlődjön.

– Nemrég egy úgynevezett work-shopon, azaz mesterkurzuson vettél részt a Sepsiszentgyörgy mellett lévő Árkoson, amelyet Andrei Șerban – jelenleg a Columbia Egyetem színházi tanszékét vezető – nemzetközi hírű tanár és operarendező tartott. Milyen élményekkel jöttél haza?

– Andrei Șerbannak ez volt a harmadik visszatérése Romániába, nem szívesen jön vissza, mert rossz élményekkel távozott. Az utóbbi időben főleg operát rendez a világ nagy színházain (Metropolitan, Chicago, Párizs, London stb.). A rendező szívesen foglalkozik fiatalokkal, nem amolyan „kocsmabeszélgetések” formájában, inkább erőt merít a fiatalok társaságában, ugyanakkor erőt is ad. A work-shopon fiatal rendezők vehettek részt, s mivel elég sok segédrendezést elvállaltam az utóbbi években, s szerepeim miatt is érdemesnek tartottak erre a kurzusra, beválasztottak. Az ott jelenlevők fele – kb. húszan – az országból, a többiek pedig Közép-Európából jöttek.

Az ott töltött órák éveknél tünnek. Nagyon hamar összeismerkedtünk, s ez azt bizonyítja, hogy a színház egy olyan általános nyelvezet, amely által nagyon egyszerűen lehet kommunikálni. A szavak nem jelentettek akadályt. A tanfolyam angolul folyt, mindenki hozta a saját angol nyelvtudását, de nem voltak gondok a kommunikáció terén. Pár hét múlva ezek a dolgok beértek, könnyebb volt találkozni a régi barátokkal is, nem volt bennem görcs, s nem vártam el magamtól többet, mint ami vagyok. Jó volt felismerni magunkban a lehetőséget. Közhelynek hangzik, de meggyőző engem arról, hogy a színház nagyon egyszerű dolog, s csak mi akarjuk túlbonyolítani az egészet. A színház kidobja a fölösleget magából.

Ha a közönség és a szereplők között egy kis cinosság alakul ki, az egyedüli, megismételhetetlen helyzetekhez vezet. Ezért nehéz megmagyarázni, mi történt Árkoson. Felnőtt fejűl újra visszamentünk az elsőéves alapokhoz, improvizáltunk, majd nagy léptekkel haladtunk az összetettebb dolgok felé. Mindenki azt mondja, hogy az alapokat már ismeri, mégis elfelejti. Pedig könnyebben építhetnénk új dolgokat anélkül, hogy a saját komplexusainkat hoznánk magunkkal.

– Megtörténhet, hogy Balázs Attila hamarosan rendezni fog?

– Ez a találkozás nem erről győzött meg, hanem sokkal mélyebb dolgokról. A színésznek kreatívna kellene lennie a színpadon, ő egy társ, egy alkotó egy folyamatban, s ha ezt a rendezővel közösen felismerik, sokkal könnyebben létrejön a produkció. A munkamegosztás rendező és színész közt egyenlő kell legyen. Nem lehet tudni, ez meddig terjed, a határok tágak és képlékenyek.

NAGYÁLMOS ILDIKÓ

Kortárs költő briliáns kötete*

Mai posztmodern költőink általában a szabadvers-formát kedvelik, mondván, hogy az a legnehezebb, legigényesebb alkotási mód. Bizonyára ebből következik, hogy napjainkban hiánycikk az évezredekben át bevált, klasszikus vagy modern időmértékes ritmusban írt vers, sőt, a rím is egyre ritkább jelenségnek számít. Talán mégis ez lenne a nehezebb? Jómagam nem tudok ebben véleményt mondani, mert sohasem próbáltam egyiket sem, azt viszont több ízben tapasztaltam, hogy a klasszikus formák ismerete, hogy finoman mondjam, nem elég általános, még az aktív verselők körében sem (nem beszélve az olvasókról).

Mindez megfordult a fejekben, amikor végigskandáltam Eszteró István hexameterait, disztinchoit, jambikus sorait – Radnóti-val szólva – „a metrum hullámos taraján” ringatózva. Mindig ezt teszem, ha időmértékes verset olvasok, mert szeretem, és az is érdekel: vajon fölfedezek-e valahol hibás verslábát, szótagszám-tévesztést. Eszteró István időmértékes sorai azonban még az ilyen veszélyesen igényes versolvasó előtt is megállják a helyüket. Költői ihlettel párosuló ragyogó ritmus-érzékkel rendelkezik. Olyan bravúros könnyedséggel játszadozik a szigorú versformákkal, hogy az az érzésünk: már a bölcsőben is hexameterben gögicsélt.

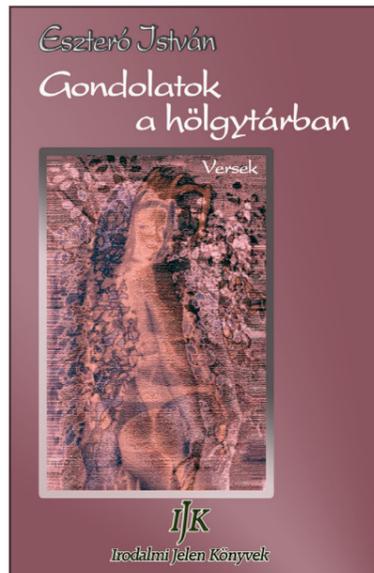
Igényes költő és igényes olvasóknak ír. Sőt, képzett olvasóknak! Igazi élményt akkor nyújt a kötet, ha tisztában vagyunk olyan fogalmakkal, mint szonett, daktilus, tercina, mora és mások. Ha tudjuk, mi az epigramma, és hogyan épül fel. Vagy ha nem tudjuk, utánanéznünk a lexikonban, a szakirodalomban, az idegen szavak és fogalmak szótáraiban. Mert enélkül csak részben lehet értékelni e kötetet, fölmérni jelentőségét.

Tévedés ne essék, nem akarom én a versek tartalmi mondanivalóját (divatos szóval: üzenetét) minimalizálni, hiszen a továbbiakban erről lesz szó, de előre kellett bocsátanom, hogy ez csak a formában, helyesebben szólva abban a formában érvényesül, amelyet a költő választott, nyilván nem véletlenül, mint ahogy kötetének címét sem.

A „hölgytár” tagjai szinte olyan változatosak, mint egykor a Vörösmarty látogatta, átrendezés alatt álló akadémiai könyvtár könyvei. Az Illatmorák (a kötet első fejezete) szerelmi vallomások, többnyire szonett-formában (Szonett a szerelemért, Ultramarin, Atlantisz, Napon túli nap), de föllelhetők a József Attila könnyed, játékos vallomásaira emlékeztető stílusú rövid, leheletkönnyű versek is: „Hangod, mint az eső,/ örök körforgásban/ bezár, és én őrzöm/ már akárki másban./ fénye nem fakult meg/ a magasba szállva,/ összegyűjti az ég/ hófehér boglyákba,/ szála sem veszett el/ a mélybe merülve,/ folyó életemet./ míg körülkerülte.” (Körforgás). E gyöngéd vallomások általában rafináltan komplikált költői képekbe – metaforákba, megszemélyesítésekbe – rejte jelentkeznek,

de nem ritka a szinesztézia sem: „Mikor felém szaladtál lenge hajjal, / a fáknak zsenge zöldje szürte rád/ az első csók előtti illatát.” (Atlantisz). De szinesztetikussá képzettársítás maga a fejezetcím, az Illatmorák is (a mora az időmértékes verslábban a szótag mértékegysége, egy rövid szótagnak megfelelő időtartam).

A stílusában is változatos kötet hangvétele a második fejezetben száznál több fokos fordulatot vesz. Jelzi ezt a ciklus címe is, a Nagyúr csaja. A „hölgytár” „csajaihoz” pajzán, szókimondó versekkel szól a költő, de a klasszikus versformákat megtartja. Valószínű, hogy ezeket a „vallomásokat” fejcsóválva fogadja egyik-másik olvasó, de nincs igaza. Az akt is művészet – nem is akármilyen –, ha olyan hozzáértéssel művelik, mint a szóban forgó lírát. S bár a Csütörtöki bizsélés mintha Sántha Attila Márisáról szóló, csak hangulatában, szövegében kevésbé érthető verseire választolna (vagy fölösleges is a feltételes mód?), s bár a kimondhatatlant is kimondja a Kölcsény

Elfojtódását parafrazáló Elfojtódás című versében (olyan elavult ígét használva egy ma igen gyakran használatos helyett, amely már elbírja a nyomdafestéket, de amelyet csak a szakmabeliek – úgy értem, a nyelvészek – értenek meg). Mégis e fejezetben leljük meg a kötet címadó versét, amely választ ad a kérdésre: ment-e a hölgyek által a világ elébb? „Elhányt rongyokat át hágsz, költő, szűzi csodákig./ Másnak a dolga talány, ám hivatás a tiéd!” (Gondolatok a hölgytárban).

E sziporkázóan szellemes, gyorsritmusú ciklust – akár csak egy szimfóniában a lassú tétel – követi egy merőben más, elégikus, néhol már ünnepélyes hangvételű fejezet, a Korallsziget. Ebben kapnak helyet a Bolyainak és élettársának, Rózának, Juhász Gyulának, József Etelkának, a költő nővérének emléket állító szonettek, a versírás szépségeit és gyötreimét jelképező Korallsziget és Orpheus, valamint

más elégiai: *De hirtelen, Furcsa egy ajándék, Múlás nélkül* stb. Az említett ódai hang elsősorban a *Mint tó vize ...* című szonettre értendő, amely talán a kötet legmegragadóbb darabja, nem véletlen, hogy a címlap belsején is ez a vers szerepel.

Ezt az elégikus – helyenként már-már pesszimista – hangot folytatja a *Sárkánytűz* című ciklus, mely formáját tekintve a legváltozatosabb: a rövid epigrammák és a szonettek mellett a szabadvers-forma is megtalálható. Elsősorban az alkotás titkaiba nyerünk betekintést az *Epigramma, Tükör, Kétely, Ebsor, Metamorfózis* című verseiben. Dilettánsok című epigrammája Janus Pannonius gúnyos hangú bírálatára emlékeztet:

„Szürke patakban szürke kavics dicshimnusz árad,
Szürkét szürke dicsér, fon ma babérszörűt,
Este, ha csillag csillan a vízen, mind maga fényét
Véli zenélni, holott parton a béka brekeg.”

A fejezetben uralkodóknak tűnik a hit és kétegy között vergődő életérzés (*Mint a levegőn, Sárkánytűz, Fa, Lepke* stb.). A Loch Ness-i szörnyben – Ady nyomában, őt is idézve – a nemzet sorsán töpreng. Gyermekkori emlékfoszlányokból táplálkozik a *Nem ismertem, Vasárnapi áhítat, Nostalgia* és a valóságra ocsúdó *Altató* című vers:

„és valahová vitt a vonat,
amely most összeviszta tolat:
tavaszról télbe, őszből nyárba –
fejemet ráejtem a tájra.”

A szonettforma alapos ismerete nélkül bajos volna értékelni a kötetvégi *Leiterjakabok* című, a szülőföldjét, nemzeti hagyományait megtagadó, s így otthonatlanná váló világpolgár lelkiállapotát érzékeltető szonettkoszorú bravúros megoldásait. A 14 szonettből álló „koszorú” mindenikének utolsó sora visszatér a következő szonett első sorában (zárójeles címében), majd az ezeket követő tizenötödik valóban mesteri módon összeállított „Mesterszonett” minden sora az előző tizennégy címből áll össze szerves egésszé, a szonettforma szabályainak szigorú betartásával, egyszersmind összefoglalva is a „koszorú” leglényegesebb mondanóját, levonva a következtetést: „az vesse rám első kövét,/ ki vétlen csavaroghat.”

A hölgyek és csajok, a szülőföld és a nemzet, valamint a klasszikus költészet szeretetéből jött létre Eszteró István briliáns kötete – bár valószínű, hogy az „igényes olvasó” is leegyszerűsítve látja és pontatlanul fogalmazza meg a lényegét.

Bár talán az a lényeg, hogy a mai időkben – amikor az olvasás fölösleges luxusszámba megy – a formákat izlelgetve többször végigolvasott egy verseskötetet.

BRAUCH MAGDA

* Eszteró István:
Gondolatok a hölgytárban –
Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2004

JÁNK KÁROLY

Leszállópálya

Leszállópálya!

Ködös kikötő, ahol

a múltunk landol.

Gólyák

Késő napokkal

ledől gyárkémény mellett

gólyák köröznek.

Szirmok a szélben

Világok közt ha

jársz, hiába ne keresd –

szirmok a szélben!

Halottak napja

Eső szítál, jaj,

fú a szél is, fáznak a

holtak odalenn.

Zazen

Ó, zazen, felhő

és tudat lebeg az ég

élővizében!

Haiku

Haiku! világ

porán át, meddőhányó –

vers vagyok én is.

FODOR SÁNDOR

A titok

Ezerkilencszázötvenháromat írtunk, annak is a vége felé jártunk: A politikában (az irodalompolitikában is) mintha egy időre elhalkult volna az osztályharc mű-csatazaja. Akkoriban már megjelent néhány novellám: Felettébb jelentős írónak hittem magam. Már nem tudom, „fiatal író”-ként vagy az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó szerkesztőjeként hívtak-e meg társaimmal együtt a Kós Károly hetvenedik születésnapja tiszteletére rendezett vacsorára, az Írószövetség akkori helyiségébe, a Jókai út 2. Szám alá, az első emeletre.

Mondanom se kell talán, hogy az Ünnepelt, Kós Károly bácsi gyönyörű, ráncos arcával imponálóan lógó bajuszával – matuzsálemi ko-

rúnak tűnt. Lelkesen ünnepeltük – köszöntöttük Őt, köszöntötték a nálunk idősebbek is, köztük a három István (Nagy, Asztalos, Horváth), de Bartalis János is, akit Kós Károly ünnepése hozott vissza ismét az irodalmi életbe.

Az akkor még utolsó éves (vagy frissen végzett) egyetemista, Székely János, akit Földes László igen jó érzéssel hozott az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó kolozsvári szerkesztőségének belső munkatársai közé, nem hagyott békében (mellettem nyiszitelle a kissé rágós fatányéroszt a fehér asztal mellett): Mondanám meg neki, hogy a *Varjú Nemzettség* c. regény végén miért maradtak üresen a Varjúk társzekerei Szentlászló

terén? Egyáltalán volt azokban kincs – vagy csak beszéltek róla?

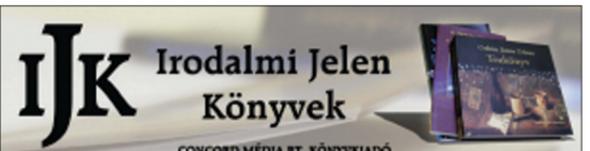
No hiszen, ha okos nem is – de vállalkozó kedvű fiú voltam én akkortájt: odapenderültem Károly bácsi elé és megkérdeztem tőle, egyáltalán volt-e kincsük a Varjúknak, vagy csak legenda volt az egész?

Károly bácsi elmosolyodott.

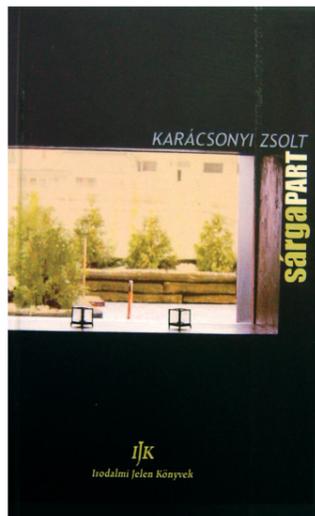
– Látod, ez a ti nagy hibátok. Mindent az olvasó szájába rágnátok. És kész. További faggatózástom mintha nem is hallotta volna. Én pedig – most már bevallhatom – irigyen néztem Sütő Andrást, amint frissen megjelent *Emberek indulnak* című novellagyűjteményét átadja – köszöntő szavai után – Károly Bácsinak.

Az azóta kortalanná vált Kós Károly talán elárulta a titkot, az immár szintén kortalan Székely Jánosnak. Nekem azonban – bevallom, azóta sem sikerült megfejtenem a titkot a Varjúk kincséről, pedig immár 6 évvel vénebb vagyok, mint Károly Bácsi volt – akkor.

Amikor találkozunk – még egyszer megkérdezem tőle.

Karácsonyi Zsolt: Sárgapart

Mindenféle „szövegek” éktelenkednek hályogként a szemünk előtt, s ha valamilyen úton-módon sikerült eltávolítanunk őket, megelégedtünk a szerencsés kimenetelű operáció fölötti örvendezéssel. Karácsonyi Zsolt úgy suhanhat végig a „lélektől lélekig” sztrádn, ahogy csak a volt és újabb „régiek” tudnak.

Hidegek az éjszakák. Tengerzúgás és a Los Angeles-i autópálya moraja hallatszik. A reggeli fű hideg ezüstfényrel csillog.

A szálloda decemberben kihalt.

Egy csapat munkás, legtöbbször kis növésű, sötét-hajú, szürkés arany bőrű, a parkban dolgozik. Fűvet nyírnak, locsolnak, tisztítják az úszómedencét, a pezsgőfürdőt, kora reggel a strandot. Négy ember húzza maga után a boronát, begyűjtik az éjjel partra vetett kavicsokat, s eltüntetik minden lábnyomot. Olyan lesz a strand, mint egy frissen vágott frufu, amiben élesen kirajzolódik a fésű nyoma.

Eppen a gyalogösvényt s a virággyászokat öntözik, amikor Ida magára húzza a melegítőjét és átvág a gyepen, hogy kávéval hozzon a bárba. Vizes aszfalt szaga, hibiszkuszillat, benzin és dohányfüst leng a levegőben. A munkások később a mosoda melletti bokrok árnyékába húzódnak, s söröskupakokra kockáznak.

Ida alacsony, tömzsi, kislábú, nagyfenekű nő, de az a típus, aki elfogadja magát olyannak, amilyen. Nyugodt, lassú léptekkel közeledik a hall bárjához.

– Két kávéval elvitelre?

A felszolgáló ismerősen mosolyog rá.

Még hideg a reggeli levegő, amikor az izopor pohárba töltött, tejjel ízesített kávékkal visszaindul. Holger még alszik. Ida lerúgja szandálját, bekucorodik a takaró alá, s hideg lábfejét a férfi lábszárán melengeti. A férfi félálomban magához húzza. Szuszogásukból elégedettség árad. A testek egymáshoz simulnak a lepedő s a flaneltakaró biztonságában. Az izmok ellazulnak, lélegzetük, testmelegük úgy összefonódik, mintha egy test lennének. Talán a gondolataik is egy szálon futnak ebben a reggeli meghittségben.

A szálloda épületeitől sárga válaszfal el a teniszpályákat s a strandot. Naponta többször hallani az elnyújtott vonatfűtőt, amint a végtelen hosszú tehervonat csillogó konténerekkel megrakottan áthalad.

Sétálnak a strandon. Egyik oldalról a tenger, átellenben az össze-vissza épületek. Apró telkeken csalé, időrágta oszlopokon két-háromszintes faházikók, tengerre néző ablakkal.

– Szereted a Csendes-óceánt? – kérdezi Holger.

A nő mosolyog. Állandóan figyelmeztetgetik egymást, hogy hol vannak. Ez az első alkalom, hogy ilyen messzire utaztak.

A legtöbb ház üres. A szobákban tévé, az ablakpárkányokon távcső, s a nap ellen töredezett nádfüggönyök. Az erkélyeken óriási, üres virágcserepek, öreg kertiszékek. A vászonhuzat elvesztette színét, a székek csúfsága már majdnem szép. Van valami alázatosság abban, ahogy az erkélyeken megbújnak. Az épületek mögött pálmás domb emelkedik.

A szállodától délre, kerttel körülvéve, nagy kőépület áll. Két férfi mustárszínű kövekből kerítést rak köréje. Hosszan keresik a falba illeszthető köveket. A sűrű aljnövényzetben alacsony agyagsánc s kaktuszhoz hasonló növények.

– Nyáron minden lilába borul – mondja Ida. – Látam egy szállodai prospektusban.

– Ez neked való – mondja a férfi. – Lila.

– En megmaradok a körömvirágaimnál.

Mezítláb sétálnak. Lábnymok kirajzolódik a strand homokjában. Madár s kutya nyomait látják. Amikor közelebb mennek a vízhez, a visszahúzódó hullámok kimossák lábuk alól a homokot s eltüntetik lábnyomaikat. Ida Holger lábfejét nézi. Majdnem kétszer akkora, mint az övé. A sokéves együttlét számtalan dolgot összehangolta őket, csak a ritmusban nem. Ida úgy véli, Holger túl lassan jár, de Holger szerint Ida túl gyors.

Megfogja a férfi kezét.

A nagy, meleg biztonságot. Mindig így jártak az ismeretlen városok utcáit. Az erdei ösvényeket csendes vasárnapokon. Vagy máskor előadásokra, vizsga utáni bulikra, partikra, temetésekre, koncertekre.

– Melyik ház a tiéd? – kérdi a férfi.

Régi játékok. A nő már korábban kinézett magának egy hámló vakolatú tornyot.

– Az a világoszöld – mondja a férfinak.

– Gondolom, újrafested?

– Rózsaszínűre. Fáradszóra s fehér lesz. Körülötte szőlőluga és pálmák. Zöld kertibútorok, csikos ablaklőrök. És minden reggel a Csendes-óceánban fürdünk. Egész évben.

– Semmi sielés?

– Hál' Istennek, nem. Nem sielünk.

Nevetnek.

Ida jól emlékszik minden vasárnapra. Ő megy elől. Gyakran hátrafordul, hogy ellenőrizze a férfit. Előzések után újra megállni, visszafordulni, ellenőrizni. S ez így megy minden alkalommal. Ellenőrizni, hogy látja-e a férfit, s a férfi látja-e őt.

Mindent tudnak már egymásról ennyi év után.

A férfi elhagyja a kulcsokat, nem találja a szerszámokat, szétszórja az újságot, a könyveket, s a félig szívott cigarettái szertesét hevernek. Szereti a lan-

BJØRG VIK

Hosszú utazás

gyos kávé, a fenyőbútorokat, Bachot, a fákat és a templomtornyokat. Az esőt, a kopott ruhákat, mindenféle ételt, esténként egy pohár italt. Nem szereti a szegfűt, a műanyagot, a reggeli tornát, a rockzenét, a repülést. Ismeri Ida gyengéit, hogy imádja a napot, a lila színt, a szandált, a frissen vasalt blúzt s a fenyves padlót. Hogy örökre precíz, hogy van egy anyajegye a nyakán, s szereti a svéd dalokat. Ismeri a nő viselkedését a reggeli áhítatoktól, hogy nem szereti a kagylót, fél a sötétben s tériszonya van. Ismerik egymás hangulát, pillantását, érintését, csendjét.

Huszonöt év.

Ida emlékszik, hogy amikor gyerek volt s a szülei készültek az ezüstlakodalmukra, öslényeknek tartotta őket. Hogy lehet ilyen ósdi, poros eseményt, mint az ezüstlakodalmat, megünnepelni?

Most ő maga rója Kalifornia strandját, mint egy kis ezüstmenyasszony.

Nem szürkült el, s nem öreg. Legalábbis önmaga szemében. De a férfiban sem.

– Úgy nézel ki, mint egy kislány – szokta mondani a férfi, amikor bikinire vetkőzik. Tudja ő, hogy nem igaz, hogy kegyes hazugság. Maga is mondja a férfinak, hogy szép vagy, egyre szebb. S a férfi hamiskás pillantásából látja, hogy nem hiszi el, de elfogadja a mögötte rejlő kedvességét. Ida minden reggel felcsatolja öreg óráját, ami sosem jár pontosan, s megkérdezi, mennyi az idő. Örökös, mindennapos mánia, egy darabka bizalom. Tudja, hogy a férfi sosem fog haraggal válaszolni, mert mindketten sejtik, hogy egy napon úgyis vége a játéknak. Egy napon vagy kérdező, vagy válaszadó nem lesz már.

Nézik a madarakat, amint versenyt futnak a hullámokkal.

Kis szürkésfehérek, a barázdabillegetőhöz hasonlítanak, csak függőbbek. Amikor a hullám visszahúzódik a tengerbe, futva követik, mint az egerek, s valami láthatatlan eleséget csipkednek föl a vizes homokból. Amikor pedig a hullám közeledik, villámgyorsan tipegnek a fehér habok elől. Sosem lesz vizes a lábuk, s csak ritkán kapnak szárnyra.

– Olyan boldog vagyok – mondja Ida. – Nem veszélyes ezt kimondani?

– Nem, csak kicsit ósdi.

– Ósdi?

– Nem modern.

– Tudom. Csak a pillanatnyi öröm a divat. A gyorsan elérhető.

S a miénk kicsit régimódi.

A férfi kerüli újra kimondani a „boldogság” szót. A nő észreveszi a pillantásából.

A hullámok körülölelik őket. Mint mélyről fakadó sóhaj. Mintha az összes tengerek sóvárgása gyűlt volna egybe a méltóságteljes, parti homokot ostromló erőteljes hullámcsapásokba.

Ida nem tud megszabadulni az éjszakai álmától. Elfelejt vajta kenni a kenyérré, majdnem tejet tölt a narancsléhez. Üres tekintettel bámul ki az ablakon, nem veszi észre a pálmákön átvillanó napot, a medencében csillogó türkizkék vizet.

Álmában Holger és Bibbi újra együtt voltak. Kerek bőröndjeikkel repülőjükre vártak. A jegyüket keresgéltek. Ida egy meztelen gyermekkel a karján nézte őket, s nem tudott megszólalni. Szavak után kutatott, de nem jött semmi a nyelvére. Az álomból arra a képsorra ébredt, amit nem akart újra látni.

Egy téli kép a retináján, kristálytisztán és hidegen. Pedig az egész nyáron történt. Hajókiránduláson voltak néhány barátjukkal. Ida sétált a szeles sziklákon és homoki virágot gyűjtött. Amikor visszatért a csendes öbölbe, Bibbi és Holger egymás mellett, neki hátal ültek. Bibbi egy kagylóhéjjal vonalkákat rajzolt a sima gránitra. Halk beszédüket a szél a tenger felé fújta. Hirtelen egy aprócska mozdulattal Holger Bibbi vállára tette a kezét, a nő pedig homlokát a férfi nyakába fúrta. Csak egy másodpercig tartott, talán kettőig.

Ida látta őket.

Megérezte villámgyors mozdulataik jűlfűtöttségét. E másodpercben benne volt minden. Állt elnehezülten, üresen, fájdalommal, fojtogató tudása birtokában, amit még csak ki sem ordíthatott magából. Mintha saját véreben fuldokolna.

A szállodához tartozó teraszon ülnek. A tengert s a madarakat nézik. A szörfösöket, akik hullámokra várva fekete ruhájukban, deszkán hasalva olyanok, mint a fókák. Sirályok keringenek felettük. Néha egy-egy kocogó fut el hangtalanul előttük. Meztlábás, sárga kalapos nő sétáltatja a kutyaát. Zöld blúza alatt

feltűrt kordnadrágot visel. Magabiztos járásából látszik, hogy nem turista. Néha felzúg egy helikopter, majd kelepelve eltűnik a domb mögött.

Az egyik napernyő alatt fiatal lány ül. Mindennap ott található kopott, halványkék bikinijében. Napégette, kisportolt, kismellű nő. Járása esetlen, egyáltalán nem nőies. Gyakran beszélget a locsoló, kereti padokat festegető, sötétbőrű munkásokkal. Delente ebédet hoz neki egy kerékpáros pincér. A tálcat narancsszínű terítő borítja. A lány fehér kenyeret, gyümölcsöt, narancslevet és kávé fogyaszt. Idát a saját lányára emlékezteti, pedig semmi hasonlóság nincs köztük, talán a testtartásuk s a járásuk.

Pelikán vitorlázik el felettük. Szürkésfehér, a szárnya fekete. Csőrlebenye grimasz vigyor benyomását kelti. Leszáll, s mozdulatlan lebeg a vizen.

– Honvágyad van? – kérdezi Holger.

– Kicsit – válaszolja Ida. – Hiányoznak a gyerekek.

Zsúfolt napokat, hosszú telet hagytak a hátuk mögött. Régóta tervezték ezt az utat.

– Csak annyira, hogy jó emlékezni rájuk – egészíti ki magát Ida.

A pelikán szárnya kap és továbbáll.

Egy idősebb pár telepszik le a közelükben. A nő kezében horgolt terítőbe tekert termosz. Kicsi, ősz teremtés, hajában skarlátvörös selyemrözsza. A napernyő védelmében testápolóval keneti magát. A talpánál kezd, majd aprólékosan halad a bokáján, lábszárán felfelé. A férfin furdónadrág és tornacipő. Fehér bajusza olyan, mintha hab maradt volna a felső ajkán. A férfi a nő módszerességével rója a hosszakat a sétányon. Egy idő után a nő horgolni kezd. Időnként az öreg után néz, aki egyre kisebbnek és kisebbnek tűnik a fehér hullámokkal ostromolt parton.

Hosszú ideje élhetnek egymás mellett.

Látni nyugodt mozdulataikon. Van valami megkapó a fehér hajban virító vörös selyemrözsában. Holger is az öreg hölgyet figyeli. Egemás keze után nyúlnak. Futólag összepillantanak, mintha megjedtek volna attól, hogy összetartozásuk, boldogságuk pillanat alatt eltűnik, kifut a tenger hullámaival, elszáll, mint a sirály és a pelikán.

Vékony ködréteg lebeg a tenger horizontja felett. Kislány fut a vízbe. Csupasz, szöske legény, nekifut a hullámoknak, majd visítva szalad vissza előlük a partra. Mint a kismadarak. Az apró lábnyomok szinte egy időben rajzolódnak s tűnnek el a fővenyen.

Ráuntak a múzeumokra és a látványos, apró galériákra. Láttak elég kerítés vagy bokrosövény mögé rejtett pompás házat a környéken. Beleféradtak az új arckokba, utcákba, illatokba. Érzékiszerveik éppúgy megteltek élményekkel, mint lestrapált lábuk hólyagokkal.

Kis halászkertben rákot esznek. Előttük csónakok, vitorlások, luxusjachtok, halászhajók zsúfolják tele a kikötőt. Mint lombtalan fák, úgy törnek az árbock az aranyló vörös égbe. Só, tenger és hal szaga a levegőben. Körülöttük hátizsákos fiatalok, turisták, s néhány bennszülött halász. Kólát vagy sört isznak, salátát, sült halat esznek.

– Otthon tél van – mondja Ida.

Holger bólint.

Arca nyugodt. Az esti fény megvilágítja barázdás homlokán, ráncain. Ida számára itt ez az egyetlen jól ismert arc.

Mielőtt a férfi melegg teste mellett éjszakai álomba merülne, a hullámokkal versenyt futó, barnára sült, szöske gyermekre gondolt.

A bikinis lány tizenegy óra körül érkezik kék kombi kocsián. A mosoda mellé parkol, beszélget a sovány, asztalokat lakkozó munkással, aki ezalatt leveszi szája elől a védőmaszkot. Úgy beszélgetnek, mintha munkatársak lennének.

– Azt hiszem, ez a lány is a szállodában dolgozik – mondja Ida. – Talán a bárban.

A lány az egyik nyugágyhoz megy. Leveszi ruháját, szandálját, kopott bikinijében ül s bámulja a tengert. Simogatja a karját, cigarettára gyújtana, de a gyújtója nem működik. Feláll, feléjük közelít azzal az esetlen járásával. De combja, vádlója olyan feszes, mint a sprintereké.

Holger tüzet ad neki. A lány a kerítésnek támaszkodik, a tengernek háttal, nagyokat szippant a cigarettából. Szeme nyugodt, halványzöld, s egyáltalán nem pislog.

Azt mondja, Lynnek hívják, huszonöt éves, s van egy négyéves kislánya. Elvált. Mint klubtag, már hat éve minden áldott nap itt eszik a strandon. Lakást bérel a szálloda mögötti, spanyol koloniális stílusú,

új lakótelepen. Ezer dollár havonta. Négy hálószoba. Csak ketten lakják, meséli. Nem, nem dolgozik.

Kendőzetlenül, felszabadultan tárja fel életét, nincs mit takargatnia. Beszéde, járásához hasonlóan, nem előkelőszerű. Gazdag, valószínűleg mindig is az volt, de ezt cseppet sem érezti. Nem érdeklik a külsőségek, a munka sem különösebben. A férfiak sem.

A tengert szereti.

Félig hátat fordít nekik. Halkan mondja, fél-szegen. Aztán felnevet. Hirtelen a kőépület felé mutat, ahol a kőművesek a kerítést rakják. Elmeséli, hogy egy ismert pop együttes vette meg, s most tatarozzák.

De nem fognak itt lakni, meséli, mert félnek, hogy nem lesz nyugtuk a nyaralóktól. Már árulják.

Egy papírpohárban elnyomja a cigarettát, majd mosolyogva elköszön.

... – Az ebédem – mutat a kerékpáron érkező pincér felé, aki fékez a lány törzshelye mellett. Megvárja, amíg a lány leül, majd az asztalra helyezi a tálcat.

Ez a kis különködés úgy villan meg a szemében, mint ahogy a zöldben úszó északi fény villózik a jeges téli éjszakán. Evés után gondosan összehajtogatja a szalvétát s a tálcat eltolja magától. Kicsit üldögél még mozdulatlanul. Komolyan, révedezve nézi a tengert. Két óra tájt beindítja az autóját, s kitolat vele az útra.

Este a szálloda bárjában Southern Comfortot rendelnek jéggel. Péntek esténként ide jönnek a környékeliek is. A bárfiú gin-fizzt kever, whisky szódával és jéggel, vodkát narancslével, és chablis üvegeket nyitogat. A zongorista a *King of the road*-ot játszza.

Nem akármilyen bár ez.

Ide sereglenek a napos oldalon születettek, ők a tengerpart haszonélvezői. Szögesdróttal, farkaskutyával, riasztóberendezéssel védett villákban laknak. A nők negyvenesek, talán kicsit fiatalabbak. A férfiak tíz-húsz évvel idősebbek. Simára borotváltak, szürke vagy ezüst hajúak. Tweed vagy kasmir zakó, magas nyakú pulóver, szemüveg. A pasztell összes árnyalatát felvonultató férfiak kulisszája előtt tündökölnek a nők. Egyikjük sem ősz.

Diszkrét elegancia és minőség – motyogja Holger. És sportos fiatalosság – válaszol Ida.

Az asszonyok a nevetés, az együttérzés, a csodálatkeltés kedvéért arcukon látszólagos érdeklődéssel egymáshoz fordulnak, beszélgetnek. Rutinos arcok. Egész idő alatt van valami a felszín alatt: a tárgyilagos vizsgálódás?

A bárpult mellett néhány fiatal fiú és lány időzik. Az egyik farmeros, kivágott blúzos lány egyre hangosabban kiabálja:

– I was born in New York!

Dönti magába a gint. Homlokába fésült haja a szemébe lóg. Karperec csillog a csuklóján. Nem zsbárusnál vette.

– I was born in New York!

Úgy hangzik, mint egy kinyilatkoztatás.

Ida a körülötte állókat figyeli. Mi lenne, ha Holger úgy élne, mint a többiek itt? Akik egy fiatalabb kedvéért elhagyják korosodó élettársukat.

Holger cigarettára gyújt. Nem először ülnek így egy szálloda bárjában vagy kávézójában. Hamburg, Párizs, Bukarest, Barcelona. Találkoztak emberekkel, ismerkedtek velük. Egy kancsal festőné Koppenhágában, aki napokig kerülgette Holgert. Az a fiatal jugoszláv fiú Dubrovnyikban, akibe Ida szeretett bele. Máskor jókedélyű ivócimborákkal találkozott Newcastle-ban, azóta is leveleznek. Konstancán, a Fekete-tenger mellett Holgerre akaszkodott egy fiatal fiú, apjának szólította, le nem lehetett vakarni róla. S a bizsus Krétán, aki halsalátás ebédre hívta őket saját házába, s búcsúzkodáskor úgy sirt, mint egy gyerek. Flört, szerelem, barátság. Találkozások. De mindig tudták, hogy kihez és hova tartoznak. A retúrjegyet mindig együtt használták fel.

A New Yorkban született lány kilép a cipőjéből, s a barátnőjébe kapaszkodik. A jólöltözött amerikaiak pedig elegánsan, nagy rutinnal isznak és beszélgetnek. Csak néha rándul meg az arcuk, pillantásuk körbefut, s keskeny szemmel vadásznak valamire; mit nem birtokolnak még?

Ida a férfi karját érzi a vállán.

– Menjünk?

Ida igent int.

Nyitva hagyják a szobájuk ajtaját. A kivilágított keretet és a hideg éjszakában párálló pezsgőfürdőt nézik. Ülnek csendben a félhomályban. Az idegenekkel való találkozás megerősítette őket valamiben. Nem tudják szavakba önteni. Talán félnek attól, hogy a kimondott szavak eloszlatnák a varázst, mint ahogy a visszahúzó tenger láthatatlanná mossa a lábnyomokat. Az ő kincsük sem szögesdróttal, sem kutyákkal nem védhető.

Talán csak a csönddel.

Fordította KOVÁCS KATÁNG FERENC

A kárpátaljai magyar irodalom jelenkori szerzőinek alkotásait mutatjuk be olvasóinknak az Irodalmi Jelen négy oldalán (11–14.). A kárpátaljai írástudók az egyetemes magyar irodalom jeles résztvevői. Alábbi összeállításunk azonban csak ízelítőt, betekintést nyújt alkotói műhelyükbe. Reméljük, hogy – megkerülve a földet, Sydneytől Vancouverig – minden magyar nyelvű író kedvet kap, hogy az Irodalmi Jelen hasábjain közlétegye alkotását.

BALLA D. KÁROLY

Sáskajárás után

Szerkesztői munkámnak közel két évtizedét jelmezte a következőképpen megfogalmazható dilemma. Ha egy bizonyos irodalmi mű nem üt meg valamely elképzelt, vágyott, kívánatosnak tartott esztétikai mércét, művészi nivót, ám a helyi közösség számára mégis fontos lehet (érdemleges témája, érvényes üzenete okán, vagy pusztán azért, mert *nincsen jobb*, netán mert tudható, hogy a célzott olvasóközönségnek *épp erre és épp ilyenre van igénye*), akkor ez a mű elmarasztalható-e pusztán minőségi elvárások alapján, kizárható-e a publikálásból – avagy fél szemünket behunyva el kell fogadnunk a létjogosultságot? És ha elismertük, mint „helyi értéket”, akkor mit tegyünk annak érdekében, hogy a magasabb nivó felől nézve ne éppen ezeknek az engedményeknek az alapján ítéljük meg irodalmunk egészét? Ha pedig szemétkosárba dobjuk, akkor – lévén hogy nem állnak rendelkezésünkre színvonalasabb művek – mivel pótoljuk a helyén keletkező hiányt? Magyarán: ha egy műről szerkesztőként tudjuk, hogy gyöngé, de az adott helyen és időben mégis betölthet bizonyos szerepet („felsőbb” igényeknek felelhet meg, olvasmányul szolgálhat, nyelvet őrizhet, „népnevelhet”), akkor felléphetünk-e ellenében, vállalva, hogy ezáltal még esetleg ilyen gyöngé művek se szülessenek? Tömörbben: **ahol a rossznak nincs alternatívája, ott mit kezdjünk a minőségességünkkel:** érvényesítsük vagy tegyük félre?

Eszembe jut egy régi epizód. Amikor 1977-ben az ungvári állami egyetem magyar tanszékének a növendékei büszkeségtől dagadó kebellet megmutatták náluk alig idősebb oktatójuknak azt a frissen megjelent gyűjteményt, amelyben az ő verseik is benne voltak, számukra váratlan fordulat történt. A fiatal irodalomtörténész megnézte a tartalomjegyzéket és felnyögött: „Harmincegy író Kárpátalján?! Ez rosszabb, mint a sáskajárás”.

A diákok később kényszeredetten és némi rosszalással mesélték az esetet a kótetben szintén szereplő tollforgató társaiknak, így nekem is, aki akkor még a bölcsészettől távol eső egyetemi vizeken hajóztam. Szó se róla, meg voltunk sértődve, és nem értettük, az egyébként általunk roppant nagyra tartott tanár miért nem lelkesedik velünk együtt amiatt, hogy ilyen sok fiatal alkotót sikerült ebben a gyűjteményben bemutatni, hiszen, gondoltuk, ez fényes bizonyítéka annak, hogy kárpátaljai magyar irodalom *van* és virágzik.

Egy emberöltő telt el azóta, és én alig néhány éve értem meg azon mélységében, miért találta tragikusnak *akkor* az ilyen nagy mérvű írói felhozatalt a magyar irodalom egyetemi oktatója.

Eszembe pedig azért jutott ez a régi epizód, mert mostanában sorra kerülnek a kezembe olyan ithoni kiadványok, amelyek a hőskor görögös erőfeszítéseire emlékeztetnek, többek között azzal is, hogy fiatalok felfedezésével is bizonyítani igyekeznek fontosságukat, pótolhatatlanságukat. A teljesítmény hasonló a közel harminc évvel korábbihoz, ám a hőskor (sajnos vagy hálisátnak?) menthetlenül elmúlt, így a mostani kísérletek – enyhén szólva – anakronisztikusak.

De maradjunk még kicsit a múltban.

Hogy egy irodalomnak a pusztán létét is bizonyítani kelljen, azt sajátos, bizonyos értelemben szélsőséges szituációk tehetik indokolttá: az 1970-es években épp ilyen volt a helyzet. A szovjet ideológia a nemzeti hagyományokat, a nyelvet, magát a nemzetiséget amolyan jelentéktelen külsőségnek próbálta beállítani, pusztán formai kérdésként kezelte. Hivatalosan mi nem magyar, hanem „magyar nyelvű író” alkotók voltunk, irodalmunknak pedig ez volt a hivatalos minősítése: „formájában nemzeti, tartalmában szocialista”.

A nyelv létezésének és életképességének, azaz a forma meglétének a bizonyítása nemes célnak tűnt és szentesítette az eszközt: az önképzőkör

szintű, ám kétséget kizáróan „szocialista” tartalmat. Tudni kell még, hogy a hosszú időre némaságot parancsoló, háború utáni szovjet viszonyok közepette az első helybéli irodalmi kezdeményezések az '50-es években teljesen a szocreál és a rendszert dicsőítő sematizmus jegyében fogantak, más a hatalom el sem tűrt volna, hiszen a magyar „az ellenség nyelve” volt. Ez a kép a '60-as években, a '70-esek legelején árnyalódott, amikor is más jellegű, őszintébb, a nemzeti hagyományokra jobban támaszkodó és a modern irodalom eredményeiből is merítő művek születtek¹. Ezeknek ugyan nyilván megvolt a művészi hozadéka, ám kiváltották a hatalom haragját és retorzióit. A kötelező rózsaszínű védőszemüveg nélkül írni merészelőket elhallgattatták, a „magyar nyelvű” irodalom újra gyanús lett, és fennállt a veszélye annak, hogy végleg kegyvesztetté válik.

Ennek a kétes értékű kegynek és bizalomnak a visszanyerése érdekében kezdődött a '70-es években az a célzatos szándékú szerveződés, amelynek egyik eredménye az említett antológia lett.

Közel három évtized távlatából nehéz megmondani, mi jobb, ha egy ilyesfajta bizonyítási kísérlet kudarcot vall, vagy ha sikerül. Ha kudarcot vall, akkor talán évtizedekig nem derül ki, hogy aminek a létét igazolni kellett, az vajon egyáltalán létezett-e, és ha igen, akkor miféle formában. Ellenben ha sikerül – és esetünkben ez történt –, akkor a *milyenségét* utólag nemigen lehet javára írni. Annál is kevésbé, mert az egyszeri bizonyítást továbbiak követték, szaporodtak a művek és az írók, akik közül sokan úgy gondolták – és igazuk volt –, hogy nem az esztétikai érték, hanem a forradalmi hevület és a szovjet élet igénye juttatja őket publikációs lehetőséghez. Igen kevesen akadnak, akik ellenálltak ennek a csábításnak (Fodor Géza és Vári Fábán László neve itt mindenképpen megemlítendő), illetve akik a megfelelést és a művészi igényt kisebb-nagyobb sikerrel össze tudták egyeztetni (Füzési Magda).

A '80-as évektől kezdődően én magam is szerepet kaptam és vállaltam ebben az önfelmutató bizonyítási folyamatban: napilap irodalmi mellékleteit szerkeszthettem (Lendület, Új hajtás), antológiák összeállításában vehettem részt (Egyvirágú-sorozat), majd 1989-től folyóiratok alapítójaként (Hatodik Síp, Pán-síp) találhattam magam szembe az írásom elején említett problémával, azzal, hogy a szakmai minőség iránti igény előbb a pártosság szempontjaival, később a feltételezett olvasói elvárásokkal és „a magyarság szolgálatával”, leggyakrabban pedig a „nincs jobb” tényével kerül nehezen feloldható ellentmondásba.

Utólag visszagondolva egyáltalán nem vagyok biztos abban, hogy kényszerű kompromisszumaim nem voltak-e megalkuvások és a különböző megfontolásokból a nivó sérelmére tett engedmények vajon igazolták-e jogosultságukat, jó szolgálatot tettek-e. Magáról a szolgálat egészéről pedig a '90-es évek elején kezdett megváltozni a véleményem. Ebben két fontos körülmény játszott közre.

Először is ekkor jelentkezett az új generáció, amelynek tagjai teljes természetességgel elvetették a kárpátaljai irodalom valamennyi hagyományát. Egyformán megtagadták a már leáldozott pártos szocreál örökséget és az éppen felvirágzó, a történelmi múlt és kollektív tudatra alapozott, sorspanaszoló, hittévő magyarságmegvallást. Cséka György a radikális (neo)avantgárd, Lengyel Tamás és Pócs István a posztmodern, Bagu László a „klasszikus modern” jegyében kavarta fel irodalmunk sekélyes állóvizét, verseik méltán kellettek nem csupán zavart, hanem olykor szakmai és olvasói felháborodást is. Látványos fejlődésük, öntörvényű költészetük kibontakozása – és nem utolsósorban termékenységük – egy időre lapkésztő munkámat is megkönnyítette, műveik közlésekor a minőség megítélésén kívül soha semmilyen egyéb szempontot nem kellett mérlegelnem, így a

maguk esetére vonatkozóan feloldották állandó szerkesztői dilemmámat. Az általuk képviselt őszintébb hang, sallang- és pátoszmentesség, a „társadalmi terhettételtől” mentes új minőség pedig alaposan megingatta a Kárpátalján megszokott, elfogadottnak számító közlésmódot egyedüli érvényességébe vetett korábbi hitemet.

Másodszor: éppen ekkor, és éppen a fiatalok erőteljes színre lépésével korrelációban kellett felgyelnem arra, hogy irodalmunknak az elkötelezettséget hirdető és gyakorló hagyományos vonulata a „közszolgálatosság” csapdájába esett. Ugyanis miközben ez a felfogás a szolgálatot akár pártosan, akár népi-nemzeti vonatkozásában értelmezte, aközben azt valójában, hogy kisebbségi helyzetben káros az individualista alkotói felfogás, káros a kísérletezés, romboló hatása van az avantgárdnak és az izmusoknak, a posztmodern pedig maga a méltányosság, és az avangárdjainkat is megakadályozta abban, hogy alkotói világukat kitágítsák, művészi programjukat beteljesítsék. Eppen a mindeközben a legtehetségesebbek

Steinhübel Zoltán: Pajzs 2

között említendő Vári Fábán László vagy Fodor Géza eddigi életművét egybeolvasva tűnik fel, hogy legjobb, legemlékezetesebb költeményeikkel a '80-as években jelentkeztek, a '90-esektől gyakorlatilag önmagukat ismétlik, és nemcsak azzal, hogy kis számú újonnan keletkező verseik a korábban írtakhoz semmit nem tesznek hozzá, hanem azzal is, hogy évről évre és könyvről könyvre ugyanazt a törzsanyagot jelentetik meg. Ugyanígy megfigyelhető, hogy Kárpátalja legnépszerűbb költőjének, Füzési Magdának hogyan fulladt ki korábbi lendülete, költészete hogyan süppedt bele a hűs esztendője kialakított, és akkor frissnek ható motívumvilág egyre sekélyesebb variálásába. Hasonlókat tapasztalunk legtehetségesebbnek tartott prózaíróink, Nagy Zoltán Mihály munkásságát vizsgálva, azzal a kis fáziseltolódással, hogy ő „peresztrójkás” novellái után éppen 1990–91-ben nyújtotta legnagyobb teljesítményét *A Sátán fattya* című regényével, amelynek színvonalát az utóbbi tízegyhétfelvételi években keletkezett írásaival még megközelíteni sem tudta.²

¹ A Forrás Stúdió tevékenysége, illetve Kovács Vilmos színre lépése.

² Itt – talán érthető okokból – nem térek ki édesapámnak, Balla Lászlónak az ugyancsak a rendszerváltozás után megjelent regényfolyamára.

³ Itt elsősorban Berniczky Évára és Penckófer Jánosra gondolok; előbbire ugyancsak családi okokból nem térhetek ki, Penckófer munkássága pedig furcsa kettőséget mutat: míg prózaművei jól beilleszthetők a legaktuálisabb magyarországi irodalmi kánonba (itt mindenekelőtt Hamuther c. kisregényére gondolok), aközben irodalomtörténészként a népi-nemzeti irányvonalat már-már vaskalapos elvakultsággal képviseli, és károsnak minősíti a kisebbségi helyzetben érvényesülő modern irodalmi törekvéseket.

⁴ Döntéseme persze a nyomtatott periodikák fenntartásának anyagi nehézségei is belejátszottak: elegendő lett a gyakran megalázó pályázatból is, illetve abból, hogy a kárpátaljai alkutatóriumokban olyanok ültek, akik maguk is pályázatok. Ezért is hoztam létre 2001-ben önerőből fenntartható internetes honlapomat. Az UngParty digitális irodalmi folyóiratot is magába foglal, ám ez szintén egyáltalán nem kötődik a továbbra is lakhelyemül szolgáló régióhoz. Ahogy fogalmazni szoktam: honlapom nem kárpátaljai, hanem irodalmi.

Ehhez a megrekedéshez, kifulladásához, alkalmanként visszafejlődéshez vagy elhanyagoláshoz képest tűnt látványosan életképesnek a '90-es években jelentkezett fiatalok által képviselt magartatás, és ez késztetett engem is arra, hogy szerkesztőként egyre inkább elutasítsam a hagyományt kiésvé degradáló műveket, s mind több teret biztosítsak az ezzel a gyakorlattal szakító törekvéseknek. Jó kilátások mutatkoztak arra nézvést is, hogy nemcsak poézisünk (az említett négy fiatal költő okán), hanem prózairodalmunk is megújulhat és felzárkózhat a modern magyar epika eredményeihez az ugyancsak a kilencvenes években novellákkal jelentkezők révén³. Amiótt kialakulhatott volna egy bár kis létszámú, de ütőképes szerzőgárda, a négy fiatal „maradékállanul” áttelepült Budapestre, és ahelyett, hogy megoldódott volna, elmélyült a korábbi probléma. Belátva, hogy irodalmunknak az a része, amely valóban kárpátaljai, az egyre kevésbé nevezhető irodalomnak, amelyik pedig irodalomnak tekinthető, az egyre kevésbé kárpátaljai – felhagytam a lapszerkesztéssel, mert ekkorra már elfogadhatatlanná vált számomra a korábbi gyakorlat, hogy az esztétikai mércét művészetén kívül eső szempontok okán folyamatosan felülbíráljam⁴. Eljutottam a súlyos felismerésig, hogy a *nincs* alternatívájaként felmutatott *van*, *de rossz*, ha valamilyen mértékben ki is elégíthet közösségi igényeket, ám semmiképpen nem válhat az irodalom javára.

Ezért tűnik számomra anakronisztikusnak szerkesztő- és íróársaimnak az a görcsös bizonyítási kényszere, amellyel létrehozták és időről időre megtöltik szöveggel harmadik évfolyamába lépett *Együtt* c. folyóiratukat, és ezért látom úgy, hogy az irodalmat újra és újra valamilyen magasztatónak gondolt cél szolgálólányává teszik. És ez a cél most szinte ugyanaz, mint a hetvenes években: igazolni, hogy *van*, és hogy *ilyen* a kárpátaljai magyar irodalom. *A van* erőltetett felmutatása ismét másodlagossá tette a minőségigényt, ennél sokkal fontosabb a közlés ténye, az öngazoló jelenlét. Az *ilyen* pedig a véresen komolyan

vett szolgálatosságot és elkötelezettséget jelenti, amely nélkül az irodalom, bizony-bizony, káros dolog. Hogy ezt mennyire így gondolják irodalmunk jelesei, megvilágíthatja az *Együtt* főszerkesztőjének az induló számban így fogalmazott ars poeticája: „Az írott szó hitele és felelőssége kell, jövőhíttel feccse-suhanással építő igék. Fajánk megszólítása, a szüntelen kommunikáció szükségserű, mert közös jellemzőnk a megmaradás akarása. ... Számunkra nem lehet játékeszköz az írott szó...” Hát nem, játékról szó sincs, az elkötelezettség mindezt halálosan komolyan gondolják. Ugyanakkor fiatal generációt „felfedezniük” és lapjukban bemutatni egyelőre nem sikerült sem nekik, sem a Kárpáti Igaz Szó mellékletében 12 év kihagyás után újrindult irodalmi oldalnak.

...Az 1977-es gyűjteményben szereplő, akkor zömmel fiatal szerzők tömeges jelentkezését az egyetemi tanár sáskajáráshoz hasonlíthatta. A mostani periodikák egymást követő számai azt mutatják fel görcsös igyekezettel, ami a sáskajárás után megmaradt.

Dr. KÁLLAY

Szárzsföldi hajónapló

Teljes nevem Kállay Ottó Béla Adalbertovics, ami, valljuk be, nagyon hülyén hangzik. Mentségemre szóljon, hogy így együtt soha nem használtam. Az Ottót soha nem szerettem, bár a régi hivatalos okmányokban ez szerepelt a Béla nélkül és az atyai névvel megtoldva, amelyet szláv szokás szerint ragasztották az anyémhez. Ebben az a mulatságos, hogy persze a jó öreg is Bélaként látta meg a világot és ekként cseperedett fiatalomberré, de 44-ben ilyen nevet nem ismert a paszportot kiállító szovjet hivatalnok, aki átkeresztelte Adalbertté. Talán a Béla név iránti nosztalgiaiból kaptam én is ezt második keresztnemként, amelyen a család, a rokonság és barátaim is szólítottak, s amelyet aztán új személyi igazolványomba már én is felvételtem. Az Ottót voltaképp teljesen el is kellett volna hagynom, de erre mégsem vitt rá a lélek, így lettem hivatalosan Kállay O. Béla. Amióta pedig írogatni kezdtem, munkáimat egy kis nagyozással *Dr. Kállay*ként szignálom.

Télapó

Anyám és nagyszüleim trianoni menekültek voltak, 44-ben visszaköltöztek Beregszászba; pechükre. Anyám férjhez ment erdőmérnök apámhoz, aztán megszülettem. Apámat 59-ben áthelyezték Belaruszba, anyám követte, én maradtam a nagyszülővel, illetve már akkor kétféleképpen kezdtem lenni. Aztán nagyanyám meghalt, akkor nagyapám és én is felköltöztünk a Novozavodszk nevű „városba”, ipartelepre inkább. Ott érettségiztem, de nyaranta visszajártam Sárosorosziba, a másik nagyszülőkhöz. Aztán besoroztak a tengerészethez; az ukrán flottához kerültem. Közben apám üzemi balesetet szenvedett, leszázalékolták. Szüleim és nagyapám visszaköltöztek Beregszászba, én pedig maradtam a seregben, továbbszolgálóként, illetve elvégeztem a tisztú akadémiát. 18 éven át hajóztam... Kis intermezzo, hogy közben négy évig házias, és egy évig Csernovic (feleségem volt ide való) rendőrpáncsnok-helyettese is voltam, nem csekély apósi befolyásnak köszönhetően. (Fiam, menyem, két unokám él ma abban a városban.) De a házasságom tévedésnek bizonyult, visszakértem magam a tengerészethez. Még jóval ezelőtt meghalt nagyapám. Amikor apám is, akkor anyám férfi nélkül maradt, vissza kellett térnem hozzá. Ekkorra már a tengerészet sem volt a régi. Ez közvetlenül a rendszerváltozás utáni zavaros években történt. Minden lehetséges és lehetetlen módon kerestem akkor a pénzt. Két-három hetente meglátogattam a lassan felnőtt cseperedő fiamat Csernovicban, összehaverkodtam feleségem férjével (na, tőle kaptam a doktorátusomat egy végigvodka éjszakán!), mindenfelét üzleteltem... Kijártam Orosziba is az unokatestvéreimhez (ottani nagyszüleim is meghaltak időközben). Ha ment az üzlet, hetente buszra ültem, egyenes járat híján általában Rahón szálltam át. Aztán egy nyári napon anyám bejelentette, hogy megkaptuk a kiutazási és letelepedési engedélyt: Hajduböszörménybe költöztünk, idős nagynénémhez, családgyesítés címen. Ott aztán anyám hozzáment egy nálam fiatalabb pasashoz, én pedig lelélceltem. Sokfelé laktam és még több felé jártam azóta, kevéske tengerben is volt részem, de nem igazán ízlett a nosztalgia. Most éppen fővárosi, de inkább úgy mondanám, külvárosi lakos vagyok. Törzsvendégnek számítok a közeli kocsmában, továbbá egy „matróz-klubban”, ahol rangot szereztem a sok édesvízi között, továbbá a kerületi Szabó Ervin Könyvtárban, és beiratkoztam egy sportlövő-egyesületbe is. Ja, májjustól szeptemberig a balatoni mentőszolgálat alkalmazásában állok, ősszel-tavasszal néha kamionokat kísérek, télen pedig szakállat ereszték és én vagyok a télapó.

Morzsák a zsebben

Maradék. Vagy inkább hagyatéka. Vagy, ahogy még Kármán József használta: hagyomány. Maradéka egy szerelemnek, sajgó hagyatéka egy szeretőnek, ismételhetetlen hagyománya annak, ahogy ő meg én együtt voltunk. Akkor ott, és olyan rövid ideig, hogy nem is tartanám számon múltamban, ha nem kísértene azóta is.

Pedig nem tudom, hogyan keveredtem oda. Nem volt semmi dolgom abban a városban. Egyszer csak mégis ott álltam piszkos kis főtérén, ha egyáltalán annak lehet nevezni, inkább csak kiszélesedése a jel-

legtelen főtérén. Pedig maradhattam volna az állomáson, ahogy más-kor is, amikor itt kellett átszállnom. Negyven perc, egy óra, vagy akár másfél: olvasgatni a váróteremben a kicsit kényelmetlen fapadon, megteázni a büfében, esetleg sétálni egyet az ócska, de még a Monarchia színeit őrző épület környékén, rá-rágyújtva, érkezőket és távozókat, a közeli lakótelepre sietőket figyelve.

De nem. Akkor gondoltam egyet, és bementem a központba. Ha ugyan annak lehet...

Kevés jellegtelegesebb kisvárost láttam életemben. A főtutca 3-5 emeletes típusú, a betonbunkerre emlékeztető „kultur” a homlokzatára szegezett borzalmas alumínium domborművel, a körülépítetlen, ostoba tűzfalaival tündető „univermág”, a minden városban teljesen egyformára szabott, primitíven konstruktivista tanácsi és pártszékház, a valamilyen hőbortból két korinthoszi oszlopfőre támaszkodó lapos tetős posta – láthatóan mind a háború után épültek, és ez meg is látszott rajtuk. Szinte semmi nem maradt a vélhetően földszintes-egyelemeles „régi város”-ból, a mellékutcában a felismerhetlenségig lepusztult, szétmállott és a legkülönbözőbb módon egybetakolt épületek, kijebb otromba, sivár lakótelep, még kijebb faházak, viskók inkább, a hegyvidéki falvak jellegzetes nyomorával. Ehhez képest az állomásépület az esztétika csúcsát jelentette.

A központban a hagymakopulás templom volt az egyetlen objektum, amelyen tekintetemet megpihentettem, bár a tetején az idők során el-sötétedett horganylemez már egyáltalán nem volt kedvemre való.

Vettem negyed kiló „prjányikot” (amolyan mézes puszedlit), a papírcsacskót kezemben tartva, tartalmát majszolva indultam vissza az állomás felé, amikor egy fiatal fekete nő a biciklijén nagy sebességgel elhúzott mellettem, ám túl közel jött, az oldalán lógó táskájával jól meglökte a könyökömet, és én elejtettem, pontosabban az ütődés lendületétől elég nagy ívben elhajítottam a zacskót, amelynek tartalma szertegurult a járdán. A nő alig két méterre fékezett, letette a lábát, nyergéből hátrafordult, és félig széppentem, félig cinkosan szemembe nézve ezt mondta: – Oj, párdontye!

Egészen addig azt hittem, meglehetősen jártasságra tettem szert a vidéken használatos szláv nyelvek használatában, ám azt még soha senkitől nem hallottam, hogy a „pardon”-hoz valaki így ragasszon felszólító módú személyragot, mintegy az orosz „izvinyite” vagy ukrán „vibacste” mintájára.

Alighanem elmosolyodhattam, pár pillanatig szégyentelen kíváncsisággal csüggytem a nő szép arcán, aztán megvonítam a vállamat, és leguggoltam összeszedni a szétszóródott puszedliket. Segíteni akart, de a kerékpárja akadályozta ebben, nem tudott mit kezdeni vele, így egyetlen pillanatnyi tétovázás után, hogy ott guggoltam, nekítámasztotta a hátamnak.

Ezt már nem állhattam meg nevetés nélkül, kacagni kezdtem, ő meg rám-rám hunyorítva összeszedte a mézes finomságot. Én nem mozdulhattam, eldőlt volna a bicikli, így csak néztem és nevettem, nevettem és néztem, ő meg átadta a teleszedett zacskót: – Holubi budutyu gracijny!

Kellett pár pillanat, amíg megértettem, mire céloz ezzel a megint csak elég furcsa szóhasználatú mondattal. „A galambok hálásak lesznek”, mondta nagyjából ukránul, de e nyelvtől idegen „g” hangot használva, és nyilvánvalóan a latin „gratias” szóból szláv képzővel alkotva azoknak a galamboknak a jelzőjét, amelyekkel szerinte fel kellene etetnem az eléggé koszos járdán meghempergetett puszedliket. Tőlem ugyan messze állt a tisztaságmánia, tengerről jött ember nemigen nézi, menyinyire felel meg a magasabb higiénias elvárásoknak az, amit megeszik, így a magam részéről gond nélkül elfogyasztottam volna a porban forgatott prjányikokat, de engedtem a nő ajánlatának, és ruszinul megkérdeztem, „A hde szja majutyu buti szi holubi?”, és hol kellene lenniük ezeknek a galamboknak, „Tam szuty, na hrisztoszovoji korpuszi”, ott vannak a krisztusi korpuszon, felelte, és már indult is a templom felé, hogy a hátoldalánál megmutassa a hatalmas kőfeszületen tanyázó brúgató madarakat.

Igy kezdődött életem legkülönlegesebb, legviharosabb, legrövidebb, de legtöbbször kísértő szerelme, amelynek maradékait úgy hordom lelkemben, mint a mézes sütemény szúrósan kemény száradt morzsáit a kabátzsebemben.

CSEKA GYÖRGY

Az soha

És ottmaradtam a szélben, mert nem térhettem ki a szél elől.

Hátamra, csupasz fejemre zúdult a szél, a mindenünnen

előtörő szél, aztán az eső. Aztán az eső, elkeveredve a széllel.

Szinte semmit se láttam a szememtől, mert az eső, mert a szél

benne volt a szememben. És arra gondoltam, meghalok.

Vagy arra, nem kellett volna ott maradnom a szélben. Abban

a szélben, ahogy most leírom, ezekben a mondatokban.

Történjen bármi, ott maradok benne. És soha nem találok ki.

Elkeveredem a szél sűvítésével. Az eső mintha gumicsővel

verne. Nem találok ki az esőből, ahogy nem találok ki

a szélből. Benne maradok ebben a szélben, esőben, ezekben

az esőről és szélről szóló mondatokban, melyek, érzem,

végérvényesen elveszítenek, szétszaggatnak, foszlányokra tépnek.

Akkor valószínűleg hazavergődhettem, mert ottmaradtam az esőben, a szélben. És nem segít, hogy

írom (írom), nemigen segít. Az soha. Csupasz fejemre,

hátamra zúdulnak a mondatok, szinte semmit se látok.

Mintha gumicsővel verne az irodalom. Jól nézek ki.

Különböző tollak

Apró, széttobbant fejű lélek, egyre

erősebben. A lassú por, ami alól,

nem jut eszembe, miért alól, és

feszült, akár egy láda, vagy fordítva,

nem tudok fordítani, kigyulladt

fülem, ami alól. Felébredek.

Különböző tollak. Egy láda toll.

Föld

1.

Fekvés sötét alatt. Könnyű fekvés minden vagy semmi alatt

a földben. Legyen fölötte hegy, fa, víz, állat, ember, autó

vagy semmi. Onnan nézni felfelé vagy csak a földet.

2.

Földet inkább. Földbe temetni a fejet, gondolat ne maradjon. Kúsni földben, ne találjon meg senki.

Rágni,

nyelni földet. Majd fülelni egy nem hallható suttogásra.

Kocsis Rudolf: Archaika

Mielőtt kitalálhattam volna a főmosó mestert, összeakadtam a valóságossal. Sajnos hajlamos vagyok a találkozások elkapkodására, valami kóros türelmetlenséggel életre keltem fikciót. Ahelyett, hogy kihordanám annak rendje és módja szerint figuráimat, rátalálok kallódó eredetijükre. Ahogyan a főmosó mester is egyszer csak ott magasodott előttem a száználcvan centiméterével teljes életnagyságban. Alig akartam hinni a szememnek, kis híján nekimentem. Igaz, gyakran ütközöm veszélyesen kiálló élekbe, már fel sem szisszenek. Ha anyám látná vakmerőségemet, azt gondolná, vesztettem érzem. Honnan tudhatná szegény, hogy gyakorlott fagocitaként fogadok magamba idegen testeket, legfeljebb a kék-zöld foltok árulkodnak arról, festőiskolánk hegyeinek jellegzetes tintája csúnyán megfutott a bőröm alatt. Pigmentjeim többnyire engedelmesen nyelik a harsány színeket, aztán egészen váratlanul visszavernek belőlük legalább egy főmosó mesternyit.

Alig néhány méternyire a határátkelőtől a hatvanas-hetvenes férfiak nem grasszálnak festményformájú csomaggal a húnok alatt. Azért nem, mert erre felé értelmetlenek a leírtaokhoz hasonlatos foglalatosságok. A nyugdíjas stopposok kezéből kinövő szatyrak réges-rég felvették a cigarettablokk és a vodkásüveg formáját. A határzónában meglehetősen haszontalan és visszatetsző direkt intellektuális kiserelésben csász-kálni. Mondjuk, egy ikoncsempész, az persze más, abban van valami megmagyarázhatatlanul fennkölt, talán a rejtett holmi sugárzása teszi, még diszkrét glóriára is futja belőle a feje fölé. Pontosan azért, hogy a fénytelen többség időben felismerhesse a kiválasztottat, és felhatalmazza a jogos soronkívülségre. De a főmosó mesterrel – aki szembetűnően durva papírba burkolta az árut, sőt spárgával kötötte át, úgy vágott neki gyalogosan a határnak – már kizárt bármiféle együttérzés. Az előttem sorjázó kocsi autósai közül nem is mutatott senki hajlandóságot arra, hogy felvegye. Így maradt rám. Számomra is érthetetlen, miért kezdtem kamaszi csökötséggel ragaszkodni hozzá. Lezseren legyűrtem veszélyérzetem maradványát, és egyáltalán nem kívántam biztosra menni, még annyira sem, mint a meggyőzött kismalac, hiszen annak legalább akadt fazéknyi forró vize az utólagos korrigálásra.

Nem sokat méregettem, farkas vagy nem farkas, kinyitottam az ajtót. Előbb a becsomagolt festményt helyezte el a hátsó ülésen, majd mellé telepedett, s azonnal nyugtatni kezdett, semmiség ez, értéktelen mázsolmány, ne aggódjak, nem Koczka, Kassai, Erdélyi, Manajló. Közönséges mázsolmány, ismételtette, megtapogathatom, ha nem hiszem, még ragad. Tegnap festhette a névtelen piktor, s ő ma reggel vette fillérékért az ungvári színházterét, a hídnál. Jó lesz emléknem. Hosszan és unalmasan próbálta felértékelní a bővít, párhuzamot vont az emlékek és képének szénakazla között, de valahogy semmire sem jutott. Maga is érezte, mennyire fölösleges a fűszálakat számolgatni a ríktó boglyában, akkor is, ha közben nagyítóra sincs szüksége, sőt leveheti a szemüvegét, mert minél elnagyoltabban látja, annál nyilvánvalóbb, itt bizony körzével, minálzóval igazították ki az engedetlen szálakat. Azért a mértékre nem árt odafigyelni, nehogy eltulozzuk a nyugalmat, figyelmeztetett, ezzel ronthatunk el mindent, ezzel a végtelenségig nyújtható, kétségbeesztő nyugalommal.

BERINCZKY ÉVA

Jégármány

Jó pár órája ücsörögtünk, s ahogy múlt az idő, külön-külön már nem akartunk semmit. Ebben a beteges mozdulatlanságban észrevétlenül vált kórházzsagúvá a fű körülöttünk, a hajunk, ruhánk anyaga. Ugyanaz a szag áradt belőlünk, alig különböztünk egymástól. Mind jobban hasonlítottam az utasomra, végül megtevesztésig egyformák lettünk. Hiába mesélte a főmosó mester, hogyan vergődött át hozzánk hajnalban a határon, szavai elvesztették hitelüket, úgy éreztem, nagyozol, mindig is itt élt, ahol én, talán a forróság zavarta meg, emiatt hiszi azt, számít az a néhány kilométer. Azt mondta, csak a sógorát akarta még életben találni a kórházban, odafenn a BAM-on. Nem kérdezett rá, miért nevezik az ungváriakat ezt a kísérteties városszéli dombot így, s ezzel újra elárulta magát. Velem aztán nem eteti meg, hogy idegenként szállt le a nemzetközi járatról, s indult el torony helyett a Bajkál-Amúr-Vasútvonal iránt. Majd minden eligazítás nélkül könnyűszerrel lelt rá betegére abban a hatalmas kriptában, amely visszatartatlanul tör fel a magaslaton, akár az óriás vakondtúrás. A főmosó mester geológusként szimatolta a körletet, szerinte a hatalmas földszag miatt betonozhatták be ezt a városszéli dombot ilyen eszeveszettel elkapkodva és egyenetlenül, gondosan el-tüntetve a kies részen az utolsó biológiai jeleket. De hiábavaló volt minden ügyeskedésük, hiszen a sógora szitává vékonyodott tüdejével ott pihgett tündéren a tetejében, mint akit elevenen ravataloztak a csúcsra, hogy magasra tornyozott párnáin szuszogassa ki, ami még hátramaradt fullasztó életéből. A főmosó mester beült a zsongó kasba a rokonok közé, akik igazán nem tehettek róla, továbbra is szép szál férfira emlékeztek, hiába sípolt, fújta le ez a hitvány hasonmás folyton a játékkukat, mint szigorú bíró a mérkőzéseket, hiába izgett-mozgott az idétlen csontváz, minden belőle merevedő szálkát felvállaltak a sógorok és sógor-asszonyok. Csövek híján nászok és nászasszonyok lógtak a haldoklóból, szótlanul vették ki helyette a levegőt, mozgatták tudólebenyeit, akár a szakadt függőnyt az ablakon bepréselődő szél. A sivar kórtermet, ahonnan előrelátóan eltüntettek gépet, infúziót, nővért, a természetes beteghordozót, a sustorgó hozzátartozók tették intenzívve. Ráérsően terpeszkedhettek, a felszabadult tereken kényelmesen elfértek az emlékek, vagy inkább az, amit sorsnak szokás nevezni. És azokat a főmosó mester úgy mesélte el szép sorjában, hogy közben gusztussal húzta egymásra a világokat, akár a csúsztatott palacsintát, nem emelt középük semmiféle határt, ha véletlenül mégis átnyúlt a szomszéd fájának a gyökere, hát finoman kihúzkodta, betömte precízen a visszamaradt lukakat. Csak akkor lett végtelenül szomorú, amikor már nem volt mit behatolnia. Úgy látszik, a gyökértömésről mégis az elmúlás jutott eszébe.

Időben leintette a nyarat, és elkomorodott, télen nehezebb. Majd derűsen hozzátette, Brueghel bravúrosan megfesthetné a kórházhoz vezető úton bottlodozókat, a miniatűr csúszkálókat, a parányi autóbust,

amely meg sem próbál felkapaszkodni a korcsolyapályán, a téliesített menetrend szerint az emelkedő aljáig fuvarozza utasait. A libasorba állított épkézláb betegek gyalogosan vágnak csapást a hóba, menedéket taposva felkötött karú, begipszelt lábú társaiknak, hogy elindulhassanak mankóikra, botjaikra támaszkodva a nyomukban. A fekete pontok egyetlen szelvényes testé nőnek össze, és ez a százlábú reggeltől estig fáradhatatlanul araszol a nagy fehérségben. A főmosó mester utána meredt a semmibe, mint akinek már soha többé nem adatik meg, hogy megvásárolhassa a megkívánt képet a színházterén, mert télire lefűjják a nagyszerű játszmát, meghal a sógor, nem lesz kit látogatni.

Váratlanul lódult egyet a kocsi, pedig közben nem változott semmi. Talán a folyamatos araszolásban fény derült erre az ostoba tévedésre, s mi ketten újra annyira különböztünk egymástól, mint találkozásunkkor.

Amikor átértük a hídon a határvonalat, akkor árulta el magáról, hogy főmosó mester odaát a városi kórházban. Otthon három mesterlevele lóg aranykeretben a falon, ez legalább főiskolai végzettséggel felér. Kell is a szaktudás abban az irdatlan mosodában, ahol harminc nőnek dirigál. Kár volt említene a kórházi mosodát, meg a kollegáit, akiket koruk szerint tündéreknek vagy nagyanyáknak szólít. Ez teljesen kiábrándított, olyan kisszerűvé zsugorodott az egész, hordhatatlanul összement. A nyár, a tűző napsütés csak addig tartott, amíg a mosoda összes forró vize átfutott az agyamon.

A visszapillantó tükörben emlékeztetőül ott csillogott a főmosó mester kopasz feje, szájában elrettentésül egyetlen fog világitott. Az is csak akkor, ha beszélt. Ez a maradék csontszilánk azonban félelmetesen villant elő sötét ínyéből, és pimaszul szikrázott, mintha lehetetlenség melegevel dacolva állt volna meg rajta egy mákszemnyi hó, s azzal együtt az idő. A foghíja fölötti részen sírósan süppedt be az álla, megroggyant ábrázatot a lemondás és bizakodás keveréke horpasztotta be. Ez a születésébe beleöregedett csecsemőarc mindenáron rá akarta erőltetni az illúziót, mely szerint, aki átverekszik magát ezen a határon, azon többé nem talál fogást a halál. A cigányasszonyok kínálják megvásárlásra a fakanalakat olyan erőszakosan a piacon, hogy először meg akarnak ajándékozni vele.

A visszapillantó tükörre kiültek a szeplőim, a tűző napsütésben mindig megerősödnek. Nem tudom, mennyi időnek kell elteltie ahhoz, hogy azt gondoljam, nem számítanak ezek az aprócska foltok, a főmosó mester egyszer majd úgyis mindent tisztára mos. Túlságosan lassú az öreg, vontatott. Mire felemeli zsidbadt kezét, befagy a víz, s mire olvadni kezd végre a jég, ujjai merevednek meg. Néhány mozdulatlanságban töltött óra bőven elegendő ahhoz, hogy a hegyek felől gleccser csúszson a nyárra.

BAGU LÁSZLÓ

az első szövegcsoport támadása

az első szövegcsoport támad a házra
reszket bent mind aki szív ész nyelv vakolat

[a ház egy barna omladozó épület
a szív izzó húscsomó olyasmi mint
a csonka nyelv vagy izzadt bőrkanaapé]

hihetetlenül és különösen kegyetlen szavak
ruhájuk textúrája mégis egybeolvad a finom házzal

[mintha savba mártanánk szemünket
mintha anyáknak nem lenne szája
olyan kegyetlen és különös olyan furcsa
mintázat s a barna ház még mindig finom]

furcsa ez a támadás mintha nem azért jöttek volna
hogy megszállják a házat

[aki le akarja köpni a házat
nem feltétlenül jó ember aki sóval
szórja fel télen a nyelvünk hogy ne
csúszson azért fut mert gépszigony]

mikor elhagyják a házat hátuk magától meggömbül
szemük akkora hogy alig tudnak nyelni

[a sírás kerülget mikor a házra
gondolok a pincébe megyek rúzsért
de nincs ott csak nagy halom
farkasvalag béna és mohó]

a ház néz és annyira fáj neki hogy otthagyta őt
a szövegcsoport hogy inkább azt mondja: sötétség

[kegyetlen fekete nesz fut és vonít
válasz nélkül hagyja a házat
a még épen maradt fehérgárdistákat
srapszertű mozdulatokkal kaszabolja] le

a ház ismét egyedül bunker-szerű izzó húscsomó
-szerű minden szintjén érzi hogy szomorú-szerű
kartács költő

szerkezetszintű tárgy

nem mintha nem lenne egészen összetett
ami van
de kellene nekem egy kedves szer-
kezetszintű tárgy
olyan mint az imazsák
mamazsák
karmazsin
vagy babazsír
szóval egészen kedves és szer-
kezetszintű

felhasználhatóságára
eddig nem is igen gondoltam
gondolom minden
használható szerkezetszinten
és minden felhasználóbarát
de ki a f. érti ezt a világot
azt mondom 'kedves'
és írom 'szer-
kezetszintű tárgy'
többször leírom

ótvar és rushdie

menekülsz ótvar
menekülsz rushdie
előlem mindig
valahol vagytok
sohasem találalak
mikor nem kereslek
mikor meg kereslek
sohasem rushdie
ótvar is sohasem

kérem én olvasnék
vakarnám bőromet
betűket helyeznék
szemembe gondosan
agyamba gondosan
az is csak övsömör
az csakis pikkelyes
voltam már óvatos
tripperes s olvasó

rushdieval rushdieről
rushdienak rushdieről
soha nem kér számon
senki semmit nem ír
neki róla könyvet
hadd vakarásza magát
gondosan a szemében
gondosan az agyában
mikor az ótvar kicsit
békén hagyja és az
olvasólampa is alszik

BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICSKÓ ISTVÁN

Magyar értelmező kéziszótár: (majdnem) minden magyar szótára

Az alábbiakban részletet közlünk a szerzőpáros hosszú tanulmányából, amelyben a Magyar értelmező kéziszótár különböző kiadásainak érdekességeit taglalják.

Az, hogy az átdolgozott kéziszótárban határon túli magyar szavak is helyet kaptak, státus- és korpusztervezési szempontból egyaránt jelentős tény. A kodifikáció nyelvtervezési jelentősége, hogy elismerte a magyar nyelv határon túli standard változatainak létét, a sajátosan szlovákiai, erdélyi, kárpátaljai stb. szavakat, jelentésüket beemelte az egyetemes magyar standardba. S ezzel tulajdonképpen az a vita is eldőlt, hogy milyen a viszony a magyar nyelv különböző államokban használt változatai között. Remélhetőleg végérvényesen eldőlt, hogy: ha az országhatároktól független kultúrmentzeti felfogást fogadjuk el, amely szerint állampolgárságtól függetlenül minden magyar része a nemzetnek, akkor a minden magyarul beszélő számára közös standard magyar nyelvváltozathoz sem rekeszhetjük ki a Magyarországon kívül élő magyarok által használt magyar nyelvet.

A kéziszótár átdolgozott változatáról a Magyar Tudományban megjelent recenziójában Kiss Jenő így vélekedik a kiadványba került határon túli magyar szavakról: „Újdonsága az is, hogy a szótárba olyan, csak határon túli magyaroktól használt szavak is bekerültek, amelyeket Romániában (Erdélyben), Szlovákiában (Felvidéken) és Ukrajnában (Kárpátalján) a nyilvános beszédhelyzetekben is használnak az ottani magyarok. Fölvételükről menet közben született döntés, ezért csupán egy kis mintaanyag került a szótárba (383 szó, a címszavak 3 ezreléke), nagy aránybeli eltérésekkel (a 250 körüli felvidéki szó mellett 91 erdélyi és 38 kárpátaljai áll csak; a Vajdaság nem szándékosan maradt ki). E szavakat ottani magyar nyelvészek válogatták és minősítették. (...) Nyilvánvaló, hogy közlésük csak szerény, de fontos első lépés. (Így is tekintendő: sem többnek, sem kevesebbnek.) Jelzésértéke a legfontosabb. Az, hogy a kisebbségi sorban élők érezzék: számon van tartva, meg van becslve az ő magyar nyelvük is – nemcsak a magyarországiaké – ilyen fontos és reprezentatív kiadványban. E szavak közlését a magyar–magyar

nyelvi megértést segítő szándék is magyarázza: legyen módjuk az érdeklődőknek (ne csak a nyelvészeknek) tájékozódni arról, hogy a trianoni békediktátummal szétszakított, s ezzel a nyelvi különfejlődés útjára, nyelvi trianonizálódásra kényszerített magyar nyelv különböző államokhoz tartozása milyen lexikális eltérések kialakulásához vezetett. Ez a szándék azonban csak akkor hoz eredményt, ha a szótár eljut az érintettekhez – s érintettek sokan vagyunk a határon túl és innen!, s ha az érintettek élnek is a szótár nyújtotta lehetőségekkel” (Kiss 2004).

A határon túli magyar szavak, szójelentések felvétele a magyar nyelv szótáraiba természetesen nemcsak tudományos, szimbolikus és elméleti, hanem gyakorlati szempontból is fontos. Vegyünk két egyszerű példát! A *csenget* és a *felszámol* szó nem teljesen ugyanazt jelenti Kárpátalján, mint a többi magyarlakta régióban. Az 1972-ben megjelent és aztán kilenc változatlan kiadást megért Magyar értelmező kéziszótár szerint például az említett szavak jelentése a következő:

csenget 1. Csenget, csengettyűt vagy más, csengő hangot adó tárgyat megszólaltat. Csengővel ki- vagy behív. Pl.: ~ valakinek, magához ~ valakit. 2. Csengő, berregő hangon szól. Pl.: ~ a villamos.

felszámol 1. Módszeresen, véglegesen megszüntet valamit. Pl.: ~ják a lazaságokat. 2. Készleteit ki- és függő anyagi ügyeit rendezve megszünt. Pl.: A boltot ~ták. 3. Felszámít (követelésbe, számlába tételnek felvesz).

Ha csak ezekből a jelentésekből indulunk ki, nehéz értelmezni az alábbi, Kárpátalján gyakran hallható mondatot:

Edít tegnap becsengetett a vasútra, hogy megkérdezze, késik-e a vonat.

A kéziszótárban olvasható jelentés alapján arra gondolhatunk, hogy Edít elsétált a vasútállomásra, ott megkereste az ajtón a csengőt, és azt megszólaltatva kihívott egy vasutast, akinek feltette kérdését. Valójában azonban nem erről van szó: Edít telefonon hívta fel a pályaudvart, s így érdeklődött arról, késik-e a vonata. A *csenget* szónak 'telefonál, telefonon felhív' jelentését ismerve a mondat megfejtése nem okoz gondot.

Még bonyolultabb a Kárpáti Igaz Szó című lapban megjelent alábbi cím értelmezése, ha a *felszámol* szónak csak azon jelentéseit ismerjük, amelyek fentebb olvashatók:

Hogyan számolják fel a nyugdíjakat? (Kárpáti Igaz Szó, 2003. július 12., 101–102. szám, 1. oldal.)

A kéziszótár első kiadásában található jelentésekből kiindulva azt hihetnők, hogy Kárpátalján módszeresen, véglegesen megszüntetik a nyugdíjakat, nem törődve a nyugdíjasok további sorsával.

Szerencsére nem erről van szó: a magyar nyelv kárpátaljai változataiban ugyanis a *felszámol* szónak a már említettekén kívül van még egy jelentése: *bérl, járandóságot kiszámol, számfejt*. Ha ezt tudjuk, máris könnyen értelmezhetővé válik a helyi lapban megjelent cím.

A Magyar értelmező kéziszótár új, 2003-ban megjelent átdolgozott kiadásában a *csenget* és a *felszámol* szavak értelmezése ennek megfelelően kiegészült egy-egy plusz jelentéssel:

csenget 1. Csengőt, csengettyűt vagy más, csengő hangot adó tárgyat megszólaltat. Csengővel ki- vagy behív. Pl.: ~ valakinek, magához ~ valakit. 2. <A kárpátaljai magyarban> telefonál valahova, valakinek. 3. Csengő, berregő hangon szól. Pl.: ~ a villamos.

felszámol 1. Módszeresen, véglegesen megszüntet valamit. Pl.: ~ják a lazaságokat. 2. Készleteit ki- és függő anyagi ügyeit rendezve megszünt. Pl.: A boltot ~ták. 3. Intézmény, szervezet működését hivatalos eljárással (vagyonának értékesítésével) megszünteti. Pl.: ~ják a céget. 4. Felszámít. <A kárpátaljai magyarban> bérl, járandóságot kiszámol, számfejt.

Ezzel azonban a határon túli magyar nyelvváltozatok standard elemeinek kodifikációja korántsem ért véget, sőt, inkább csak elkezdődött. A kéziszótár nem reprezentálja, csupán képviseli a magyar nyelv Magyarországon kívüli változatait, a határon túli szavak csupán mint anyagszerepelnek. A munkát folytatni kell. Célunk az, hogy a jövőben kiadott magyar szótárak szintén vegyék figyelembe lakóhelyétől függetlenül a magyar nyelv valamennyi beszélőjét. Egy összehangolt, szinte mindegyik határon túli magyar régióra kiterjedő kutatási program révén a hamarosan *A magyar nyelv kézikönyvtára* című sorozatban megjelenő helyesírási szótárban és idegen szavak szótárában szintén lesznek felvidéki, erdélyi, vajdasági, kárpátaljai stb. magyar szavak. Ezzel egyrészt elismerjük, hogy akik nem Magyarországon élnek, szintén magyarul beszélnek, mint anyaországi társaik, másrészt a szótár bővítés gyakorlati jelentősége sem utolsó szempont. Ennek illusztrálására nézzünk ismét egy egyszerű, életből vett példát!

Ma már egyre többen használnak számítógépes szövegszerkesztő írásai megfogalmazásai. Ha ma valaki számítógépen leír egy olyan magyar mondatot, amelyben szerepel a „*huszti magyar iskola*” kifejezés, akkor azt tapasztalja, hogy a *huszti* szót pirossal aláhúzza a számítógép helyesírási-ellenőrzője, és azt javasolja, hogy a *huszti* szót javítsuk *hiszti*-re. Egész egyszerűen azért, mert a programot „nem tanították meg” annak a Huszti városának a felismerésére, amely (többek között Kólcsey Ferenc verse és Jókai Mór *Huszti beteglátogatók* című munkája nyomán) szerves része a magyar kulturális és történelmi tudatnak. Vagy: minden kárpátaljai magyar számára az is meglepő és bosszantó, hogy szintén hibásként jelöli meg a számítógép Máramaros, Ung, Bereg, Ugocsa vármegyék nevét. Mindez annak tudható be, hogy 1945 és 1990 között mindazt, ami kívül van a mai Magyarországon, kirekesztették az emberek tudatából, a nyelvből, de még a helyesírásból is. Munkánk eredményeképpen azonban hamarosan talán valamennyi magyar számítógépes helyesírási-ellenőrző program, illetve az újonnan megjelenő szótárak is ismerni és tartalmazni fogják a határon túli helyneveket és szavakat, szójelentéseket.

LENGYEL TAMÁS

8. ábra

passzív vonalak

vége tudom milyen az ha az öreg négernek hallgatnak mondja a barátom és vigyorgunk. a férfi nem színesbőrű csak zavarunkban hisszük ezt kivesszük a fekvő ember melléből az eljövendő éveket a kora esti showmüsort a csak egygyel osztható számokat az összetapadt asszonyi hajcsomókat az élet kioltására alkalmas éles szúrószerszámot és a szégyent sose gyászolunk többé feketében

kedves barátom mondom pedig körülöttem is én vagyok egyedül kedves barátom írom sötét felületre sötét folyadékkal kedves barátom ez volt temetése óta az első esküvő amin ott lehettem újfent köszönöm a meghívást vőfélynék lenni remek móka soha még ilyen omlós koszorúslányt egyébként ritkán mozdulok ki

nem csak a falnak nincs értelme negatív képek a boncteremben keresem a mondanivalót minden ecsetvonás olaj a tűzre várom a művészt barátom lángok közt táncol szemei olvadó tükrök ujjai kicsorbult kések

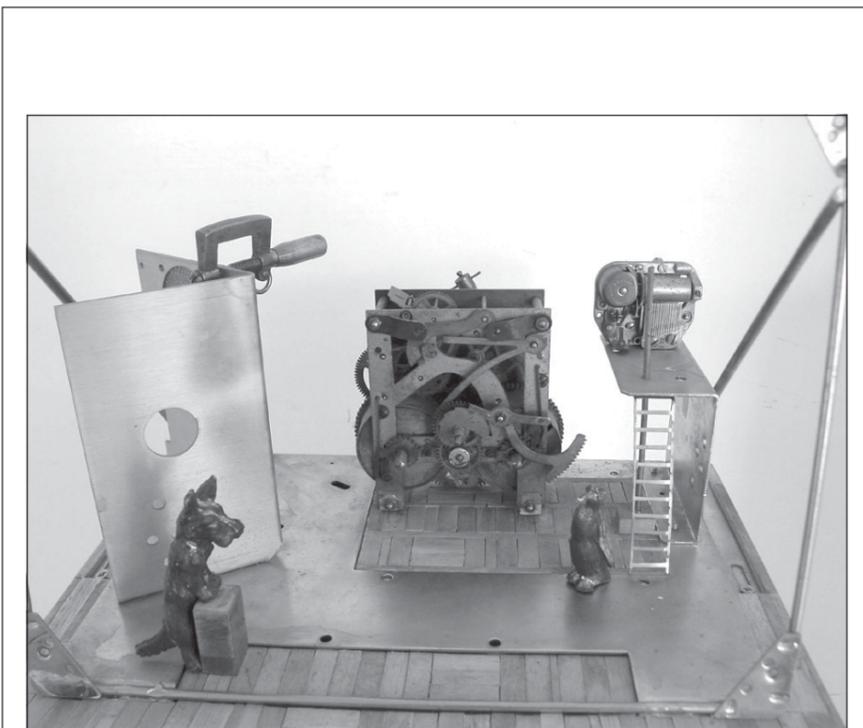
29. ábra

alkotás

ma délután kettőtől négyig skizofrén leszek ez idő alatt telefonhívást vagy egyéb kimunkált formájú alkalmatlankodást egyikünk sem fogad. ha mégis kapcsolatba lépne velünk vigyázat! össze-vissza fogunk beszélni. olyasfélét mondunk majd hogy a Villámlástól megrettent ló atyja is másképp dadogott mint a Vörös négyzet. ma délután kettőtől négyig.

most még nem. e pillanatban teljesen ura vagyok egyetlen önmagamnak - lássátok feleim tik vogymuk makk vogymuk - gondosan megtervezek az észvesztést megelőző minden egyes perccel az építés meg a kifaragás az időben ellenőrző hogy jó-e az alkotása szempontjából a létrehozó miáltal a két órán át tartó együttlétem gazdagabban teljesebben - kasbában genyőte nőtt-e? kelmed látta s le se lőtte? - alakuljon. mert nincs szentebb alkotásmód mint az örülteké.

itt hívnám fel mindenki figyelmét hogy egyedül kellő gyakorlat vagy szakoktatási felügyelet nélkül ne próbálja utánozni ezt a mutatóváltást mert rendkívül veszélyes és az egészségre káros mellékhatásokkal járhat. ilyen például az időérzék elvesztése. apropó. bocsánat. hány óra van?

Onisim Colta: Színpad

IRODALMI JELEN

Főszerkesztő:

Böszörményi Zoltán

Kiadja az Occident Média Kft.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 100 000 lej/ 680 Ft./ 2,50 € + kézbesítési díj
egy évre: 180 000 lej/ 1250 Ft./ 5 € + kézbesítési díj

Hirdetéseket a kiadó címén vesszünk fel.

Munkatársak: Irházi János, Karácsonyi Zsolt, Nagyálmos Ildikó,
Mészáros Sándor, Orbán János Dénes, Pongrácz P. Mária, Sántha Attila.

Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Igazgató: Szóke L. Mária

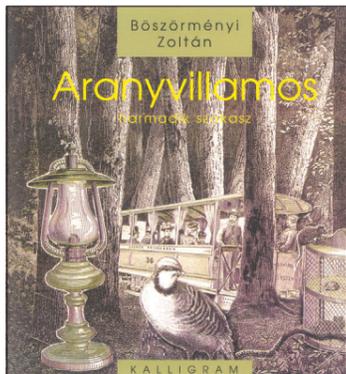
Szerkesztőség és kiadó: 310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám, tel.: 0040/257/280-751,
0040/257/280-596 (fax)

http://ij.nyugatijelen.com, ij@nyugatijelen.com.

Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével

Ez a lapszám 10 197 példányban jelent meg, ebből az előfizetők száma 4997.

Aranyvillamos harmadik szakasz

Az őszinteség egy különös fogalom a poétikában. Sokan az őszinteséget keresik és tisztelik a versben. Holott a költőnek nem őszintének kell lennie, hanem hitelesnek. Őszinteségről vagy pedig hitelességről kell beszélni esetünkben? Mert nyoma sincs semmi művinek, ez a verseskönyv az első sorától az utolsóig természetes és úgy, hogy közben meg is van írva, minden a helyén van, nem kell sem kihúzni, sem hozzátoldani és bővelkedik szép megoldásokban, költői képekben.

Kalligram Kiadó, Pozsony, 2004
128 old.

A kötet Magyarország területén is kapható a könyvesboltokban.

HIRDESSZEN

az

IRODALMI JELEN-ben

Megrendeléseket a kiadó címén vesszünk fel.

310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,

E-mail: ij@nyugatijelen.com

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax)

Occident Média kft.

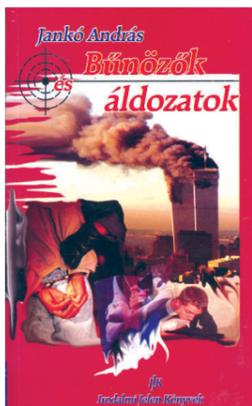
IJK

Irodalmi Jelen
Könyvek

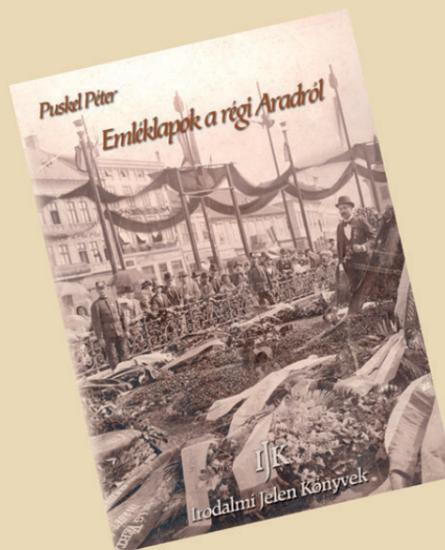
CONCORD MÉDIA RT. KÖNYVKIADÓ

Jankó András: Bűnözők és áldozatok

Sorozatunkban ez a könyv kissé kakukktó-jásnak tűnik. A cím sokatmondó. Jankó András rendőr ezredes könyve a viktimológiába nyújt bepillantást, majd néhány konkrét bűnesetet részletez. A kalózkodástól a bűnözés mai válfajaiig számtalan érdekes dolgot tudhatunk meg a bűnözés és bűnüldözés történetéből.

Új!
*
Új!
*
Új!

CR

Correspondență
răspuns
Se taxează la
destinație

Irodalmi Jelen Könyvek
Concord Media S.A.

Str. M. Eminescu nr. 55-57
Arad, 310085
jud. ARAD

Megrendelem az "Emléklapok a régi Aradról"
című könyvet akciós áron példányban,
Eredeti ára: 990 000 lej; 7500 forint; 25 euró.
Akciós ára: 790 000 lej; 6000 forint; 20 euró.

**20%-kal
olcsóbb, ha
előre megrendeli!**

Készpénzben előre fizetem
a könyvek árát.

Előre kifizetem az összeget a
bankszámlára*

Név:

Lakcím:

Irányítószám:

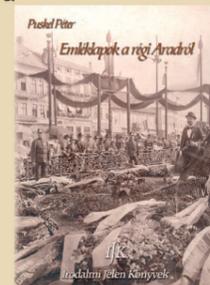
(aláírás)

* A Kiadó bankszámlája:

Concord Media S.A. SANPAOLO IMI BANK Suc. Arad

Számlaszám: RO47 WBAN 2511 0000 0250 3500, Swift: WBANRO22,

Cím: B-dul Revoluției 88; Tel.: 0040257280547

Megrendelőszelvény

Anavi Ádám:
Válogatott versek.....150 000 lej/ 1200 Ft.

Bősziroményi Zoltán:
Aranyvillamos - harmadik szakasz...100 000 lej/ 680 Ft.

Csépi Sándor:
Két dráma.....150 000 lej/ 1200 Ft.

Eszteró István:
Gondolatok a hölgytárban.....100 000 lej/ 680 Ft.

Életteremtők.....100 000 lej/ 680 Ft.

Ferenc Zsuzsanna:
Kik és Mik.....90 000 lej/ 650 Ft.

G. Pataki András:
A tél acélkék lovai.....60 000 lej/ 560 Ft.

Jankó András:
Bűnözők és áldozatok.....100 000 lej/ 680 Ft.

Karácsonyi Zsolt:
Sárgapart.....90 000 lej/ 650 Ft.

Karmazsin Ferenc:
Kovács János és a többiek.....90 000 lej/ 650 Ft.

Orbán János Dénes:
Teakönyv.....200 000 lej/ 1360 Ft.

Szócs Géza:
Az al-legóriás ember.....200 000 lej/ 1360 Ft.

Szerkesztőség és kiadó: 310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám, tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax)
<http://ij.nyugatijelen.com>, ij@nyugatijelen.com.

Az Irodalmi Jelen Könyvek Magyarországon kaphatók Budapesten az Irók Boltjában és a Ráday Könyvesházban. Romániában keresse az Irodalmi Jelen Könyveket az alábbi könyvesboltokban: Csikszeredán - CORVINA, PALLAS; Gyergyószentmiklóson - LITERA; Kolozsvárt - YOLY CONTOR; Marosvásárhelyen - DIFPRESCAR, PROCARDIA

Megrendelő neve

Irányítószám

Település

Utca

Házszám

Telefonszám

Faxszám

E-mail

A rendelés összértéke (amihez még hozzájön a postaköltség)

Megjelenik az
Illyés Közalapítvány
támogatásával

Elhunyt Czeslaw Milosz

Mély megrendüléssel fogadták Lengyelországban a Nobel-díjas Czeslaw Milosz költő, író, esszéíró halálhírét. Milosz, akit 1980-ban tüntettek ki a legnagyobb nemzetközi irodalmi díjjal, augusztus 14-én, 93 éves korában hunyt el krakkói házában, hosszú betegség után.

„Egy nagy lengyel halt meg” – jelentette ki Marek Belka lengyel miniszterelnök. – „Írásaival, szívével utat mutatott nekünk, megmagyarázta a valóságot, a jóra ösztönzött. Pótolhatatlan veszteség nekünk és az országnak”.

Lech Walesa volt köztársasági elnök és Nobel-békedíjas szerint a költő „a XX. század fejedelmének, nagyságainak nemzedékéhez tartozott”. A Szolidaritás szakszervezet történelmi vezetője szerint Czeslaw Milosz művei bizonyos értelemben hozzájárultak a kommunista rendszer bukásához.

Az 1911-ben született Milosz, miután 1951-ben emigrált a kommunista Lengyelországból, sokáig Franciaországban és az Egyesült Államokban élt. Az 1990-es évek elején tért vissza Krakkóba.

Lapszámunk szerzői

Aspenström Werner (1918–1977) – svéd költő.

Bagu László – 1970-ben született a kárpátaljai Beregszászon, néhány éve Budapesten él, költő, tördelőszerkesztőként működik. Legutóbbi kötete: argentin típusú családok lemészárlása (2001).

Balla D. Károly – 1957-ben született Ungváron, József Attila-díjas író; szülővárosában érettségizett, ma is ott él, szabadfoglalkozású. Legutóbbi kötete: *Világvége* (2002).

Beregszászi Anikó (1972) és **Csernicskó István** (1973) nyelvészek, a kárpátaljai Beregszászon működő II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanárai, Anikó tanszékvezető-helyettes, István prorektor. Az Ungvári Állami Egyetemen szereztek magyartanári képesítést, majd Budapesten, az ELTE-n doktoráltak nyelvészetből. Civilben férj és feleség. Legutóbbi közösen szerkesztett könyvük: *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról* (2004).

Berniczky Éva – 1962-ban a kárpátaljai Beregszászon született, magyartanári diplomát szerzett Ungváron, jelenleg is ott él, szabadfoglalkozású író. Legutóbbi kötete: *A tojásárus hosszúnapja* (2004).

Brauch Magda – 1937-ben született Temesváron, nyelvész, verselemző. Kötetei: *Tanulmányok a magyar impresszionista stílusról* (társszerk., 1976), *A nominális szerkesztésmód a magyar impresszionista lírában* (1979), *Magyarról magyarra* (2001), *Közös anyanyelvünkért* (2003).

Cséska György – 1972-ben született Kárpátalján (Beregszász), költő, 1994 óta Budapesten él; az ungvári egyetem után az ELTE BTK esztétika szakát is elvégezte, jelenleg doktorandus és az Egyetemi Könyvtárban dolgozik. Kötete: *Klondájk: egymillió fallikus csillogás* (1994).

Fodor Sándor – 1927-ben született Csíksomlyón, író, műfordító, 1996-ban megkapta a Romániai Írószövetség díját, 1998-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét. Első kötete 1954-ben jelent meg, azóta számtalan könyvet írt.

Jánk Károly – 1967-ben született Szatmárnémetiben, a BBTE magyar-néprajz szakát végezte, költő, műfordító. Kötetei: *Alom a nyomokban* (1994), *Másvilág* (1997), *Ellenszél* (2003).

Dr. Kállay (O. Béla) – írói álnév. Fiktív életrajz: 1950-ben született a kárpátaljai Beregszászban, Novozavodszban (Fehéroroszország) érettségizett, doktorátusát elvált felesége férjétől kapta. Jelenleg Budapest külvárosában lakik, kamionkísérő és balatoni mentőszolgálatos.

Király László – 1943-ban született Sóváradon, költő, író, műfordító, a Helikon főszerkesztő-helyettese. Első verseskötete 1967-ben (*Vadásztánc*) jelent meg, 1997-ben József Attila-, Déry Tibor-, és Látó-díjat kapott, többször kitüntették a Román Írószövetség díjával.

Kovács András Ferenc – 1959-ben született Szatmárnémetiben, József Attila-díjas költő, író, szerkesztő, akinek munkásságát számtalan díjjal, kitüntetéssel jutalmazták. Első kötete 1983-ban jelent meg.

Kukorely Endre – 1951-ben született Budapesten, József Attila-díjas vers- és prózaíró, kritikus, szerkesztő, 1985-ben megkapta a Legjobb elsőkötet-díjat, több kötet szerzője.

Lengyel Tamás – 1971-ben született a kárpátaljai Nagyszőlősen, költő, szerkesztő, műfordító, 1995-től Budapesten él. Az ungvári egyetemen és az ELTE-n magyar, illetve angol szakos tanári diplomát szerzett. Az idén Móricz-ösztöndíjas. Legutóbbi kötete: *Tamás evangéliuma* (2004).

Lovás Ildikó – 1967-ben született Szabadkán, az Üzenet főszerkesztője. Kötetei: *Kalamáris* (1994), *A másik történet* (1995), *Meztelenül a történetben* (2000), *Via del Corso* (2001).

Sigmond István – 1936-ban született Tordán, próza- és drámaíró, a Helikon felelős titkára, számtalan kötet szerzője.

Sántha Attila – 1968-ban született Kézdivásárhelyen, a BBTE bölcsészkarát és a szegedi JATE doktorképzőjét végezte, író, költő, az EMIL-elnök. Kötetei: *Münchhausen báró csodálatos versei* (1995), *Az ír úr* (1999), *Székely-szótár* (2004).

Vik, Bjorg – Kortárs norvég prózaíró. Külön köszönetet mondunk a szerzőnek, amiért lehetőség adott írása közlésére.

Zöldi László – 1945-ben született Dunapatajon, családja az Arad megyei Erdőhegyről származik. Újságíró, kritikus, szerkesztő, médiatörténetet tanít több felsőoktatási intézményben. Eddig nyolc kötete jelent meg.

Kulturális hírek

Nemzeti Táncszínház

A Hagyományok Háza helyett a Nemzeti Táncszínház lesz a harmadik kulturális intézmény, amely a Nemzeti Filharmonikus Zenekar, valamint a Ludwig Múzeum mellett új otthont kap a pesti Duna-parton épülő Művészetek Palotájában – jelentette be Koncz Ernő, az üzemeltető kft. kommunikációs és marketingvezetője.

Miró-kiállítás

A budapesti Szépművészeti Múzeumban szeptember 30-ig tekinthető meg a Joan Miró (1893-1983) kiállítás. A művek Miró szinte teljes, érettkori pályáját felölelik – a legkorábbi 1935-ben, míg a legkésőbbi 1981-ben készült –, a kiállítás súlypontja azonban az 1960-as és 1970-es évekre esik. A kiállítás helyszínül a mélyföldszint két ikerterme, a lón illetve Dór piramis szolgálnak.

Harmincéves Szárhegy

Idén fennállásának 30. évfordulóját ünnepli Erdély legrégebbi és egyik legfontosabb művésztelepe. Gyergyószárhegy nemcsak képzőművészeti szempontból óriási jelentőségű, de a művésztelep létrehozása mentette meg a pusztulástól a ma már turistalátványosságnak számító Lázár-kastélyt és a kolostort is. Három évtized alatt közel 700 képzőművész alkotott Szárhegyen, több mint 1300 művet készítve különböző intézményeknek.

A gyergyószárhegyi Alkotóközpont évente a megyében 8-10 tábort szervez, és irányítottól függetlenül minden művészt szeretne bevinni gyűjteményének gyarapításába. A 30 éves évfordulón kollekciójuk Melocco Miklós szobrászművész alkotásával gazdagodott.

Test és Kozmosz

Ezzel a címmel nyílt mexikói kisplasztikai kiállítás Barcelonában, a La Pedrera kulturális központban. Az emberi test szimbolizikájára alapozó, körülbelül 200 db., háromezer esztendőtfogó alkotást a szervezők 40 múzeum anyagából gyűjtötték össze. A kiállítás október 10-ig lesz nyitva.

Ifjúsági Biennále

A META Kulturális Alapítvány és a Goethe Intézet szervezésében, *A kép erőszakossága* témakörrel rendezik idén először Bukarestben az Ifjúsági Biennalét, amelyen konferenciák, workshopok, kiállítás is lesz. A biennále október 13-án nyitja kapuit és egy hónapon keresztül tart.

VII. Zsidó Nyári Fesztivál

Augusztus 29. és szeptember 5. között Budapesten szervezik a VII. Zsidó Nyári Fesztivált, amelyen könyv- és filmbemutatók, kiállítások és koncertek várják a közönséget. Herzl Tivadar halálának 100. évfordulójára kiállítást rendeznek a Zsidó Múzeumban. Az Olasz Kultúrintézetben a Lucidarium zenei együttes olasz zsidó reneszánsz koncertje lesz, operett-, klezmer- és Gershwin-esteket rendeznek. Az ország más városaiban, Nagykőrösön, Pannonhalmán, Szegeden és Zalaegerszegen is kapcsolódódnak a budapesti rendezvényhez. Részletek: <http://www.jewishfestival.hu/> oldalon.

Női utazók

Londonban, a National Portrait Galleryben október 31-ig lesz nyitva a

tárlat, amely azoknak a bátor, úttörő nőknek állít emléket, akik szerte a világban már korábban bejárták, felfedezték a ma híressé vált turisztikai központokat.

Ötven év portugál művészet

Lisszabonban a kortárs művészetek múzeumban október 3-ig tekinthető meg az a kiállítás, amely az 1944–2004 közötti periódust foglalja magába. A tárlat tulajdonképpen felújítása, újabb darabokkal való bővítése a már korábban összeállított kollekciónak.

Mikes Tanulmányi Napok

Szeptember 9–12. között szervezi a Hollandiai Mikes Kelemen Kör a 2004. évi tanulmányi napokat, amelyek fő témaköre lesz a kelet-nyugat kulturális kapcsolatok, az iszlám térhódítása stb. Hagyományaikhoz hűen természetesen figyelmet szentelnek az irodalomnak is, többek között a „Nyugati magyar irodalom” hordozóinak és alkotóinak. A kör irodalmi díját, a Magyar Irodalmi Figyelő-t idén is odaítélik egy magyar írónak, éljen az bárhol a világon. 2003-ban a kör Ladik Katalin laudatioja alapján a díjat Danyí Magdolnának (Palics) ítélte oda.

Stockholmi fesztivál

Harmincnyedik évadjához érkezett a stockholmi zenei fesztivál, amelyet idén is a 250 éves királyi palotában rendeznek. A szeptember 9-ig tartó fesztiválon fellép, többek között, a Sankt Petersburg Hermitage Orchestra is.

Sofia Coppola új filmje

Az Elveszett jelentés Oscar-díjas író-rendezője jelenleg a francia történelmet bírja. Sofia Coppola új filmjéhez, a Marie Antoinette-hez gyűjt anyagot. A kosztümös dráma női főszerepét Kirsten Dunst játssza majd. A tragikus sorsú asszony férjét, XVI. Lajost a tervek szerint Jason Schwartzmann alakítja. A forgatás jövő februárban indul Franciaországban.

Nädler Zürichben

Nädler István, a magyar progresszív művészet jeles képviselőjének kiállítását nyitották meg a zürichi Anna-marie Anderson galériában. Korábban, a nyári hónapokban ugyanitt Szalay László fotói voltak kiállítva, melyek híres karmestereket ábrázoltak. Nädler kiállítása *Hommage an Muzsika* címmel – amelyet a svájci magyar nagykövetség, élén Pröhle Gergely nagykövettel is támogat – szeptember 4-ig tekinthető meg.

Múzeumtagító Michiganben

A Michigani Egyetem Művészeti Múzeuma az elegáns Beaux Arts stílusban, a Donaldson and Meier Architects által épített Alumni Memorial Hall-ban nyitott 1910-ben. A benne található, mintegy 16 000 darabból álló, a világ minden részéről összegyűjtött kollekció már régen kinötte a régi helyét és nincs megfelelő hely a kortárs kiállítások, az oktatás és a tárolás számára. Am a tervek szerint mindez megoldódik 2008-ra, mert a kb. 35 millió dollárba kerülő hozzáépítés több, mint kétszeresére növeli majd a teret, új kiállító- és előadótermek, boltok, társalgók készülnek, renoválják az egész épületet.

Északi élek

Szeptember 19-ig tart még a *Skandináv design*, avagy ami a mítosz mögött van című kiállítás a Genti Design Múzeumban. A belga tárlat szokatlan, újszerű képet nyújt a skandináv formatervezésről, annak egészét tekintve. A bemutató szinte minden tárgya a modern formatervezés egy-egy nemzetközi ikonja és különleges design filozófiai kérdéseket vet fel.

Post mortem kitüntették Ezra Poundot

Ezra Pound, a modernista költészet atyja, aki antiszemita és fasiszta nézetei miatt hatvan éven át megbélyegzettnek számított, megkapta az English Heritage kék emléklapoktját. Az English Heritage a brit kulturális, tömegkommunikációs és sportminisztérium által finanszírozott testület, melynek célja a múlt örökségének megismerése és ápolása.

A Guardian beszámolt arról, hogy az ünnepségen, amelyet az amerikai költő egykori londoni otthonában tartottak – ahol 1909-1914 között számos költő, köztük Yeats, Robert Frost, D. H. Lawrence és Rabindranath Tagore is megfordult –, az egyik felszólaló „már rég esedékesnek” nevezte az elismerést.

Kosztolányi a lyoni Operában

„Valaki – hallom, – senki – hallom. Csak egy ember. No, ne mondd. Tényleg sok van ebből a fajtaból. De nézd meg közelebbről. Mindegyik remekmű. Szemben a szenvedés s a szeretet utáni vágy. Lelkében tapasztalat és emlék, akár a tiéd. Fején pedig a koponya, mint egy királyi korona. Minden ember király.”

Kosztolányi Dezsőnek ezt a karcolatát választotta mottójául szeptemberben kezdődő új évadjához a lyoni Operaház. Jean Spenlehauer, az opera kommunikációs osztályának munkatársa, a programfüzet szerkesztője elmondta, hogy meg tanulmányai alatt, a Kelet-Európai Nyelvek Főiskoláján ismerkedett meg Kosztolányi nevével. Az ősszel bemutatásra kerülő operák tartalmához, szereplőikhez közel érzi az elgondolkodtató írást.

XIV. Hajnal akar lenni – népdaléneklési verseny

A Szent-Györgyi Albert Társaság, a Romániai Magyar Daloszövetség, a szatmárnémeti MADISZ, a Dinu Lipatti Filharmonia, a szatmárnémeti Szentlélek plébánia, a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége (KOTA) 2004. október 23–24-én a XXVII. Szatmári Zenei Napok keretében rendezte meg a XIV. *Hajnal akar lenni* népdaléneklési versenyt, a világon bárhol élő műkedvelő népdalénekesek számára.

A XIV. *Hajnal akar lenni* népdaléneklési verseny a magyarság igazi zenei értékeire akarja terelni korunk emberének a figyelmét. A rendezvény további célja a magyar népdal népszerűsítése, eddig ismeretlen tehetséges énekesek felfedezése.

Részt vehet bárki, aki betöltötte 16. életévét.

Bővebb felvilágosítás: Szent-Györgyi Albert Társaság, 3900 Satu-Mare, M. Viteazul 10. A jelentkezés e-mailen is megoldható, cím: csirak@datec.ro. Szakmai kérdéseket megkereshetik Fejér Kálmán tanár urat a következő telefonszámon: 261-734-450.

Összeállította: IRHÁZI JÁNOS